

8
8

IV කොටස-අධ්‍යාපන, විද්‍යා සහ කලා (G)

**1962-63 මුදල් වර්ෂය සඳහා පුරාවිද්‍යා කොමසාරිස්
තුනගේ ජාලන වාර්තාව**

1964 අගෝස්තු

වෘල්ස් ගොඩකුඹුරේ, M. A., Ph. D., D. Lit. (ලන්ඩන්)

PART IV—EDUCATION, SCIENCE AND ART (G)

**Administration Report of the Archaeological Commissioner
for the Financial year 1962-63**

August, 1964

C. E. Godakumbura, M. A., Ph. D., D. Lit. (London)

ලංකාවේ වාලවිචේනයෙහි පිහිටි " ඊස්ටර්න් ලේපර් මිල්ස් කෝපරේෂන් " හි නිපදවන ලද කඩදසිවල
ආණ්ඩුවේ නියමයෙන් ලංකාණ්ඩුවේ මුද්‍රණාලයේ මුද්‍රාපිතයි.

කොළඹ මහලේකම් ගොඩනැගිල්ලෙහි පිහිටි නැ. පෙ. අංක 500 දරන රජයේ ප්‍රකාශන කාර්යාංශයෙන්
මිලදී ලබාගත හැක.

PRINTED ON THE ORDERS OF GOVERNMENT AT THE GOVERNMENT PRESS, CEYLON, ON PAPER
MANUFACTURED AT THE EASTERN PAPER MILLS CORPORATION, VALAICHCHENAI, CEYLON.

TO BE PURCHASED AT THE GOVERNMENT PUBLICATIONS BUREAU, P. O. BOX 500, SECRETARIAT, COLOMBO

මිල Price : 4.50

කැපැල් ගාස්තුව Postage : -/50

කෙටුම් පත ලැබුණ දිනය "Copy" received]	1964. 4. 22
ඉඩ් පත්‍ර යැවූ දිනය "Proof" sent]	1964. 6. 5
ඉඩ් පත්‍ර ආපසු ලැබුණ දිනය "Proof" returned]	1964. 7. 23
ප්‍රසිද්ධ කල දිනය Published]	1964. 8. 18

ජායාරූප ලැයිස්තුව

- I & II වැකුඹුර ගමේ හිටිනාවන්ගෙන් ලැබුණු ලෝකඩ හාණ්ඩ
- III අනුරාධපුර ආසනසර කැණීමෙන් ලත් හිස නැති වැඩහිඳින බුදුපිළිමයක්
- IV ඉහත සඳහන් පිළිමයෙන් වෙන්වුණු හිස
- V එම පිළිමයේ පිටුපස පැත්ත
- VI අනුරාධපුර ආසනසර කැණීමෙන් ලත් වැඩහිඳින බුදු පිළිමයක්
- VII අනුරාධපුර ආසනසර කැණීමෙන් ලත් කණුපාදම් ගල්
- VIII අනුරාධපුර ආසනසර කැණීමෙන් ලත් හුණුගල් රූකමක්
- IX අනුරාධපුර ආසනසර කැණීමෙන් ලත් කිරිගරුඬ රූකමක්
- X යාපහුවෙන් ලැබුණු ගෝලාකාර කළ කලුගල්
- XI කුඩාකටුවන්තාවේ ආසනසරය කැණීම් කරගත යඳ්දී
- XII කුඩාකටුවන්තාවේ ආසනසරයේ බටහිර පැත්තේ පඩිපෙළ
- XIII කොක්ඇබේ බුදුලන්දෙන් ගෙනා හිස නැති හිටි පිළිමය
- XIV අනුරාධපුරයේ අභයගිරි දැවැබේ දකුණු දෙරටුව තැහැවීරීමෙන් පසු
- XV දදිගම සුනිසරවෙතියෙන් වැසුණු කුඩා දැවැබ තැහැවීරීමෙන් පසු
- XVI පෙරියකුළමේ දැවැබ තැහැවීරීමෙන් පසු
- XVII මැණික්දෙණ වටදගෙය තැහැවීරීමෙන් පසු
- XVIII රාජාගණේ වටදගෙය තැහැවීරීමෙන් පසු
- XIX අම්බුදුගල වැම්පිට විහාරය තැහැවීරීමෙන් පසු
- XX කතරගම කිරිවෙහෙර ප්‍රතිසංස්කරණය කරද්දී
- XXI කන්තලේ වූක් 13නෙන් ලැබුණු පිළිමය
- XXII පුල්ලිගොඩ ගුහාවෙන් සිතුවම්
- XXIII රත්නපුර මහසමන් දේවාලෙන් බිතුසිතුවම් අඩක් ශුද්ධකළ පසු
- XXIV *මහාරාවණ කෝට්ටේ අසල මුදුබන්ව ඇති නැවෙන් සොයාගෙන ඇති රිදීකාසි

සැලසුම්

- I අනුරාධපුරයේ රාසිමාලක පෙදෙසේ කැණීම්
- II සිගිරියේ පිටඅගල-බටහිරින් එන පාර සමග
- III කුඩාකටුවන්තාවේ ආසනසර කැණීම්
- IV කොක්ඇබේ ආසනසර කැණීම්
- V හම්මිල්ලවැටියේ ආසනසර කැණීම්
- VI පොළොන්නරුවේ රත්කොත් වෙහෙර සැලැස්ම
- VII දදිගම සුනිසරවෙතියෙන් වැසුණු කුඩා දැවැබ

* ජායාරූපය ආතර් සී. ක්ලාක් මහතා ගෙනී

1962-63 මුදල් වර්ෂය සඳහා පුරාවිද්‍යා කොමසාරිස් තැනගේ පාලන වාර්තාව

ලංකාවේ පොළව යට වැලඳී ඇති අපමණ පැරණි අවශේෂයන්ගෙන් මේතාක් කැණ ඇත්තේ අල්ප මාත්‍රයකි. දැනට සොයාගෙන ඇති සෙල්ලිපි ගණනින් තවම පළවී ඇත්තේ සුළු කොටසක් පමණි. කළු වැඩ අල්ප බවත් කරන්නට බොහෝ වැඩ ඇති බවත් සැබෑය. එහෙත් අපේ වැඩට ඇති නිලධාරීන්ට කළහැකි පමණක් අපට ලැබෙන මුදල් ප්‍රමාණයට හොදටම සැහෙන පමණක් වැඩ අවුරුද්දක් පාසාම කෙරෙනවාය. අපේ වැඩ විවේචනය සඳහා, කළු වැඩත් කරන්නට ඇති වැඩත් සැසඳීම කොහෙන්ම යුක්තිසහගත නොවේය.

මාතලේ දිස්ත්‍රික්කයේ ගල්වෙල පොලිස් වැයික්කියට අයිති නිලගම ගමේ පැරණි ස්ථාන දෙකක් භාරා විනාශකර තිබුණා. මේ නීතිවිරෝධී කැණීම් දෙක ගැන පුරාවිද්‍යා ආඥාපනත යටතේ කටයුතු කරගෙන යනවා.

1963 සැප්තැම්බර් 30 වෙනිදිනින් අවසන්වුණු මුදල් වර්ෂය පිළිබඳ අය වැය විස්තරය

අය

ප්‍රකාශන, ඡායාරූප ආදිය විකිණීමෙන් රුපියල් 5,273.98ක මුදලක්ද, තැපැල් සහ වැට්ටුපෝන් ආදියමී, පොලී, විවිධ අය, ගෙවල් කුලිය ආදියෙන් රුපියල් 19,757.60ක මුදලක්ද ලැබුණා. මුළු ආදායම රුපියල් 25,031.58ක් විය.

වැය

පරිපාලනය	රු.	ශ.
(ඒ) පුද්ගලික පඩිනඩි උප ශීර්ෂයෙන් ගෙවන පඩිනඩි	2,27,139 44
(බී) ජීවන වියදම්, විශේෂ ජීවනාධාර දීමනා, ගෙවල්කුලී දීමනා සහ අනිකාල දීමනා	1,84,643 70
(සී) ගමන් වියදම්	23,507 67
(ඩී) පුරාණ බිම්පෙදෙස් ගවේෂණය, කැණීම් හා සංරක්ෂණය	9,48,276 32
(ඊ) ප්‍රකාශන හා ප්‍රදර්ශන	19,541 0
අනිකුත් වියදම්		
(ඒ) ලිපි ද්‍රව්‍ය, කාර්යාලීය ලී බඩු සහ කාර්යාලීය අවශ්‍යාපකරණ	4,965 17
(බී) අනියම් වියදම්	1,902 55
(සී) විදුලිබලය	4,953 95
(ඩී) කම්කරුවන් සඳහා අර්ධ ස්ථිර නිවාස තැනීම, දනට පවත්නා නිවාස නඩත්තුව සහ උපකරණ මිලයට ගැනීම	...	9,005 31
(ඊ) පුස්තකාලය	4,541 78
(එස්) දෙපාර්තමේන්තුවේ මෝටර් වාහන නඩත්තුව හා ධාවන වියදම්...	...	14,071 98
(ඒ) රසායන ද්‍රව්‍ය සහ උපකරණ මිලයට ගැනීම	5,123 3
(එච්) ආධාර මුදල්...	...	1,950 0
(අයි) පුරාවිද්‍යා කෞතුකාගාර	4,049 15
(ඊ) නිල ඇඳුම්	1,204 2
(කේ) දැනුම් දෙන්නවුන්ට හා පුරාවස්තු යොදාගන්නවුන්ට තැගි මුදල්	...	566 50
(ඇල්) ඡායාරූප	2,750 99
(ඇම්) ශිලාලේඛන...	...	495 0
(ඇන්) මිනින්තලයේ මහාසෑය ප්‍රතිසංස්කරණය	93,253 8
එකතුව	15,51,940 64

නිලධාරී මණ්ඩලය

වම් 1962කේ දෙසැම්බර් මස 12 වෙනිදා ආචාර්ය වාල්ස් ගොඩකුඹුරේ මහතා පුරා විද්‍යා කොමසාරිස් තනතුරෙහි ස්ථිර කරනලදී.

මෙම දෙපාර්තමේන්තුවේ උප කොමසාරිස් (ශිලාලිපි) ආචාර්ය සඩාමංගල කරුණාරත්න මහතා ඉඩම් සංවර්ධන දෙපාර්තමේන්තුවේ ජාතිකසේවා අංශයට 1962 සැප්තැම්බර් මස 11 දින සිට මුදවා හරිණු ලදුව ඒ මහතා නැවත මේ දෙපාර්තමේන්තුවේ වැඩට ආවේ 1963 ඔක්තෝබර් මස 1 දිනයි.

මේ කාලය තුළදී දෙපාර්තමේන්තුව හාර අමාත්‍යාංශයේ අනුමැතිය ඇතිව, මේ දෙපාර්තමේන්තුවේ නිලධාරියෙක් වූ ඩබ්ලිව්. බී. ඇම්. ප්‍රනාන්දු, ඇම්.ඒ. (ලන්ඩන්), මහතාට තම වැඩට අමතර වශයෙන් උප කොමසාරිස් (ශිලාලිපි) තනතුරේ වැඩ කිරීමට නියම කළා. “එපිග්‍රැෆියා සිලනිකා” නම් සෙල්ලිපි සංග්‍රහයේ අළුත් කාණ්ඩයේ ශෝධ්‍ය පත්‍ර බැලීමේ අමතර වැඩත් එකතු වූණු නිසා මේ නිලධාරියාට මේ කාලය දුෂ්කර එකක් වුණා.

1963 මාර්තු මස 16 වැනි දින මේ දෙපාර්තමේන්තුවේ කාර්යාල සහකාර වී. ශ්‍රී. රංගනාදන් මහතා විශ්‍රාම ගත්තා. ඒ වෙනුවට ඇල්. ජේ. ස්ටැනිස්ලෝස් මහතා කාලගුණ විද්‍යා දෙපාර්තමේන්තුවෙන් මෙහි පැමිණුනා.

1963 මාර්තු මස 2 වෙනි දින සිට මේ දෙපාර්තමේන්තුවේ ප්‍රකාශන සහකාර දොන් සලමන් ගුණතිලක මහතා විශ්‍රාම ගත්තා. එවකට වැඩ අධිකාරිව සිටි ඩබ්ලිව්. බී. ඇම්. ප්‍රනාන්දු මහතා 1963 ජූනි මස 1 දින සිට ප්‍රකාශන සහකාර තනතුරට පත්කළා.

වෛද්‍ය මණ්ඩලයක් මගින්, තවදුරටත් සේවය කිරීම නුසුදුසුයි තීරණය කළ නිසා මෙම දෙපාර්තමේන්තුවේ මූර්ති ශිල්පි සරත් චන්තල මහතා 1963 මැයි මස 22 වැනි දින සිට විශ්‍රාම ගත්වන ලදී.

1962 ඔක්තෝබර් මස 18 වෙනිදා සිට අනුප්‍රාප්තිකයන් නොමැතිව හදිස්සියේම මෙම දෙපාර්තමේන්තුවෙන් ලිපිකරුවන් පස්දෙනෙක් ආනයන හා අපනයන පාලන දෙපාර්තමේන්තුවට මාරුකර ඇරියා. මේ පස්දෙනා වෙනුවෙන් 1963 අගෝස්තු මස 15 වැනි දින නවක ලිපිකරුවන් දෙදෙනෙක් පමණක් ලැබුණාය.

පොත්ගල

පුරාවිද්‍යාව, ඉතිහාසය, කලාව, සංස්කෘතිය ආදී විෂයයන් පිළිබඳව පොත් 52 ක් අළුතෙන් මිලදී ගත්තා. ආචාර්ය ආර්. එච්. ද සිල්වා මහතා පිටරට හිටපු කාලයේ ඔහුගේ අධ්‍යාපනය පිණිස මිලට ගත් පොත් 22ක්ද පොත්ගලට එකතු කළා.

සිංහල විශ්වකෝෂයේ පළමුවන වෙළුමේ (ඉංග්‍රීසි) හා සහරාජවතගොත යන පොතේ පිටපතක් බැගින් ඒ ඒ ප්‍රකාශනයේ කතීයගෙන් තැගි ලැබුණා.

විවිධ සහරා හා කලාප 169ක්ද මේ අවුරුද්දේ මිලට ගත්තා. අපේ ප්‍රකාශන හා හුවමාරුවට ප්‍රකාශන 142ක් ලැබුණා. අපේ බෙදාහැරීමේ ලැයිස්තුවේ සඳහන් සියළු ආයතනයන්ට හා පුද්ගලයන්ට 1960-61 හා 1961-62 මුදල් වර්ෂවල පාලන වාර්තාද ඉංග්‍රීසියෙන් පළවන එපිග්‍රැෆියා සිලනිකා නම් වූ සෙල්ලිපි සංග්‍රහයේ V වන වෙළුමේ II වන කාණ්ඩයද බෙදාහැරියා.

ජායාරූප

දෙපාර්තමේන්තුවේ සේයාපටල “නැගට්ටි” තොගයට අළුත් ඒවා 902ක් එකතු කළා. මේ වර්ෂයේ දී පින්තූර 1,885ක් සාදා එයින් 43ක් ප්‍රකාශකයින්ට හා පුද්ගලයින්ට නොමිලේ දුන්තා. මේ පින්තූරවලින් 146ක් ඒවා ඉල්ලු අයවළුන්ට විකුණුවා.

පුරාවිද්‍යා කෞතුකාගාර

අනුරාධපුරය

මේ අවුරුද්ද තුළ අනුරාධපුර කටුගෙයි භාණ්ඩ ප්‍රදර්ශනය තවත් සංවිධානය කලා. රුකම්භාලාව විශාල කලා.

හුණු බදාමයෙන් කළ පිළිමහිස්, පිහන් මැටි බඳුන්, මාල, අමරාවතී කිරිගරුඬෙන් නිමවූ සිහිතිරුප ආදිය අළුතින් පිළියෙල කළ විශේෂ මිශ්‍ර භාණ්ඩ ශාලාවක ප්‍රදර්ශනය කලා.

රිදී කහවනු, රෝමක කාසි, රත් අක, ලක්ෂ්මී තහඩු ආදී කාසි වර්ග විශේෂයෙන් තැනූ කැරකෙන අල් මාරිටල ප්‍රදර්ශනය කලා.

මධ්‍යකාලීන ලෝහකාසිද ප්‍රදර්ශනය සදහා කටයුතු කරගෙන යනවා.

සෙල් ලිපි මනා සේ ප්‍රදර්ශනය කිරීම පිණිස දැන් තිබෙන ශිලාලිපි ශාලාවේ ඉඩකඩ මදිකම නිසා අළුත් ශාලාවක් තනාගෙන යනවා.

කටුගෙයි ඇති ලක්ෂ්මී හා ගණදෙවි රූප දෙකට ලී ආසන සපයා මේ රූප දෙක හිත්දු රූප තබා ඇති කොටසට එකතුකලා.

බෞද්ධ මූර්ති ශිල්ප ශාලාවේ බරාදයේ බුද්ධ ප්‍රතිමා හතක් අළුත් ක්‍රමයට තනනලද ආසනවල තැබුවා. ගඩොලින් කළ මේ ආසනවලට සම්බන්ධකොට ප්‍රතිමාවලට පිටු පසින් යොදා ඇති ලම්බ බැමි නිසා දැන් එකී පිළිම වඩා හොඳින් කැපී පෙනෙනවා. ඇතැම් පැරැණි තැන්වල දක්නට ඇති පරිදි මේ ආසනවල ගඩොල් බැමි සාදා ඇත්තේ පිටතට බදුම නොපෙනෙන ලෙසත් ගඩොලට ගඩොල වැදෙන ලෙසත්ය.

කටුගෙයි භාණ්ඩයනට අළුතින් එකතුකරන ලද කාඩගලින් සොයාගත් බෝසත් රූපයද, අනුරාධපුරයෙන් ලැබුණු සුදුගල් බෝසත් රූ හිසද, මන්තාරමෙන් ගෙනා බුදුපිළිම හිසද ලීආසන මත ප්‍රදර්ශනය කර ඇත.

කන්තලේ වෑක් 13න් ලැබුණු නවපෙණ නාරජෙකු සෙවනේ වැඩහිදින බුදුරුවක් කටුගෙයි මූර්තිශාලාවට ඇතුළුකලා.

මන්තාරමේ දිසාපතිගෙන් ලැබුණු රත් පණම් කාසි තුන්සියඅටක් කටුගෙයි ප්‍රදර්ශන භාණ්ඩවලට එකතුකලා. ජේසාලේ නම් ස්ථානයේ මුට්ටියක බහා වළලා තිබුණු මේ කාසි පොළොව මට්ටමේ සිට අඩි තුනක් යටදී හමුවී ඇත්තේ ලිදක් කණිද්දිය.

අනුරාධපුරයේ අභයගිරිය දාගැබේ දකුණු දොරටුව ඇතුළින් පස් මට්ටම් කිරීමේදී ලැබුණු අහල් 9යක පමණ හුණුගල් ඇත් රුව කටුගෙයි භාණ්ඩවලට එකතුකලා.

දැදිගම

කැගල්ල දිස්ත්‍රික්කයේ බෙලිගල්කෝරළයේ ඕතරපත්තුවේ වැකුඹුර යන ගමේ (සිතියම අඩ 23/30) හිටිනාවත්ත නම් රබර් වත්තේ පොළව යට තිබී පි. බී ලියනගේ නමැත්තෙකුට හමුවූ බව කියන ලෝකඩ භාණ්ඩ තුනක් මේ අවුරුද්දේ දැදිගම කටු ගෙට ලැබුණා. මින් පළමුවන්න අඩියක් විෂ්කම්භය ඇති ලෝකඩ තැටියකි. දෙවැන්න ඒ මත මුණින් නවා තිබුණු නොගැඹුරු පාත්‍රයකි. එහි විෂ්කම්භය අහල් 7කි. ගැඹුර අහල් 2කි. එම පාත්‍රයෙන් වැසී තිබුණු තුන්වැන්න අහල් 4ක් පමණ විෂ්කම්භය ඇති වටකුරු ලෝකඩ වස්තුවකි. එහි මධ්‍යය උඩට පැත්තූ කවයන් කීපයකින් ලකුණුවී ඇත. හරි මධ්‍යය කුඩා තුඩක් මෙන් උඩට පන්නා ඇත. මේ වස්තූන් තවම හඳුනා ගෙන නැත (I වන, II වන ඡායාරූප).

මේ වස්තුවන් පිළිබඳ ආරංචිය ලැබුණු වහාම දැදිගම කෞතුකාගාරය භාර නිලධාරී සී. බී. වීරකෝන් මහතාත් එම කෞතුකාගාරයේම නියුක්ත ගෘහී කුලනිලක මහතාත් අප්‍රමාදව ක්‍රියා කරමින් මේ වස්තුවන් දෙපාර්තමේන්තුවට ලබාගත් බව ස්තූති පූර්වකව සටහන් කරමි.

මේ කටයුතු බලන්නට එන්නන්ගේ ගණන අවුරුද්දෙන් අවුරුද්ද වැඩිවෙනවා.

ප්‍රකාශන

මහාචාර්ය සෙනරත් පරණවිතාන මහතාගේත් අපගේත් සංස්කාරකත්වයෙන් “එපිග්‍රැෆියා සිලනිකා” නම් ඉංග්‍රීසි ලංකා සෙල්ලිපි සංග්‍රහයේ V වන වෙළුමේ II වන කාණ්ඩය මේ වර්ෂයේ මුද්‍රණය වුණා. මේ පොත ඉක්මණින් විකිණෙන ලකුණු දැනටමත් පෙනෙනවා. මුද්‍රිත පිටු 138කින් හා පින්තූර 37කින් යුත් මේ කාණ්ඩයේ වෙන වෙනම ලිපි එකොළහක් පළවුණා.

එම ලිපි පහත සඳහන් ඒවාය :—

- (1) බදුල්ල (හොරබොරුව) ටැම්ලිපියේ සංශෝධිත සංස්කරණය හා පිටපත ;
- (2) පෙර වරදවා දෙවන විජයබාහු රජුගේ ලිපියක් යයි ගත් පොළොන්නරුවේ පිහිටි නිශ්ශංකමල්ල රජුගේ පුවරු ලිපිය ;
- (3) මිහින්තලේ ගුහාවල පිහිටි බ්‍රාහ්මී සෙල්ලිපි ;
- (4) වවුනියා දිස්ත්‍රික්කයේ තුන්පලක පිහිටි බ්‍රාහ්මී සෙල්ලිපි ;
- (5) ගල්ලෙන විහාරයේ සෙල්ලිපි ;
- (6) සිරිසහබෝරජ කෙනෙකුගේ දසවන වර්ෂයට අයත් කල්කුලමේ පිහිටි සෙල්ලිපිය ;
- (7) පොළොන්නරුවේ රන්කොත්වෙහෙර අසලින් නිශ්ශංකමල්ල රජුගේ සෙල්ලිපියක් ;
- (8) මිහිඳුඇසාණන්ගේ කිරින්ද ටැම්ලිපිය ;
- (9) තාමරවැව ටැම්ලිපිය ;
- (10) දැනට දොරබාවිල පිහිටි ටැම්ලිපි දෙකක් ;
- (11) ක්‍රි. ව. 1105ට අයත් මහඵ විජයබාහුරජුගේ පොළොන්නරුවේ පුවරුලිපිය.

පොතේ මිල රුපියල් 11.55 කි. තැපැල් ගාස්තුව ශත 75කි.

යාපහුව පිළිබඳව සිංහලෙන් ලියූ අළුත් විස්තරයක් මේ වර්ෂයේ පළ කළා. යාපහුවේ සිතියමක්ද ඒ ස්ථානය අහසේ සිට ගත් ඡායාරූපයක් හා පොතේ විස්තරවන කරුණු ගැන පින්තූර හා චිත්‍ර කීපයක් ද ඇති මේ පොතේ පිටු 36කි. පොතේ මිල රුපියල් 1.75 කි.

අනුරාධපුරය පිළිබඳව අළුත් පොතක් පිළියෙල කර අවසානය.

ඉංග්‍රීසි සෙල්ලිපි සංග්‍රහයේද තවත් කාණ්ඩයක් සඳහා කටයුතු බොහෝදුරට කර ඉටුරය.

කුඩා පොත් දොළහකින් යුත් කලාපෙළක් පළ කිරීමට කටයුතු යොදනවා. පහත සඳහන් පොත් මුද්‍රණයට පූදානම්ය :—

- පනාවිටිය අම්බලම—සිංහල හා ඉංග්‍රීසි
- ඇම්බැක්කේ දේවාලය—සිංහල හා ඉංග්‍රීසි
- පොළොන්නරුවේ ලෝකඩ පිළිම—සිංහල, දෙමළ හා ඉංග්‍රීසි
- මැදවල ටැම්පිට්ටිහාරය—සිංහල හා ඉංග්‍රීසි

නොමිලේ බෙදාදීම සඳහා සංස්කෘතික දෙපාර්තමේන්තුව විසින් මුද්‍රණය කරනට යොදා පහත සඳහන් විෂයයන් පිළිබඳ ඉංග්‍රීසි පොත් දෙකක් අපි ලියා දුන්නා :—

- (1) ලංකාවේ සාහිත්‍යය.
- (2) සිංහල ගෘහනිර්මාණශිල්පය.

සංස්කෘතික දෙපාර්තමේන්තුවෙන් පළකරණ කලාසඟරාවේ VIII වන කලාපයේ 'ආසනසර' ගැන අපේ ලිපියක් පළවුණා.

ස්මාරක ලැයිස්තුව

ස්මාරක ලැයිස්තුව සම්බන්ධයෙන් මේ වර්ෂයේ වැඩ රාශියක් කලා. මේ වැඩවලට ලොකු බාධාවක් ව තිබුණේ නිලධාරීන් හා මුදල් මදිකමය.

1950 පමණේදී දිසාපතිවරුන් හා ආදායම් පාලක නිලධාරීන් මගින් ගම්මුලාදැනිත් වෙත නිකුත්කළ ප්‍රශ්න මාලාවකින් දිවයිනේ ස්මාරක පිළිබඳ කරුණු එකතු කරන්නට උත්සාහ කළ නමුත් ඒ ප්‍රශ්නවලට උත්තර වශයෙන් එවූ රපෝර්තු අපේ කටයුතු වලට සැහැණේ නැහැ. එසේ වුණේ ඒ රපෝර්තු සැපයූ අයවෙන්නට මේ ස්මාරක ලැයිස්තුවෙන් කරන්නට අදහස් කළ දෙය ගැන හරි අවබෝධයක් නොතිබුණු නිසාය.

මේ නිසා මේ මුදල් වර්ෂයේදී මෙම දෙපාර්තමේන්තුවේ ක්‍ෂේත්‍රසහකාර රන් බණ්ඩා නුගේගොඩ මහතා ආදායම් පාලක නිලධාරීන්ගේ කොටසාශ රැස්වීම්වලට යවා ස්මාරක ලැයිස්තුවේ පරමාර්ථය එය ප්‍රයෝජනවත් වන අයුර හා ස්මාරක ලැයිස්තුව ගැන අවතෙත් පිළියෙලකළ ප්‍රශ්නමාලාවකට උත්තර සපයන විධිය ආදී කරුණු ගම්මුලාදැනි මහතාට කියා දුන්නා.

මහනුවර දිස්ත්‍රික්කයෙන් පටන්ගත් මේ අළුත් ක්‍රියාපටිපාටියේ ප්‍රතිඵලයක් වශයෙන් මේ මුදල් වර්ෂයේදී උඩුනුවර සහ යටිනුවර උඩපළාත, උඩබුලත්ගම, පාන දුම්බර, උඩදුම්බර හා තුන්පනේ යන ආදායම් පාලක කොටසාශවලින් ඉතා ප්‍රයෝජන වත් මූලික රපෝර්තු ලැබී තිසේනවා.

මේ රපෝර්තුවලින් පැරණි ගොඩනැගිලි ඓතිහාසික ගස් ආදිය ගැන පමණක් නොව පැරැණි කොඩි, රෙදි, කාසි, පැරණි අවිආවුඩ, පැරණි උපකරණ හා පුස්තකොලපොත් ආදිය ගැන විස්තරද ලැබී තිබෙනවාය. මේ රපෝර්තු අනුව සෑම පැරැණි ස්ථානයක්ම පරීක්ෂාකර ඒ ඒ ස්ථාන හා ඒවායේ ඇති පුරාවස්තූන් පිළිබඳව ඡායාරූප සැලැස්ම ආදිය ඇතුළත් පොතක් ඉක්මණින් පිටකරන්නට බලාපොරොත්තු වෙතවා.

ගම්මුලාදැනි මහතාගෙන් ලැබී තිබෙන රපෝර්තු ගොණුකර තබා ගැනීම දෙපාර්තමේන්තුවේ එදිනෙදා කටයුතුවලටද බෙහෙවින් උපකාර වෙනවාය.

මේ රාජකාරි සඳහා කොළඹින් බැහැර සිටි කාලවලට යැපීම් දීමනා නොමැතිව කටයුතු කිරීමට ක්‍ෂේත්‍ර නිලධාරි මහතා කැමතිවීම මුදල් පිළිබඳ දුෂ්කරතා තිබුණු මේ කාලයේදී විශාල පහසුවක් වුණාය.

පුරාවිද්‍යා තහනම් ඉඩම්

මේ රපෝර්තුවේ විස්තර කෙරෙන මුදල් වර්ෂයේදී ලංකාවේ සෑම පළාතකම ඇති බොහෝ තහනම් ඉඩම් වරින්වර පරීක්ෂා කලා. මෙතෙක් අපේ දැනීමට නොපැමිණි පුරාවිද්‍යා අතින් වැදගත් බව පෙනෙන ස්ථාන ගැන කලින් කල දැනගන්නට ලැබෙනවාය. ඉතිහාසයේ අළු රූ පිටුවකට ආලෝකය දෙනැයි සිතිය හැකිවූ හෝ සැලකිය යුතු කැටයම්, පෙතිපිළිම ආදිය ඇති හෝ සියළුම තැන් ඒවා ගැන දැනගන්නට ලැබෙන හැටියට තහනම් කරන්නේ ඒවායේ ආරක්ෂාව සඳහාය. මේ නයිත් එන්ට එන්ට වැඩිවන තහනම් ඉඩම් ගණන පරීක්ෂා කිරීමත් රැකබලාගැනීමත් දුෂ්කර වැඩක්ය.

මෙවැනි ඉඩම් තහනම් ඉඩම් වශයෙන් ප්‍රකාශ කිරීම අවශ්‍ය වන්නේ මන්දැයි යනු ඇතැමෙකුට සිතෙන්නට පිළිවන. මේ ඉඩම් ගැන ඒ පියවර නොගත්තොත් නිදන් හොයන්නන්ගේ හෝ වෙනත් විනාශකාරයින්ගේ ක්‍රියා නිසා සාමාජික හා ආගමික ඉතිහාසය පිළිබඳව ඒ ඒ තැන්වලින් ලැබිය හැකි සාක්ෂි නොලැබී නැතිවන්නට පුළුවන්ය. එපමණක් නොව ආගම හක්තියෙන් ඒවායේ ඇති ගොඩනැගිලි හා පිළිම ආදිය ආරක්ෂා කරන්නට මැදිහත්වන්නන්ගේ අසීමිත උදෙසාගය නිසාම ඒවායේ ඇති පැරැණි ලක්ෂණ නැතිවී යන තැනට කටයුතු යෙදෙන්නටද පුළුවන.

දෙපාර්තමේන්තුවෙන් තහනම් ඉඩම් හැටියට ප්‍රකාශකළ තැන්වල ආගමික වනාවන් කිරීමට අවසරය ඉල්ලන අවස්ථාවල එකී ඉල්ලීමට හැම විටකම පාහේ කොන්දේසි අනුව ඉඩ දෙනවාය. මෙය මෙසේ වුවද පුරාවිද්‍යා තහනම් ඉඩම් පවරා ගෙන ඒවායේ ඇති ගොඩනැගිලි ආදිය අළුත්වැඩියා කිරීමට මාන බලන අයගේ ඉල්ලුම්පත්වලින්ද තහනම් ඉඩම්වලට බලහත්කාරයෙන් ඊංශා මහජන මතයක් ඇති කොට ඒවා අත්පත් කරගන්නට හදන අයවළුන්ගෙන්ද නිතර නිතර ඇති වන කරදර බොහෝය.

පැරණි තැන්වල ඇති ගොඩනැගිලි, පෙතිපිළිම ආදිය අළුත්වැඩියා කිරීම අපේ මුතුන් මිත්තන්ට කරන අගෞරවයක් පමණක් නොව අතීතය හා පැරණිතන් ගැන අනාගත පරම්පරාවලට තිබෙන සාක්ෂි අකාමකා දැමීමක්ද වන්නේය.

පුරාවිද්‍යා තහනම් ඉඩම්වල ආගමික කටයුතු කිරීමට සෑදූහැවුණු අවකාශය දෙන්නටත් ඉතිහාසය, පුරාවිද්‍යාව, ගෘහනිර්මාණ ක්‍රම හා කලාව හදාරන්නන්ගේ ප්‍රයෝජනය සඳහා ඒ තැන් සකස්කර තබන්නටත් දෙපාර්තමේන්තුව හැම උත්සාහයක්ම ගන්නවාය. මේ අවශ්‍යතාවන් දෙකටම සරිලන්නට කටයුතු කිරීම දුෂ්කර බව කිවමනා නොවේ.

බොහෝ පුරාවිද්‍යා තහනම් ඉඩම් මිනිසුන් වෙසෙන තැන්වලට ඇතිත් වනාන්තර වල තිබෙන නිසා මෙවැනි තැන්වලට ගමන් පහසුව සැලසීමද පුරාවිද්‍යා දෙපාර්තමේන්තුව විසින් කළයුතුවූ වැඩකි. කැණීම් තහවුරුකිරීම් ආදී අවශ්‍ය වැඩවලට වැය කලාට පසු පාරවල් තැනීම හා නඩත්තු කිරීම ආදී වැඩට මුදල් ඉතුරුකිරීම ඉතා දුෂ්කරය.

මොනරාගල දිස්ත්‍රික්කයේ ඔක්කම්පිටියේ ගොවිජනපදයට ඔබ්බෙන් ඇති මාළිගාවිල නම් පුරාවිද්‍යා තහනම් ඉඩමට යෑමට මෙතෙක් කල් තිබුණේ අඩිපාරක් පමණයි. මෙතැනට යෑමට පාරක් අතිශයින් අවශ්‍ය වුවද මුදල් හිඟකම නිසා මේ සඳහා මුදලක් වැයකරන්නට බැරිවිය. තත්ත්වය මෙසේ තිබියදී ඔක්කම්පිටියේ ගොවිජනපදයේ ගාමිණී සාමදාන සමිතියට පින්සිදුවන්නට මේ වර්ෂයේදී හැතැප්ම 1½ ක් පමණ දිග හා අඩි 30ක් පලල ඇති දෙපැත්තේ කාණු කැපූ පාරක් ඔක්කම්පිටිය ජනපදයේ සිට මාළිගා විල තහනම් ඉඩමට කපන්නට පුළුවන්වුණා. මේ පාර කැපීමේ වැඩය සංවිධානකර සාමදාන සමිතිය ශ්‍රමදාන වැඩට කැමති කරවාගෙන තමාද ශ්‍රමදාන සේවකයන් සමග වෙහෙසෙමින් වැඩකළ මේ දෙපාර්තමේන්තුවේ ක්‍ෂෙත්‍ර නිලධාරී රත් බණ්ඩා නුගේගොඩ මහතාටත්, ඔක්කම්පිටියේ ගොවිජනපද ගාමිණී සාමදාන සමිතියටත් අපි කෘතඥ වෙතවාය. නුගේගොඩ මහතාගේ උනන්දුව හා ශ්‍රමය නිසා දෙපාර්තමේන්තුවට කිසි වියදමක් නැතිව දෙපාර්තමේන්තුවට ඉතා අවශ්‍යව තිබූ මේ පාර කැපිය හැකිවිය.

මේ පාරේ බෝක්කු හා කාණු දෙපාර්තමේන්තුවේ වියදමින් සාදා නැවතත් වරක් මේ සමිතියේ සහයෝගයෙන් ශ්‍රමදාන වශයෙන් වැඩකර පාරේ මිටිතැන් පුරවා ගල් කැට අතුරවා පාර රළු වාහනවලට සුදුසුකර ගැනීමට ලඟදීම බලාපොරොත්තු වෙතවා.

කැණීම්

මේ වර්ෂයේ කරනලද කැණීම්වලින් වැඩිකොටසක් එකම අරමුණක් සඳහා කරනලද බව පහත සඳහන් විස්තරයෙන් පැහැදිලි වෙතවා. දෙපාර්තමේන්තුවට ලැබෙන මුදල්

සිම්ත හෙයින් මීට වැඩියෙන් කැණීම් කරන්නට බැරිවුණේ කැණීමෙන් පැදෙන ගොඩ නැගිලි ආදිය වහා තහවුරු නොකළොත් ඒවා නාස්තිවී යන නිසාය.

අනුරාධපුරය

මේ අවුරුද්දේ දෙපාර්තමේන්තුවේ වැදගත්ම කැණීම් කළේ අනුරාධපුරයේය.

පුරාතනයේදී පිළිම වන්දනාවට පෙර කාලයක පටන්ගෙන බුදුරදුන් බුදුබව ලබන පිණිස වැඩඋන් වජීරාසනය නිමිත්තෙන් කළ ආසනයට ලක්වැසි බෞද්ධජනයා වැදුම් පිදුම් කළ බවට පැරණි පොතපතීන් සාධක ලැබෙනවා. මේ සාධක සනාථකරන ආසනයලේ ලංකාවේ කීපතැනකම තිසෙනවා. මේ වර්ෂයේදී දෙපාර්තමේන්තුව ආසනයරැස්සන් පිළිබඳව විශේෂ පර්යේෂණයක යෙදුණා.

දැනට ලැබී ඇති හැම ආසනයලක්ම මතුපිට පැත්තත් හතර අංශයත් මට්ටම් කළ ආයතවතුරු ගලකි. මේ හැමගලකම දාරවල බොරදම් කරලාය.

මෙයින් අඩි 16 යි, අඟල් 2 ක් දිග හා අඩි 6 ක් පුළුල්වූ ආසනයලක් අනුරාධපුර අභයගිරිදාගැබට නුදුරින් තිසෙනවා. මේ ගල අවට බිමේ කැණීම් පටන්ගත්තේ පෙබරවාරි මාසේය. ආසනය ලිඟ කළ කැණීමේ ප්‍රතිඵලයක් වශයෙන් එහි බටහිර පසින් ගඩොල්බැම්මක කොටසක් පැදුණා. තවදුරට කැණීමේදී මෙහි මුලදී කුළුණු සහිත ගඩොල්බැම්මක් තිබී ඇති බවට සාක්ෂි ලැබුණා. අඩි 13 ක් පමණවූ මේ කුළුණුවලින් සමහරක් ඒ අසලම තනා තිබුණු තාරපාරට වැසී තිබුණු නිසා එම පාරෙන් කොටසක් ද ඉවත්කරන්නට සිදුවුණා.

මේ කුළුණු පැදීමේදී පාරේ මට්ටමට අඩි 1 කුත්, අඟල් 9 ක් යටදී හිස කොටස නැතිවුණු වැඩ හිඳින බුදුපිළිමයක් ලැබුණා (III වන ඡායාරූපය). මීට දින කීපයකට පසුව බුදුපිළිමය තිබුණු මට්ටමට අඩි 2 ක් පමණ පහලින් පිළිමයෙන් කැඩී වෙන්වුණු හිස කොටස ලැබුණා (IV වන ඡායාරූපය). පිළිමය මුලදී පාටකර තිබුණු බව තවමත් එහි ශේෂව ඇති ලකුණුවලින් පෙනෙනවා. අනිකුත් බොහෝ සෙල්මුවා බුදුපිළිමවල මෙන් නොව මේ ප්‍රතිමාවේ පිටිපස පැත්තේ සිවුරැරැළි පැහැදිලිව පෙන්නුම් කර තිබෙනවා (V වන ඡායාරූපය).

ඉහතින් සඳහන් කළ තාරපාරේ හරිමධ්‍යය හරියේ පාරේ මට්ටමෙන් අඩි 4 කුත්, අඟල් 6 ක් යටදී මීට වඩා ලොකු වැඩහිඳින බුදුපිළිමයක් ලැබුණා (VI වන ඡායාරූපය). පුපුරු ගැහුණු හුණුගලින් කර ඇති මේ පිළිමය උදකම ගෙවීලාය. කැබැලි කීපයකට වෙන්වෙලාය. මේ පිළිමය හැකිතාක් ආරක්ෂකාර ගැනීම සඳහා පියවර වශයෙන් උප කොමසාරිස් (රසඥ) මහතා ලවා අවසථාවට යෝග්‍ය ද්‍රව්‍යයන් පිළිමයේ ආලේප කෙරෙවිවා. උඩුබැලිව වැටී තිබුණු මේ පිළිමය මුලදී ගඩොල්පාදමක් උඩ නංවා තිබී ඇත. මේ බුදුපිළිමයේ සිරස අසල බිම තිබී පැරණි රන් මුදුවක් ලැබුණා.

කැණීම් කරන පැත්තට විරුද්ධ පැත්තේ පාර අයිතේ පාරේ මට්ටමෙන් අඩි 3 ක් පමණ යට තවත් කුඩා බුදුපිළිමයක් තිබුණා. මේ පිළිමයේ හිස කොටස ලැබුණු නමුත් සිරුරෙන් ලැබුණේ කොටසක් පමණයි. ගුප්තසම්ප්‍රදායට සමාන මේ පිළිමයේ සිරස පිටුපසින් ප්‍රභාවලල්ල නිරූපණය කරන්නට හිසට බද්ධකොට ගලේ ශේෂකොට තිබුණු වටයෙන් වැඩිකොටස කැඩී ගොස්ය. දක්ෂ ලෙස නිමවා ඇති මුහුණ තවමත් හොඳ තත්ත්වයක තිබේ.

විශාල හිටිපිළිමයක පද්මාසනයක් (විෂ්කම්භය 4' 6") පොළොව මට්ටමෙන් අඩි 3 කුත් අඟල් 6 ක් යටදී හමුවුණු නමුත් මේ පද්මාසනයට අයිති හිටිපිළිමය තවම සොයාගත නැත.

මීට පහතින් එකම මට්ටමක මෙන් හතරැස් හා ආයතනවතුරු ගල් කීපයක් ලැබුණා. මෙයින් ගල් දෙකක සිරිපතුල් ලකුණු කොටා තියෙනවා. එසේ සිරිපතුල් කෙටු ගල් දෙකේද ඒ මට්ටමේ සෙසු ගල් සියල්ලකමද හතර පැත්තේම මධ්‍ය ස්ථානයන් ලකුණු කිරීම සඳහා කෙටිඉරක් බැගින් ගලේ කොටා තිබුණා. මේ ඉරි කොටා ඇත්තේ කුමක් නිසාද යන්න තවම සිතාගන්නට බැරිවී ඇත. ඒ ඉරි ගල් හැඩ වැඩ කිරීමට ආධාර වශයෙන් ගසනලද ඒවා නොවන බව පැහැදිලි වන්නේ සිරිපතුල් ගල් දෙකේ මේ ඉරි කැලි කොටා ඇත්තේ ගල කැටයම් කලාව පසුව බව පෙනෙන හෙයිනි.

මීටත් යට මට්ටමක හුණුගලින් කළ කණු පාදම්ගල් 20 ක් දැනට පැදී ඇත (VII වන ඡායාරූපය). මේවායේ විෂ්කම්භය අඩි 2 යි අගල් 2 ක් පමණ වෙයි. ලීකණුව සිටුවීම සඳහා ඒවායින් එකිනෙකේ කපා ඇති කටය හතරැස් අගල් 7 කි. මේවා අතර පරතෙරය අඩි 6 යි අගල් 6 සිට අඩි 6 යි අගල් 10 දක්වා වෙනස් වෙයි. තවමත් යටවී ඇති මෙවැනි කණු පාදම්ගල් ඇති බව පැහැදිලිය. මේ කණුපාදම්ගල් කුළුණු සහිත විශාල මණ්ඩපයකට අයිති බවත් ඒ මණ්ඩපයේ පොළව හුණු බදාමයෙන් වසා තිබුණු බවත් පෙනේ.

මේ කණු පාදම්ගල් තියෙන්නේ දැන් ඇති පොළොවටමින් අඩි 6 ක් පමණ යටය. මෙහි මුලින් සඳහන් කළ ආසනගල කැණීම් පටන්ගන්නට පෙරත් වර්තමාන මතුපිට පොළවේ තිබුණු නමුත් එය මුලින් තිබුණේ මීට පහත මට්ටමක බවත් එතැනින් කාලාන්තරයක් තිස්සේ ටිකෙන් ටික ඔසවන ලද බවත් සිතෙනවා.

මේ කැණීමෙන්ම හුණුගලින් කළ නටනරූප සහිත කැටයමක්ද (VIII වන ඡායාරූපය) කිරිගරුචගලින් නිමවූ කැටයම් කළ තවත් රූපද (IX වන ඡායාරූපය) ලැබුණා. එපමණක් නොව නිල්මිණක්ද නොයෙක් විධියේ පබළු ඇට හා පැරණි කාසිද එකතුකරගත්තා.

මෙහි අඩුගණනේ කැලපරිච්ඡේද තුනක අවශේෂ තිබෙන බව පෙනෙනවා. මතුපිට පොළවේ තිබුණු අවශේෂයන්ගෙන් වැඩි හරියක් මෑතම යුගයක ඒවාය. හතර පැත්තේ කෙටි ඉරි කෙටු වතුරුගලත් තවත් යුගයක ඒවාය. පහතින්ම තිබෙන කණුපාදම්ගල් පැරණීම යුගයේ ඒවාය. අපේ පරීක්ෂණ අනුව දැනට පෙනෙන හැටියට මතුපිට පොළවේ තිබුණු ආසනගල මෙහි සඳහන් ආදිම අවධියේ අවශේෂයන් හා සම්බන්ධය.

කැණ ඇති බිම් පෙදෙසෙන් වතුර බැස්සවීමට නිරිතදිගට කණුවක් කැප්පුවා.

මේ කැණීම් පිළිබඳ කටයුතු භාරව සිටි දෙපාර්තමේන්තුවේ ඡායාරූප ශිල්පී ඇන්. එච්. ආර්. නලවංශ මහතා විශේෂ උනන්දුවෙන් හා සැලකිල්ලෙන් මේ කටයුතු කළ බව කිවමනාය.

රංසිමාලක පෙදෙස

මේ නමින් දැන් හඳුන්වන අවශේෂයන් තියෙන්නේ සිරි මහා බෝධිස්ථානයටත් රුවන්වැලි සැයටත් අතරය. ලෝවාමහාපාය මීට නැගෙනහිරින්ද පුරාවිද්‍යා කෞතුකාගාරය බස්නාහිරින්ද ඇත. මේ ප්‍රදේශය තුළ මීට පෙරද ස්මාරකයන් දෙකක් තහවුරු කර තියෙනවා. එකක් පැරණි සන්නිපාත ශාලාවකි. අනික ගලින් කළ පැරණි තාන පොකුණකි.

මේ සඳහන් කළ සම්පූර්ණ බිම් පෙදෙසම ක්‍රමාණුකූලව කැණීම සඳහා සංවිධාන කිරීම් වශයෙන් එකී බිම අඩි 100 යේ හතරැස් කොටුවලට බෙදාගෙන ඇත. මෙහි සඳහන්වන්නේ සැලැස්මෙහි පෙන්වා ඇති එකී කොටු ක්‍රමයේ 5 වෙනි කොටුවේ සිට 11 වන කොටුව දක්වාද 21 වන කොටුවේ සිට 27 දක්වා කොටුවලද කළ කැණීම් විස්තරයයි (සැලැස්ම I).

කැණීම්වල ප්‍රතිඵල අනුව බලනකළ දැනට කැණ ඇති තැන්වල ක්‍රි. පූ. 250 වන වර්ෂයේ සිට ක්‍රි. ව. දොළොස්වන සියවස දක්වා ඇති කාලයේ නොයෙක් කාලවල ගොඩනැගිලි හමුවී ඇත. දැනට හමුවී ඇති අවශේෂයන් කාලපරිච්ඡේදයන් හයකට බෙදිය හැක. ඒවා මෙහි පහත සැකෙවින් විස්තර කරනවා :—

1. මතුපිට පොළවේ දළවශයෙන් පසළොස්වන සියවස හරියට අයත් ගොඩනැගිලි. මේ ගොඩනැගිලිවලට ප්‍රධාන වශයෙන් යොදා ඇත්තේ කලුගල්ය. මේවායේ ගල්කණු, තැන තැනින් සොයාගත් හා රළුවට කපන ලද කණුය. ගොඩනැගිලිවල වැඩ ලිහිලිකයේ කර ඇතිබව පැහැදිලිය. මෙකී ගොඩනැගිලි මතුපිට පොළවේ සැමතැනම විසිරී ඇත.

2. මෙහි ගොඩනැගිලි කලුගල් අත්තිවාරම් වර්ගයක් මත ගඩොලින් කර හුණෙන් කපරාරුකළ ඒවාය. ගඩොල් සාමාන්‍යයෙන් අඟල් $10 \times 7 \times 1\frac{1}{2}$ ප්‍රමාණයේ වුවත් වෙනත් ප්‍රමාණවල ගඩොල් බොහෝ මිශ්‍රව තිබෙනවා. ගඩොල් බැඳ ඇත්තේද හුණු බදාමෙනි. මේ කාලයට අයත් විශාල ගොඩනැගිල්ලක්ද ප්‍රාකාර බැම්මක්ද මතුපිට තිබෙනවා. එකී ගොඩනැගිල්ලේ ප්‍රමාණය අඩි 140×50 යි. ප්‍රාකාරය අඩි 140 ක් පළලය. එහි දිග කෙතරම්දැයි තවම කිව නොහැක.

2 (ඒ). 2 වන කාලපරිච්ඡේදය යටතේ විස්තරකළ ගොඩනැගිලිවල ශෛලියටම හා එකී ගොඩනැගිලිවලට කිවිටුව තනා ඇති මේ ගොඩනැගිලි එකී ගොඩනැගිලි කළ කාලයට පසුව එහෙත් නුදුරු කාලයක කළ ඒවාය.

3. මෙම කාලපරිච්ඡේදයෙන් තවම ලැබී ඇත්තේ එක් ගොඩනැගිල්ලක කොටසක් පමණකි. මෙය අයම්විතරින් දළවශයෙන් අඩි 40×28 වෙයි. බැම් බොරදම් සහිතය. කැටයම් අඩුවුවද හොඳින් කර ඇත. කලුගලද සුදුපාට ගල් විශේෂයකි. පාවිච්චිකර ඇති ගල් විශාල ඒවාය. ඉන් සමහරක් දිගින් අඩි 12ක් හා උසින් $1\frac{1}{2}$ ක් පමණ වේ.

4. මෙම පරිච්ඡේදයෙන් තවම හමුව ඇත්තේ ලොකු කඩගලෙන් කළ දිග ප්‍රාකාර බැම්මක් පමණි. එහි දැනට පැදී ඇති ප්‍රමාණය අඩි 700 ක් පමණ දිගය. මේ බැම්ම දෙපැත්තටම තව දිගට දිවෙන ලකුණු තිබෙනවා. එහි පළල අඩි 3 කි. බැම්ම සාදා ඇත්තේ ලහ ලහ තුබූ විශාල ගල් පේළි දෙකකිනි. මෙම බැම්මේ දෙ පැත්තේම මූණන පෙන්වා ඇත. ගල්වල සාමාන්‍ය ප්‍රමාණය අඩි $4 \times 1\frac{1}{2} \times 1\frac{1}{2}$ පමණ වේ. මෙහි ගල්වලින් පැරණි පෙදරේරු ලකුණු ලැබුණා. දැනට වෙන වෙන ලකුණු වර්ග 7 ක් ලැබී ඇත. මේ ගල් බැම්ම හරහා යන වතුර කාණු කීපයක්ද හමුවී ඇත.

5. මේ කාලයේ ගොඩනැගිලිවල අවශේෂයන් දෙපළකින් ලැබෙනවා. එහෙත් 4 වන කාලපරිච්ඡේදයේදී මේ අවශේෂයන් මත ඉහත සඳහන් ප්‍රාකාරබැම්ම ඉදිවී ඇත. මේ පරිච්ඡේදයේ ගොඩනැගිලි දීර්ඝකාලයක් තිස්සේ භාවිතාවී ඇතැයි සිතෙන්නේ මෙහි සඳකඩ පහන් බොහෝසේ ගෙවී ඇති හෙයිනි. මේ සඳකඩපහණකින් ලැබෙන සෙල් ලිපියක් 4 වන සියවසට පමණ අයිතිය.

මේ ස්ථානවල අඩි 10 ක් පමණ යට කැණීම් ඇතිවුවද පැරණි පිහිටි පොළව තවමත් හමුවී නැත. එසේ වුවද දැනට හමුවී ඇති අවශේෂයන්ට හානි නොකරමින් යටට භාරන්තට බැරිය. ඒ නිසා මෙපමණ ගොඩනැගිලි නැති නැතකින් මීට ශැඹුරට කැණීන්ට බලාපොරොත්තු වෙන්නවා.

පොළොන්නරුව

නගරප්‍රාකාරය

පැරණි ප්‍රාකාරයක් තනා ඇති ක්‍රමය පිළිබඳව සාක්ෂි පොළොන්නරුවේ නගර ප්‍රාකාරයේ උතුරුදොවුව අසල අඩි 125 ක් පමණ දුරට කරනලද කැණීමකින් ලැබුණා.

මේ ප්‍රාකාරවැම්ම සාදා ඇත්තේ අභ්‍යන්තර සහකාර සිටිනසේ තලනලද බොරළු තව්‍රිවු වක් හා අභ්‍යන්තර දෙකක් සහකාර සිටිනසේ තැලු පස් තව්‍රිවුක්ද වශයෙන් මාරුවෙන් මාරුවට යොදනලද බොරළු හා පස් තව්‍රිවු ගණනකිනි. මෙයින් ප්‍රාකාරය පටන් ගන්නා තැන පළමුවෙන් යොදා ඇත්තේ බොරළු තව්‍රිවුය.

මෙවැනි තැනක පුරාවස්තු බලාපොරොත්තු විය නොහේ.

රන්කොත් වෙහෙර

රන්කොත් වෙහෙරේ පසින් යටව තිබුණු බටහිර පැත්තේ පස් අස්කර පේසාවල් තුන මලුවේ මට්ටමට පැදුවා. ඉසානපැත්තේ තුන්වෙනි පේසාවේ පාත බොරළුමේ පැරණි බදාම ශේෂව තිබුණා. මේ බදාමයේ ආලේපකළ පාටවගයක් තිබුණා. මේ පාට එහි කර තිබුණු චිත්‍රවලින් ඉතුරුවී ඇති ඒවාය. දාගැබ්වල පිටත බදාමේ සිත්තම් කොට තිබූ අවස්ථාවක් හැටියට මෙය සදහන් කළ යුතුය.

මිහින්තලය

අම්බස්ථලදාගැබ (සේල වෛනාය)

අම්බස්ථල දාගැබේ මලුවට නගින තැන උඩම පඩිපෙළ කැණ පැදුවා. එක් පැත්තක අඩි 83 ක් දිගට, අඩි 16 ක් පළලට හා අඩි 12 ක් උසටද අනික් පැත්තේ අඩි 83 ක් දිගට, අඩි 4ක් පළලට හා අඩි 12 ක් උසටද කැණුවා.

කණින්ට පෙර මෙහි පඩි අඩි 10 කට වඩා දිගට නොපෙනුණු නමුත් පඩියක සම්පූර්ණ දිග අඩි 26 ක් විය. මේ පඩිපෙළේ පඩියක් අඩියක් පළලවූ අතර ඉන් එකක උස අභ්‍යන්තර 6 ක් විය.

සිහිරිය

පිටඅගල

සිහිරියේ පිටඅගල හා එතැන ඇති පාර පිළිබඳ වැඩ ගැන පසුගිය අවුරුද්දේ රපෝර්තුවේ ඡී 7 පිටුවේ සදහන් කළා.

මේ අවුරුද්දේද ඒ වැඩ තව දුරටත් කළා (සැලැස්ම II). මෙහි රැළු පාලම් ගල් බැම්මේ උතුරු පැත්තේ ගල් අඩි 101 ක් දිගට තිබුණා. දකුණු පැත්තේත් එපමණම දිගට තිබී ඇති නමුත් ඒ බැම්මේ දෙපසින් ගල් අඩුය. මේ බැම්මටල ගල් ඒ මේ අත විසිටි සමහරක් දිය අගලට වැටී තිබුණෙන් තහවුරු කිරීම සදහා බැම්මටල ගල් නොමිමර කර ගැලවීවා. ගල් බැම්මට අත්තිවාරම දැමීම සදහා වැඩට අඩි 8 ක් පමණ පළලින් පස් කිසිබි 80 ක් පමණ අස්කළා. මෙසේ ගල් හා පස් අස්කිරීමේ දී එළිවුණු සාක්ෂි අනුව දියඅගල මැද පාර පෙර අවදියකදී පළලින් අඩි 34 ක් පමණක්ව තිබී ඇති බවත් පසු කාලයක දෙපැත්තේම අඩි විසිඑක විසිඑක වැඩිකර පාර පළල කරලා තිබෙන බවත් පෙනෙනවා. මෙසේ සිතෙන්නේ පාරේ පුරාණ මුදුණේ සිට අඩි 12 *ක් පමණදී දියඅගලේ එක්පැත්තක් අනික් පැත්තට සම්බන්ධකරන අඩි හතරක් පරතර ඇතිව සාදා ඇති කාණු දෙක පරික්ෂා කිරීමේදීය. මේ කාණු දෙකේ විශාල ගල්වලින් කළ අඩි 34 ක මැද කොටසකුත් කුඩා ගල්වලින් කළ එක් පැත්තකට අඩි 21 ක්වූ දෙපස කොටස් දෙකකුත් තිබෙනවා. මේ කාණුවල දෙපස කොටස් දෙක පසුව එකතු කරන ලද බව පැහැදිලිව පෙනෙනවා. මෙපමණක් නොව තැගෙනහිර පැත්තේ කාණුවේ ගල්වල සිට අඩි 42½ ක් එපිටින්ද බස්නාහිර පැත්තේ කාණුවේ ගල්වලට අඩි 10½ ක් එපිටින්ද ඇති ගල්බැම් දෙකක් වැසී ඇති බව පෙනුණා. මේ ගල්බැම් කැලී දෙක ඇත්තේ කාණුවල උතුරු පැත්තේ ඇති අළුත් කොටස එල්ලේ පමණක්ය. බස්නාහිර පැත්තේ කාණුවේ සිට අඩි 4 ක් පිටින් එම කාණුවේ පරණ කොටසේ ප්‍රමාණයට එම කොටස එල්ලේ පැරණි කාණුවක් වැසී තිබුණා. මෙයින් පෙනෙන්නේ

* මේ මණුම 61-62 වාර්තාවේ ප්‍රමාදයකින් අඩි 2 අභ්‍යන්තර 6 යැයි සදහන් විය.

පාරේ පළල අඩි 34 ක් වූ කාලයේ කාණු තුනක් තිබී ඇති බවත් කාණු දිගින් වැඩිකළ අවධියේ ඉන් එක කාණුවක් වසා දමන ලද බවත්ය. පසු කාලයක වසන ලද කාණු වේන් දිග වැඩිකරනලද කාණු දෙකෙන් මුදුණ ගල්වලින් වසා තිබෙනවා.

ඉහතින් සඳහන් කළ පසින් වැසී ඇති ගල්බැමි පැරණි කාණු හා සමකාල ඒවා නොවෙනැයි සිතෙන හෙයින් මෙහි යටත් පිරිසෙයින් කැලසීමා දෙකක වැඩ ඇති බව පෙනේ.

යාපහුව

ප්‍රාකාරය හා අගල

යාපහුවේ පැරණි ඇතුල් දියඅගල කැණ පැදුවා. කැණීමෙන් ලත් පස් සුරවා ඇතුළු තුරට පිවිසෙන්නට තිබී ඇති පැරණි පාර යළිත් ඇති කලා.

මේ පාර ඇතුළු පවුර හරහා යන ස්ථානයෙහි, එතරම් ස්ථිර නොවූ බැමි වගයක් සඳහා කළ අත්තිවාරම් දකින්නට ලැබුණා. එහෙත් මේවා මොන විධියේ බැමිවීදැයි නිශ්චය වශයෙන් තේරුම් ගැනීමට බැරිවුණු නිසා ගැලවීමක් හෝ තහ වුරු කිරීමක් නොකර දැනට ඇති හැටියට සැලැස්මවල සටහන් කරගෙන තිබුණු හැටියට පසින් වසා දැමීමා. පවුරේත් මේ බැමිවලත් අත්තිවාරම්වල බදාමවල වෙනසක් තැනී හෙයින් මේ බැමින් පවුරත් සමකාලීන බැව් පැහැදිලිය.

ඇතුළු පවුරේ දොරටුව අඩි 12 යි අඟල් 6 ක් පළලය. එහෙත් ඉහතකී තාවකාලික අත්තිවාරම් උඩ ආ බැමි නිසා කෙනෙකුට පහසුවෙන් ඇතුල්වෙනවා වෙනුවට දොරටු වේදි හැරී හැරී යන්ට සිදුවන්නට ඇත. මේ බැමි හදිසි උපද්‍රව තිබුණු අවස්ථාවක ඇතුළුවන්නන් හා පිටවන්නන් විශේෂයෙන් සෝදිසි කිරීම සඳහා යොදාගත් ඒවා වෙන්ට බැරි නැත.

ඇතුළු දිය අගලේ තිබී වටප්‍රමාණය අඟල් 3 ටත් 7 ටත් අතරේ ඇති රවුම් කළ ගල්වගයක් (X වන ඡායාරූපය) ලැබුණා. යුද්ධයේදී දමා ගැසීමට යොදන්නට ඇති මේවා සාදා ඇත්තේ ගල කින් හෝ ආවුඩයකින් ගසා කොටස් කඩා හැරීමේ ක්‍රමයෙනි. ඇතුළුතුවර තානාපති මන්දිරය යයි කියන ගොඩනැගිල්ල ඉදිරිපස දළදාගෙයි ප්‍රධාන පසිපෙළ අසල ද මෙවැනි ගල් තොගයක් තිබී හමුවුණා.

තිරියාය

වටදාගේ ප්‍රකාර බැමීම

තහවුරු කිරීමට සුදුනමක් වශයෙන් වටදාගේ ඇති ප්‍රාකාර බැමීමේ අඩි 160ක් දිග කොටසක් කැණ පැදුවා.

කුඩාකටුවන්නාව

ආසනසරය

කුරුණෑගල දිස්ත්‍රික්කයේ කුඩාකටුවන්නාව නම් ගමේ තිබුණු පැරණි ගොඩ නැගිල්ලකින් පොළොව මතුපිට පෙනුණු ප්‍රමාණය අනුව ඒ ස්ථානයේ ආසනසරයක් තිබී ඇති බව පෙනුණා. ඒ නිසා ඒ ස්ථානය ගවේෂණය කිරීම සඳහා 1962 වර්ෂයේදී එතැනින් අක්කර 1 1/2 ක් දෙපාර්තමේන්තුව සතුකරගත්තා.

මෙම ස්ථානයේ වැඩ පටන් ගත්තේ මේ අවුරුද්දේ අගෝස්තු මස 12 වෙනිදාය. ස්ථානය පිළිබඳ භූගෙන විස්තරයකට අවශ්‍ය කරුණු මේ කැණීමෙන් දැන් ලැබී ඇත (XI වන ඡායාරූපය හා සැලැස්ම III).

පැරණි ගොඩනැගිල්ල පොළොවෙන් අඩි 5 ක් පමණ උස දළ වශයෙන් සම සතරස් මාලයකි. එක් පැත්තක් අඩි 60 යි අඟල් 8 ක් පමණ ඇත. මාලකයේ දකුණු හා බස්නාහිර පැතිවල රළු වශයෙන් මධ්‍යය හරියේ (XII වන ඡායාරූපය) පඩි

පේලියක් බැගින් තියෙනවා. මේ මාලකය තුළ සමදුරින් රවුමට හිටවූ අවපච්චි කණු විස්සකින් එකක් පමණක් බිම වැටී එතැනම තිබුණු අතර අනික් ඒවා මුලින් හිටවූ තැනම තිබුණා. මෙයින්ද හතරක් කැඩීලා. මෙම කණුවල අවපච්චිමේ පැත්තක් සාමාන්‍යයෙන් අඟල් 6 ක් පමණ වේ. මේ කණුවක පොළොවෙන් උඩට සාමාන්‍ය උස අඩි 8 ක් ය. එක් එක් සම්පූර්ණ කණුවකම මුදුණේ මධ්‍යයේ කපා අස්කළ කච්චයක් ඇත. මේ කණුවල පොළවට යටවුණු කොටස අවපච්චිමේ නොව හතරැස් ය. එසේ වැළලෙන කොටසේ සාමාන්‍ය උස අඩි 1 යි අඟල් 6 ක් පමණය.

අවපච්චිම කණු වටය තුළ භූමියේ ගඩොල් අතුරා ඇති බවට ලකුණු තියෙනවා. කණුවටයට අඩි 6 ක් පිටින් ගඩොල් වටයක ලාංඡනය ඇති නමුත් ඒ පිළිබඳව නිගමනයක් කිරීමට තරම් පැහැදිලි නැත. ඉහතකී කණුවටය මධ්‍යයේ සිටුවන ලද හතරැස් කණු හතරකි. මේ කණු එක්කම පිටතින් නැගෙනහිර පැත්තේ පමණක් බොරදම සහිත බැම්මක අවයේෂයන් තියෙනවා. ඉහතකී කණු හතරට පිටතින් එකකට පිටින් එකක් පිහිටි වතුරු දෙකක හැඩයට බිම ගඩොල් අතුරා තිබී ඇති බව පෙනෙනවා. මේ වතුරු දෙක ඇත්තේ එකක පැති අතිකට සරල සමාන්තර වන සේය.

කණු හතරට මැදිවන වතුරුකාර බිමේ එක් භාගයක කණුවලට කිවිටු පැති තුන ලම්බා ගඩොල් බැම්මෙන් බැදී පතුලේ ගඩොල් ඇතුරු වළක් තියෙනවා. අනික් භාගයේ ගඩොල් බැම්මක් උඩ තබන ලද අයම් විතරින් 3'8" X 8'7" ක්වූ ආයන වතුරු ආසන ගලක් ය. ඉහතකී ගඩොලින් බැදී පැති ඇති වළේ ගඩොල් බැම්මක් නොපෙනෙන්නේ ආසනගල තියෙන පැත්තේය. මේ අනුව බලන කල කණු හතරින් වටවුණු සම්පූර්ණ වතුරුයම ගඩොලින් බැදී වළක් වියනැති බවත් ආසනගල තැබීමට ගඩොල් පිළි බදින්නට පෙර එය පසින් පුරවන්නට ඇති බවත් සිතේ. ආසනගලට යට පස් කැණ අස්කලේ නැත්තේ එසේ කිරීම සඳහා ආසනගලේ ගඩොල් පිළි අස්කල යුතු හෙයිනි. ආසනසරයකින් මෙතුවක් කල් නොලැබුණු අංගයක් වන මෙයින් කුමන කායඛයක් ඉටුවීදැයි තවම විසඳාගත නොහැක. කණු හතර මධ්‍යයේ ඇති ආසනගලේ බස්නාහිර පැත්තේ අයිනේ අඩි 2 යි අඟල් 6 ක් පමණ යටදී සාහස මල්ල රජුගේ තබකාසි තුනක් හම්බ වුණා. වළේ බටහිර පැත්තේ ගඩොල් බිත්තියට මදක් බටහිරින් වළට පිටින් තිබී හමුවුණු අඩියක් පමණ විෂ්කම්භය ඇති දළ වශයෙන් අර්ධ ගෝලයක ශේෂය ධාවු කරවූ පියන් කැබෙල්ලක් වෙන්ට පුළුවනි.

මෙහි ඉහතින් සඳහන් කළ ආසනගල ඇත්තේ දිගපැත්ත උතුරු-දකුණු අතට සිටිනාසේය. එම අතටම තියෙන්නට ඇති තවත් වතුරු ආසනගලක් ඉහතකී හතරැස් ගල් කණුවලට නැගෙනහිරින් තියෙනවා. අඩි 12 යි අඟල් 5 ක් දිග අඩි 5 ක් පළල මේ ගලද ගඩොල් පාදමක් උඩ තබා තිබුණු නමුත් දැන් එය එක පැත්තකින් විසි වෙලාය.

එසවූ වතුරුමාලකයේ උතුරු දකුණු හා බටහිර පැතිවල බැම්මට වැලිකොන්ද ඇති නමුත් නැගෙනහිර පැත්තේ බැම්ම වාමිය. මේ මාලකයේ උතුරු හා නැගෙනහිර පැතිවල බැම්මට ඉදිරිපසින් ඊට සම්බන්ධකළ ගොඩනැගිල්ලක් බැගින් තිබී ඇති බවට සාක්ෂි තියෙනවා. වතුරු මාලකයේ ගොඩනැගිල්ලත් වතුරුමාලකයට බද්ධ කොට ඇති මෙකී ගොඩනැගිලිත් එක් පරිපූර්ණ සැලැස්මකට නොලැපුනත් පිටතින් ඇති මේ ගොඩනැගිලි වතුරුමාලකය හා සමකාලීනයැයි සිතන්නට තුඩු දෙන සාධක එහි ගඩොල් බැම් අනුසාරයෙන් ලැබෙනවාය.

සම්පූර්ණ ගොඩනැගිල්ලත් ඒ පිළිබඳ භූමියත් වටකොට ගඩොලින් හා කළුගලින් කළ ප්‍රාකාරයක් තිබුණු බවට ස්ථිර සාක්ෂි තියෙනවා.

මෙම කැණීමෙන් ලැබුණු ඉහතින් සඳහන් කළ දේවල් ඇරෙන්නට වලන්කැබලි පැහැලි උළුකැටකැබලි මැටියෙන් කළ කොත්කැරලි හා වෙනත් මැටි භාණ්ඩවල කොටස් පිලිස්සූ කුඩා මැටි රවුම් හා පබළු ඇට කීපයක් ලැබුණා. මේ පබළුවලින් ලොකුම එක දිගින් අඟල් 1.25 ක් හා වැඩිම විෂ්කම්භයෙන් අඟල් 1.16 ක් ප්‍රමාණවූ මිට්ටුවක් කළ ලාකොළපාට පබලුවකි.

මේ ස්ථානය අසලම අලුතින් තනා ඇති පන්සලකි. පන්සල අවට පොල් පැල වගාවට වලවල් භාරද්දී පැරණි ගොඩනැගිල්ලේ බැම්බලට හානි වී තිබෙනවාය.

කොක් ඇබේ

ආසනසරය

කහටගස් දිගිලියෙන් හැතැප්ම 7ක් පමණ ඔබ්බේ පිහිටි කොක් ඇබේ නම් ස්ථානයක ආසනගලක් අවට කැණීමක් කලා (සැලැස්ම IV).

මෙහි ආසනගල අයම් විතරින් 9'8" X 4'4" කි.

කැණීමට පෙර මෙම ස්ථානයේ තිබුණු විශාල ගස් හා වන ලැහැබ අස්කරන්නට සිදුවුණා. කැලය අස්කර පින්තූර ගත් පසු ආසනගල පාමුල නැගෙනහිර පැත්තෙන් කැණින්නට පටන් ගත්තා. අඩි එකහමාරක් පමණ හැරූ පසු ආසනයට පාදම වශයෙන් ඉදිකර ඇති ගඩොල් බැම්මක් මතු වුණා.

වටේටම තිබුණු අමතර පස් ඉවත් කිරීමේදී ගඩොල් කැබලි හා කැබුණු පැනලි උළු හමුවුණා. ආසනගල තැබීමට චතුරශ්‍රාකාරව බැඳ ඇති ගඩොල් බැම්ම මැද්දේ පස් පුරවා ඇත.

මෙතෙක් ගවේෂණයට භාජනය කරන ලද අතින් ආසනගලේ කීපයක් කුඩා කණු මත පිහිටා ඇතත් ආසනගල ගඩොල් බැම්මක් මත පිහිටා තිබෙන ස්ථානයන් ගෙන් මෙය එකකි.

ආසනගල තැබීමට තැණු ගඩොල් බැම්මේ නැගෙනහිර පැත්ත මැද්දෙන් හොරු කඩා තිබුණා.

චතුරශ්‍රාකාරයට කපා මට්ටම්කර උඩ පැත්තේ බොරදම් බේරා ඇති ආසනගලේ නොකැපූ යටිපත්ත දලවශයෙන් බේඔම් අඩියක හැඩේ ඇත.

ආසනය වටකොට ඇති ගොඩනැගිල්ල පිටින් පිට දිග පළලින් අඩි 15 X 14 ක් පමණ වෙයි. එහි ගඩොල් බැම්ම අඟල් 14 ක් පළලය. මේ ගොඩනැගිල්ලේ පළලින් අඩි 3 ක් වූ දොරටුව ඇත්තේ නැගෙනහිර පැත්තේ ය. නැගෙනහිර පැත්තේ බැම්ම පිටපැත්තෙන් බෙරදම් සහිත නමුත් අතින් පැතිවල බැම්ම වාමීය බටහිර පැත්තේ බැම්ම අසල තිබී අඟල් 3 1/2 ක් දිග යකඩ ඇනයක් ලැබී ඇත. විශාල වේ තුඩසකින් වැසී තිබුණු මේ පැත්ත හොඳ තත්ත්වයෙන් ඇත්තේ ය. ගොඩනැගිල්ලේ හතර මුල්ලේ කුළුණු කැඩීලා ය. ඉන් එකක පොළවෙන් මතුපිට කොටස අඩි 8 ක් වී ඇති බව පෙනේ.

විශාල ගස් මුල් නිසා ආසනගල දකුණු පැත්තට තල්ලුවී තිබුණා. ආසනගලටත් දකුණු පැත්තේ බිත්තියටත් අතර අඟල් 8 1/2 ටේ සිට අඟල දක්වා ඉඩ තිබුණු අතර උතුරු පැත්තේ පරතරය අඩි දෙකක් පමණ විය.

ආසනගලේ පාදම් බැම්මේ හොරු කඩා තිබුණු කොටස තහවුරු කොට ආසනගල කෙලින් කර ලෙවෙල් කර තැබුවා.

සිරිපතුල

මේ ස්ථානයට විරුද්ධපැත්තේ ඇති ගොඩැල්ල පරීක්ෂා කලාම එහි පිහිටි ගලක් මත ගඩොලින් හතරැස් මාලකයක් තනා ඇති බව පෙනුණා. මේ මාලකයෙන් වටේට දිවෙන ගඩොල් වරි දෙක තුනක් තවත් ශේෂව තියෙනවා. මේ ගොඩැල්ල මුළුමනින් කැණින්නේ නැතිව එහි තිබෙන දෑ ගැන තීරණයකට එළඹෙන්නට බැහැ. මෙහි සරහන් කළ ගඩොල් බැම්මෙන් මදක් පහලින් සම්පූර්ණයෙන් ම මෙන් පසට යටවී තිබුණු දිගින් අඩි 3 1/2 ක් හා පළලින් අඩි 3 ක් වූ සිරිපතුල් ගලක් පැදුණා. මේ ගොඩැල්ලේ තැන තැන විසිරී තිබුණු හැඩ නොකළ ගල් කැබලි කීපය සිරිපතුල් ගල දක්වා නැඟීමට තිබුණු පඩිපෙළකට අයිති ඒවා විය හැක.

ආසනසරය හා සිරිපතුල් පිහිටි භූමි ප්‍රදේශය වදකහගල් හින්න යයි ප්‍රසිද්ධය. මේ ස්ථානයේ මෑත භාගයේ හික්ෂුනමක් වාසය කලාලු. ප්‍රදේශය පිළිබඳව බැඳි කවි පෙළක් තවම ගම්මුත්තට සිහි ඇත. එයින් එකක් මෙසේ ය :-

ගල් කන්දේ	ඉදගෙන කෙළි කවට	කමයි
මල් බැන්දේ	වරලස ඔපවන්ට	තමයි
කල් බැන්දේ	සිවුරෙන් පහවෙන්ට	තමයි
සිල් බින් දේ	වදකහ තිබු ගලෙන්	තමයි

බුදුලන්ද

කොක් ඇබේ තවත් පැරැණි ස්ථානයකින් හිස නැති බුදුපිළිමයක් පසුගිය වර්ෂයේ දී අනුරාධපුරයේ පුරාවිද්‍යා කෞතුකාගාරයට ගෙනාවාය (XIII වන ඡායා රූපය). මෙම පිළිමයේ හිස සෙවීම පිණිස එම ලන්ද ගවේෂණය කොට පස්ගොඩවල් පාදා බැලූ නමුත් එම ප්‍රයත්න නිෂ්ඵල විය. එහෙත් එම බුදුරුව තැන්පත් කොට තිබූ පිළිම ගෙයි උළුවස්සෙයි පැරැණි ලකුණු හා විශේෂ දකුම් නිසා එහි කොටස් ද අනුරාධපුරයේ පුරාවිද්‍යා කෞතුකාගාරයට ගෙනීමට විධිවිධාන යොදන ලදී. මේ ස්ථානයේ කටයුතු කරද්දී පිළිමය අරගන හිස අවස්ථාවේදී ගම්වැසියෙක් බැඳපු සිවුපදයක් අසන්ට ලැබුණාය. ඒ මෙසේ යි :-

වැන් දේ	මුනිදහම් තිලවට පවතින්	ට
ඇන්දේ	සඳමැදේ සාවා පෙනෙන්න	ට
වින් දේ	තද දුකයි පස් යට වෙලා සි	ට
ලන් දේ	බුදුන් වැඩියේ ලොරියෙන් යන්	ට

තවද ගම්වැසි කවිකාරයා තවදුරටත් මෙසේ කීවාය. ඔහු සිවුවන පදය පළමුවෙන් ලීවේ “ලන්දේ බුදුන් වැඩි යයි සුද්ද නගරෙට” කියාලු. ඇතැමෙක් අහසින් වැඩියා යයි වරදවා තෝරුම් ගනිතියි සිතා පසුව එම පදය “වැඩියේ ලොරියෙන් යන්ට” කියා වෙනස් කලාලු.

පුරාවිද්‍යා දෙපාර්තමේන්තුව මගින් කරන වැඩ පිළිබඳව අපේ ගම්වැසියෝ කවි සිවුපදක් බඳිනවා යයි දැන ගැනීම සතුටට කරුණක් නිසා එම සිවුපදය මෙහි ප්‍රසිද්ධ කරමු.

හම්මිල්ලවැටිය

ආසනසරය

කාබිතිගොල්ලාවේ සිට හැතැප්ම අටක් පමණ එ පිටින් පිහිටි හම්මිල්ලවැටිය නම් ස්ථානයේ ඇති ආසනගලක් ලහද මෙසේ කැණීමක් කලා. මේ ස්ථානයේ කැණීම නැගෙනහිර හා උතුරු පැතිවලට පමණක් සීමා කලා. ආසනගල තිබෙන බිම මාලක යක් වනසේ ගඩොල් බැමීමක් බැඳ තිබී ඇතද කැණීම් කළ පැතිවලින් එකී බැමීමේ ස්වභාවය ගැන හෝ එහි තිබුණු ගල්වර්ග ගණන ගැන හෝ යමක් කියන්නට බැරිය (සැලැස්ම V).

පළමු පොළොව මට්ටමෙන් අඩි දෙකක් උස ඇති කුඩා කණු හතරක් උඩ තබා ඇති ආසනගල අයම් විතරින් 14'x6'7" ක් වූ චතුරශ්‍රයක් ය. එහි උඩ පැත්තේ අසින් හතරේද හතර අංශයේ මට්ටම් කළ තීර හතරේ යටදාරවලද ලීස්තර බේරාලාය.

ආසනගලට නැගෙනහිර පැත්තේ කුඩා කණු 14 ක් හිටවූ හැටියටම තිබෙනවා. මේ කණු පළමු පොළොව මට්ටමෙන් අඩි 2 යි අඟල් 6 ක් උසය. මේවා සිටුවා ඇති පිළිවෙල බලනකල කණු කීපයක් නැතිවී ඇති බව ද පෙනේ.

ආසනගලෙන් නැගෙනහිර පැත්තේ පඩි පෙළ දෙකකි. මින් පළමු වන පඩි පෙළ ඇත්තේ අඩි 34 ක් දුරින් ය. මෙහි පඩි 10 ක් ද වාමී සදකඩපහණක් ද තිබෙනවා.

සදකඩ පහත දෙපස මුරගල් දෙකෙන් එකක් ඉතුරුව ඇතත් කැඩී ඇති අනික් මුර ගලේ උඩ කොටස නැත. මේ පඩි පෙළේ මුදුනේම පඩිය, පඩිපෙළ පටන් ගත්තා නැතත් පහතින් තැනකට වැටී තිබේ සම්භවුණා. මේ පඩි පෙළ ලග වලංකැබිලි විය.

ආසනගල වටේට ගල් කණු දොළහක් සිටුවා තිබේ දැන් එයින් තුනක් ගැලවී වැටීලාය. නො වැටී තියෙන කණු බිම් මට්ටමේ සිට අඩි 8 යි අගල් 4 ක් උසය. උතුරෙන් හා දකුණෙන් ආසනගල ලගට පිවිසෙන්නට සලසා තිබුණා ද යන්න ප්‍රදේශය සම්පූර්ණ යෙන් කණින් තේ නැතිව කිව නොහැකිය. මේ දෙපැත්තේ තිබී පැතලි උළුකැට කැබලි ලැබුණා.

ආසනගලෙන් බටහිර පැත්තේ ද ආසනගලට අඩි 140 ක් පමණ දුරින් මුරගල් දෙකක් සහිත පඩි පෙළක් තියෙනවා. මේ පැත්ත පිරික්සා බැලුවාම ආසනගල ඇති ප්‍රදේශය පිළිබඳ මඵවේ බැම්මේ ගඩොල්වරි දෙකක් තුනක් ඉතුරුව තිබෙන බව පෙනෙනවා. මේ ගඩොල්බැම්ම වටේට බැඳ තිබුණු බවත් එහි මධ්‍යයේ පස් පුරවා තිබුණු බවත් සිතෙනවා.

ගොඩැල්ල

ආසනසරයෙන් උතුරු දෙසට ඇති ගොඩැල්ලකට නැඟීම සඳහා පඩි දහතුනකින් යුත් සදකඩපහණ සහිත පඩිපෙළකි. මේ ගොඩැල්ල මතු පිටින් සෝදිසි කර බැලූ වාය. ගොඩැල්ල මුදුණ හරියේ ගඩොල්වරි දෙකතුනක් තියෙනවා. මේ ගඩොල් සම්පූර්ණ ඒවා නොව කැබලි නිසා ඒවා කලින් තිබුණු වෙනත් ගොඩනැගිල්ලකින් ලබා ගත් ඒවා යැයි සිතෙනවා. මෙතැන දැනැබක තිබුණා යයි දැනට නම් හිතෙන්නේ නැහැ. අනික් අවුරුද්දේ මේ ස්ථානයේ කරන්නට බලාපොරොත්තු වන පරීක්ෂණ වලින් මීට වඩා විස්තර සපයන්නට පුළුවන් වේවි.

කතරගම කිරිවෙහෙර

කැණීම

කතරගම කිරිවෙහෙර ප්‍රතිසංස්කරණය සම්බන්ධයෙන් කරන ලද කැණීම් පිළිබඳ සුළු විස්තරයක් අපේ 1960 පිළිබඳ වාර්තාවේ ජී 37, 38 පිටුවල සඳහන් වුණා. මේ අවුරුද්දේ ද මේ ස්ථානයේ කැණීම කලා. (පිටු ජී 28-29 බලන්න).

යටාල දගැබ

යටාල දැනැබ ප්‍රතිසංස්කරණය සඳහා සැලසුම් පිළියෙල කිරීමට එම මලුව කැණුවා. දැනැබට උතුරින් හා දකුණින් ගවේෂණය සඳහා අගල් දෙකක් කැණුවා. සලපතල මලුවට දැන් අල්ලා ඇති ගල් පැදුවාම ගඩොල් ඇතුරු මලුවක් හමුවුණා. කළුගල් ඇතුරු මලුව අඩි 33 යි, අගල් 3 ක් තරම තියෙනවා. එය සතරැස් එකක් වුනාවන්ට පිලිවන. එතැන් සිට අඩි 30 ක් පමණ ගඩොල් ඇතුරු මලුවය. ගඩොලින් කළ මලුව මතුපිට අගල් 3 ක සනකමට හුණුබදාමයක් තිබී ඇත. එහෙත් මෙහි ඉතිරිව ඇත්තේ තැනින් තැන ස්වල්ප වශයෙනි.

දැනැබෙන් අඩි 49 යි අගල් 10 ක් පමණ උතුරින් ප්‍රාකාර බැම්මක් තියෙනවා. මෙය සොයා ගත හැකි වුණේ මලුවේ ගඩොල්වරි කීපයක් ඉවත් කළ පසුවයි. දැනට පිහිටි පොළවේ සිට අඩි 3 ක් පමණ යටට හැරු පසු ප්‍රාකාරයේ අඩිතාලම හමුවුණා. අඩිතාල මට බොරදම් සහිත ගඩොල් යොදා ඇත. මේ බැම්මෙන් දැන් ගල්වරි 7 කට වඩා ඉතිරිව නැහැ.

දැනැබේ සිට අඩි 79 යි අගල් 10 ක් පමණ උතුරින් තවත් ප්‍රාකාර බැම්මක් තියෙනවා. දැනට මෙය අඩි 5 ක් පමණ උසට ඉතුරුව තියෙනවා. ගඩොලින් කළ මේ

බැම්මේ අඩි 2½න් 2½ට අඩි 3 ක් පමණ උස කණු තියෙනවා. සමහරවිට ඇත් පවුරක අවශේෂයන් විය හැකිය. කණු වලට ඉහළින් ගඩොල් බැම්මෙන් දැන් ශේෂව ඇත්තේ අඩි 2 යි අහල් 3 ක් උසට ඇති ගඩොල්වරි 7 ක් පමණකි.

ඉහත සඳහන් ප්‍රාකාරබැම්ම සියල්ලක්ම වසා මැන කාලයක දී දාගැබ හා මළුව විශාල කර ඇති බව අවට ඇති ගල්කණු වලින් පෙනේ.

දීඝවාපී දාගැබ

මෙම දාගැබ පිළිබඳ විස්තර දැනගැනීම සඳහා දෙපාර්තමේන්තුවේ පුහුණු කම්කරුවන් හා ගල්මිය සංවර්ධන මණ්ඩලයෙන් දුන් අනියම් කම්කරුවන් ලවා කැණෙවිවා. දිග අඩි 42 ක් හා පළල අඩි 8 ක් වූ අගලක් පරීක්ෂණ සඳහා දාගැබේ බටහිර මලුවේ කැණුවා. එහෙත් විසිරී ඇති ගඩොල් මිස බැම්මක ලාංඡන දකින්නට බැරි වුණා. මලුව දැනට ඇති මට්ටමෙන් අඩි 1½ක් යටට හරා බැලුව නමුත් ගල් ලැයිසමක් හෝ අනික් සාක්ෂියක් ලැබුණේ නැත. දාගැබමලුවේ අනික් පෙදෙස්වල ද කළ ගවේෂණ මෙසේම නිෂ්ඵල විය.

කෙසේ වුවද දාගැබේ පිට ප්‍රාකාරබැම්ම කැණීමේදී ගල්වරි තුනක් ශේෂව ඇති ගඩොල් බැම්මක් පැදුණා. මේ බැම්මේ දකුණටත් නැගෙනහිරටත් අතර ඇති මුල්ල කැණීමේදී දැන් මතුපිට පොළවෙන් අඩි 1 යි අහල් 9 ක් තරම යටදී ප්‍රාකාර බැම්මේ ඇතුළත පැරණි ඇතිලියක් ලැබුණා. පාදාගත් පිට ප්‍රාකාරබැම්ම ඇතුළතින් තවත් ප්‍රාකාරබැම්මක ලකුණු ලැබුණා. මෙහි මුලු සියල්ලක්ම කැඩී ඇති නමුත් මෙය අටපව්වමී බැම්මක් සේ පෙනෙනවා.

මේ ස්ථානයට නිධාන් හොරැන්ගෙන්ද පාරවලට හා වේලී (ඇතිකව) ආදියට කලුගල් ගඩොල් ආදිය සොයන්නන්ගෙන්ද මහත් හානි සිදුවෙලාය. දාගැබෙන් මලුවෙන් වැදගත් ගෘහ නිර්මාණ ශිල්ප අංගයන් සදහටම නැතිවෙලාය.

තහවුරු කිරීම

අනුරාධපුරය

අභයගිරි දාගැබ

අභයගිරි දාගැබේ දකුණු දොරටුව ලඟ ගල්බාල්දියට අයිති ගල් සියල්ලම ඉවත් කර පතුලේ අත්තිවාරම් ගල මට්ටම්කර එහි ගල් මුවටුවන තැන්වල ඇති සිදුරු හා ගල් පිපිරීමෙන් ඇතිවී තිබෙන සිදුරු මකා තහවුරු කලා.

එම දාගැබේම දකුණු දොරටුව ඉදිරිපිට තිබෙන පොකුණට ජලය ගත් කාණුවක් තියෙනවා. එකී කාණුවත් ගල්බාල්දියත් අතර සම්බන්ධයක් තියෙනවාද කියා පරීක්ෂාකර බැලූ නමුත් එවැනි සම්බන්ධකමක් නැති බව පෙනෙනවා.

මෙම දකුණු දොරටුව දෙපැත්තේ තිබී පැරණි ගඩොල් බැම්ම දෙකක් පැදුණා. මේ බැම්ම දෙකේ අඩුතැන් පුරවා තහවුරු කලා.

අභයගිරි දාගැබේ දකුණු දොරටුවේ තැහැවීරීම් වැඩ දැන් අවසානය (XIV වන ඡායාරූපය).

පැණඹමලුව

පැණඹමලුවේ ගඩොල් බැම්මටලින් එකක් සම්පූර්ණයෙන් තහවුරු කර අවසානයයි. මෙහි වැඩ කළ මිනිසුන් අනිකුත් හදිස්සි වැඩවලට යොදවන්නට විම නිසා මේ ස්ථානයේ අනික් බැම්ම තහවුරුකර හමාර කරන්නට බැරිවුණා.

කුට්ටම්පොකුණ

පෙරදී මෙන් කුට්ටම් පොකුණ ජලයෙන් පුරවා තැබීමට අප තුළ කලක පටන් ආශාවක් තිබුණා. පුරාවිද්‍යා කටයුතු ගැන නිතර උනන්දුවක් දක්වන අපට කොතැන දීත් සහයෝගය දෙන වාපිමාර්ග දෙපාර්තමේන්තුවේ අධ්‍යක්ෂ තැන්පත් ඒ. ඊ. සී. ද ඇස්. ගුණසේකර මහත්මයා මේ වැඩයට තම නිලධාරීන් යොදවා කුට්ටම්පොකුණට ජලය ලබා දුන්නා. මේ ගැන එතුමාටත් එතුමාගේ නිලධාරී මහතුන්ටත් අපේ අවංක කෘතඥතාව හිමිය.

වෙනත් තැන්

සමාධි පිළිමයට අයත් විහාර මන්දිරයේ චතුරශ්‍රය තහවුරු කලා.

ගෙඩිගේ, රත්මසුරියන, දකුණු දාගැබ, රත්සීමාලකය ආදී තැන්වල දුර්වල ගඩොල් බැමි තහවුරු කලා.

මිහින්තලය

ඉදිකටුසෑය

ඉදිකටුසෑයේ ප්‍රාකාර බැමීමේ අඩි 340 ක් දිග කොටසක් ගලවා තහවුරු කලා. මෙම බැමීමේ නැගෙනහිර හා දකුණු කොටස්වල මුදුණේ අඩි 250 ක් පමණ දිගට අඟල් 3 ක් ඝනකමට හා අඩි 5 ක් පළලට හුණු සිමෙන්ති බදුමයක් යොදා බැමීම තුළට චතුර කාන්දු නොවනසේ සැලැස්සුවා.

මහසෑය

මිහින්තලයේ මහසෑයේ වැඩ ගැන අපේ පසුගිය වාර්තාවේ ඡී 6 පිටුවේ සඳහන් කලා. මේ පිළිබඳ කොන්ත්‍රාත්තුවේ පරිදි 1963 පෙබරවාරියේදී වැඩ නිම විය යුතුව තිබුණු නමුත් ඒ දිනට වැඩ අවසාන නොවුණු නිසා 1963 පෙබරවාරි 28 වෙනි දින සිට තවත් අවුරුද්දකට කල්දී ඇත. 1963 සැප්තැම්බර් අවසානයට කෙටි ඇති වැඩවල සම්පූර්ණ වටිනාකම රුපියල් 1,91,505.75කි. මේ මුදල් වර්ෂයේදී මෙයින් රුපියල් 91,167.75ක වැඩ කෙටි ඇත.

පොළොන්නරුව

නිවංකපිළිමගේ හා ලංකාතිලකය

නිවංකපිළිමගෙයි උඩ කොටසේ දීරුපත්ව තිබුණු බදාම හා ගඩොල් ඉවත් කර එහි බැමි තහවුරු කලා. ලංකාතිලකයෙහි බැමිද එහි හිටිපිළිමයෙහි දීරු තැන්ද ශක්තිමත් කලා.

සීතලමාලිගය

පරාක්‍රමබාහුරජුගේ ගිම්හාන මාලිගයට නෝපාවැවේ පිහිටි සීතලමාලිගාවේ පිට වේදිකාවේ ගල්ඇතිරිල්ල ගැලවෙමින් තිබුණු නිසා එය ශක්තිමත් කලා.

නගරපවුර හා නයිපෙණවිහාරය (විෂ්ණු දේවාලය)

නගරපවුරේ උතුරුදොරටුවෙහිද නයිපෙණ විහාරයෙහිද බැමිවල අබලත් කොටස් යළිත් තහවුරු කලා.

කිරිවෙහෙර

කිරිවෙහෙරේ බදෙහි අඩි 60 ක් පමණ උස තැනෙක වැවෙමින් තිබුණු ඇහැටුගසක් ගලවා ඒ ස්ථානය පිළියම් කෙරුවා. මේ වැඩ සඳහා දාගැබ මුදුණට යැමේදී හතරැස් කොටුවේත් දාගැබ බදේ උඩ හරියේත් බදාම තට්ටුව ගැලවී ගොස් තිබුණා දැක මේ ස්ථානවලද බදාමය අළුත් කළා.

රන්කොත් වෙහෙර

මේ දාගැබේ වටයෙන් තුනෙන් කොටසක් පමණ අඩි 20 ක් උසට නවසිය පනස් ගණනේදී ප්‍රතිසංස්කරණය කර තියෙනවාය. මෙසේ දැනටමත් ප්‍රතිසංස්කරණ වැඩ කර ඇති නිසා මෙහි පුරාවිද්‍යාත්මක තහවුරු කිරීමකට ඉඩ නැත. ඒ නිසා පුරාවිද්‍යාවේ අවශ්‍යතාවයන් සිහියේ තබාගෙන මෙම දාගැබේ පහත වටේ ඉතිරිව ඇති කොටසත් එම උසට හදුන්නට බලාපොරොත්තුව වැඩ කරනවා. මෙයින් ඉහලට දාගැබ ප්‍රතිසංස්කරණය කරන්නේ නැතුව “කැඩුණු මූෂතක්” සහිතව තහවුරු කරනවා (සැලැස්ම VI).

එක්දස් නවසිය පනස් ගණනේ පුරාවිද්‍යාව පිළිබඳ පිළිගත් ඇතැම් මතයන් විද්‍යාඥයන් විසින් දැන් අහහැර දමා ඇත. ඒ කාලයේදී පරණ මිම්මට සෑදූ අළුත් ගල්වලින් ප්‍රතිසංස්කරණය කර ඇති නමුත් තහවුරු කිරීමෙන් පසු දාගැබ දකින් නත් මුලා නොවනසේ දැන් අළුතෙන් යොදන ගඩොල්වල “පු. වි. දෙ.” යන අකුරු කොටා ඇත.

ප්‍රතිසංස්කරණයේදීද තහවුරු කිරීමේදීද ගඩොලුත් පිටබදාමත් තිබුණු හැටියටම තැබීමට විශේෂයෙන් උත්සාහයක් ගන්නවා.

සීගිරිය

පැරණි මාවත

සීගිරිගලට නගින පැරණි මාවතේ අඩි 25 ක් දිග අඩි 2 1/2 ක් පළල අඩි 2 1/2 ක් පමණ උස ගල්බෑම් කැල්ලක් ගරාවැටී තිබී එය පෙර තිබුණු පිළිවෙලට සාදා නිම කළා.

යකඩපාලම

සීගිරියේ කැටපත්පවුර පිළිබඳ සක්මනේ සිට සිංහයාගේ තැන්නට යන මාගීයේ යකඩින් සපයා තිබුණු කොටස දිරාපත්ව තිබී එය ගලවා අළුතෙන් සවිකළා. හුලන් පාර තදින් වදින මේ උස් ස්ථානයේ කැලැලියෙන් පලංචි ගසා වැඩ කරන්න සිදු වුණා. මේ වැඩයේ දුෂ්කරතාවය මෙවැනි වාර්තාවක එන විස්තරයෙන් පැහැදිලි කිරීම අමාරුයි. මෙහි වැඩ කළ නිලධාරීන්ට හා කම්කරුවන්ට මේ සඳහා අපේ ප්‍රසාදය පළකළ යුතුය.

පිට අගල

පිට දියඅගලේ බටහිර දෙරටුව එන තැන උතුරු පැත්තේ බැම්ම ගලවා එහි බාගයක් පමණ අඩි 7 1/2 ක් උසට සෑදුවා.

අලුත් පාර

1960 වර්ෂයේ අවුරුදු වාර්තාවේ ජී 28 වෙනි පිටුවේ සඳහන් අළුත් පාරේ එක බෝක්කුවක් හැරෙන්නට අනික් බෝක්කු බැඳ ඉවරය. මේ පාර පිට දිය අගල

හරහා යන තැනට කිව්වුව රථවාහන නැවැත්වීමට ස්ථානයකුත් සොයාගන්නා ලද දේවල් තැන්පත් කිරීම සඳහා ශාලාවකුත් සෑදීමට විධිවිධාන යොදනවා. මේ අසල ප්‍රසිද්ධ වැසිකිළියකට හා කඩ ආදියට ඉඩකඩ සලස්වනවාය.

යාපහුව

විසිතුරු සෝපානය

පැරණි දළදා ගෙයි සෝපානයේ වැඩ තවත් දුරට කලා. ඇතුල් ගල් බැම්මට හා පිට විසිතුරු බැම්මට අත්තිවාරම් දමා ඒ බැම්මට අයිති ගල් සවිකලා. පිට විසිතුරු බැම්මේ වැරැටට ඇතුළතින් අඟල් 9 යක කොන්ක්‍රීට් එකක් දැමීමා. පිට විසිතුරු බැම්මටත් ඇතුල් ගල් බැම්මටත් අතර පරතරයට අඩි 13 ක් උසට හුණු කලවම් කොන්ක්‍රීට් එකක් යෙදුවා. පිට විසිතුරු බැම්මේ ඉදිරිපිට කොටස ගලවා අත්තිවාරම් යොදා එහි කෙළින් ඉහලට එන ගල් සවිකර එහිද සවියට අඟල් 9 යක කොන්ක්‍රීට් එකක් දැමීමා.

පළමු පඩිපෙළේ පඩිවලට යටින් අඩි 9 ක් උසට සක්ක ගල් යොදා සවිකලා. එම පඩිපෙළේ පඩි විසිහතරෙන් දොළහක් අඟල් 4 ක් ඝනකම කොන්ක්‍රීට් එකක් මත සවි කලා. පඩිපෙළේ අත්කොළ බැම් දෙකද අඩි 9 ක් දිගට සවිකලා. පළමු පඩිපෙළ අවසානේ ඇති මාලකයේ දෙපස ආධාර බැම්මේ ගල් අඩි 78 ක් දිගට ගලවා සවිකලා. අඩි 7 ක් උසට ඇති මෙයටද පිටපසින් අඟල් 9 ක කොන්ක්‍රීට් එකක් දැමීමා.

මන්දිර භූමිය

තානාපති මන්දිරයෙහි කියන ගොඩනැගිල්ලටත් පළමු පඩිපෙළටත් අතර භූමිය පැරණි කාලයේ තිබී ඇති තත්ත්වයට ගෙනාවා. මෙහි පැරණි මට්ටම සෙවීමට සාධකය වූයේ ඒ මට්ටමේ තිබුණු අඟල් 1/2 ටත් අඟල් 2 ටත් අතර තුනී වැලි තර්ථුවකි.

ඇතුල් පවුර

පැරණි ඇතුල් පවුරේ බැම්මේ ගල් තොම්මර දමා ගලවා අඩි 117 ක් දුරට අඩි 5 අඟල් 3 ක් පළල හා අඟල් 6 ක් ඝනකම සිමෙන්ති කොන්ක්‍රීට් එකක් දමා බැම්මේ ගල් තිබුණු තැන්වලම සවි කලා. මෙහි අතරින් පතර ඇති හිඩැස්වලට අළුතින් සක්කගල් යෙදුවා. මේ බැම්ම බැඳීම පහසුවනු සඳහාත් ඊට ශක්තිය දෙනු සඳහාත් ඇතුලෙන් සක්ක බැම්මක් සිමෙන්තියෙන් බැන්දා.

පැරණි කාලයේ මේ බැම්මේ මට්ටම තැන් තැන්වල වෙනසට තිබී නියෙනවා. දැන් ඒ බැම්ම තහවුරු කිරීමේදී පැරණි මට්ටම් සොයා ඒ අනුවම කලා. දොරටුව දෙපස අත්තිවාරම් මට්ටම් දෙක අඩියකින් පමණ වෙනස් බව මෙහිලා සඳහන් කළ යුතුය.

පඩුවස්තුවර

පැරණි ගොඩනැගිලි

පවුර ඇතුළේ මාළිගාව අසල කුඩා ගොඩනැගිල්ලක් තහවුරු කලා.

පවුරෙන් පිටත දෙපාර්තමේන්තුවේ සංචාරක බංගලාවට නුදුරින් ඇති දාගැබ් ඉදිරිපිට පැරණි ගොඩනැගිල්ලක්ද මේ වර්ෂයේදී තහවුරු කලා. මෙතැන දාගැබේ වතුරු මාලකයේ වැසි වතුර එකතු වීම වලක්වනට එහි මුලු හතරෙන් වතුර බැස යන්ට සැලැස්සුවා.

පාරවල්, සංඥ පුවරු හා වෙනත් වැඩ

දිය අගලේ ඉවුරේ බිඳී ගිය තැන් පස් දමා හැදුවා. පඬුවස් නුවර ඇති අනිකුත් පැරණි ගොඩනැගිලිවලත් පවුරේත් වැඩෙන වල් පැලැටිත් ශුද්ධකොට බැමි දුර්වල තැන්වල කුස්තුරවලට බදාම කවා 'පොසින් ටි' කළා.

මේ ස්ථානයේ දෙපාර්තමේන්තු ඉඩම්වල ඇති අවශේෂයන් කරා යාමට සාදා ඇති අභිපාරවලින් රථවාහන සඳහා තනා ඇති පාරවලින් නඩත්තු කළා. පැරණි ගොඩනැගිලි සම්බන්ධයෙන් සංඥා පුවරු සාදවා සවි කළා. කොටු දොරටුවෙන් හරකුන්ට යන්ට බැරිවනසේ කටයුතු සැලැස්සුවා.

දැදිගම

කොටවෙහෙර

සුනිසරවෙහෙරයේ නැගෙනහිර කොටසේ තහවුරුකිරීමේ වැඩවලින් ඉතුරුහරිය මේ අවුරුද්දේ නිමකළා. මේ සඳහා ගඩොල් කියුබ් 108 ක් පමණ බිදින්ට වුණා.

වෙහෙරයේ නිදන් ගැබ කරා යාම සඳහා එහි මුදුනේ සිට මධ්‍යයට හාරා තිබුණු වලට දාගැබ මතුපිට තිබුණු පස් කියුබ් 236 පිරවූ නමුත් තවම ඒ වල සම්පූර්ණයෙන් වැසුනේ නැත.

දැදිගම සුනිසරවෙහෙරයට වැසී ඇති කුඩා දාගැබක් පිලිබඳ විස්තරය 1960 වර්ෂයේ පුරාවිද්‍යාකොමසාරිස් තැනගේ වාර්තාවේ සඳහන්ය (පිටු 32-34). ලොකු දාගැබ තහවුරුකිරීමේදී කුඩා දාගැබත් එහි තුළ ධාතුගර්භත් පෙනෙන හැටියට සකස් කළා.

කුඩා දාගැබ පොළොව මට්ටමේදී ලොකුදාගැබට සම්පූර්ණයෙන් ඇතුළුවන නමුත් කුඩා දාගැබේ ගර්භයේ මැදහරිය ලොකුදාගැබේ පහත සිට ගණින විට ඇති දෙවෙනි පේසාවටත් තුන්වැනි පේසාවටත් නෙළුම්පෙති පේසාවටත් කැපෙනවා. අපේ තහවුරුකිරීමේදී කුඩාදාගැබේ පේසාවලලු හා එම දාගැබ බදේ හැඩය පෙන්නුම්කර ඇති නමුත් ඉහතකී ලෙස ලොකුදාගැබෙන් කුඩා එක කැපෙන තැන්වල මුණතේ ලොකුදාගැබේ ස්වරූපය පෙන්වා ඇත. මෙසේ කර තිබීමෙන් දාගැබ බලන පුරාවිද්‍යාව හදාරන්නන්ට කුඩා දාගැබේ හැඩරුව වටහා ගනිද්දීම එය ලොකුදාගැබෙන් වැසී තිබුණු සැටිද සිතාගත හැකි වන්නේය (XV වන ඡායාරූපය හා සැලැස්ම VI!). ලංකාවේ පැරණි ස්ථානයන්ගෙන් කොතනක හෝ දාගැබක ඇතුළත මෙසේයයි සවිස්තරව බලාගැනීම සඳහා පහසුකම් තවම සලසා ඇත්තේ දැදිගම සුනිසරවෙහෙරයට වැසුණු මේ කුඩාදාගැබේ පමණකි. මෙසේ දාගැබේ ධාතුගර්භය පිටතට පෙනෙන්නට තැබීමේදී එය වැසීම සඳහා මූලින් යොදා තිබුණු ගල්ලැලි මදක් පස්සට තල්ලුකර තබන්නට සිදුවිය. කුඩාදාගැබේ පේසාවලලුවල සහ ගර්භයේ ඇතැම් කොටස්වලටද දුර්වල බැමි කොටස්වලටද පැරණි ක්‍රමයටම හැඩකළ ගඩොල් යෙදුවා.

ලොකුදාගැබේ තුන්වන පේසාවලල්ල සහ නෙළුම්පෙති පේසාව දිග අඩි 12 ක් පමණ හරියේ තිබුණු දිරාගිය හා කැඩුණු ගඩොල් අස්කර ඒ වෙනුවට පැරණි ක්‍රමයට කැපූ ගඩොල් යෙදුවා.

බංගලාව

මේ ස්ථානයේ ඇති කුඩා බංගලාවට දොරවල් සහ ජනෙල් අළුතෙන් සවිකළා.

පෙරියකුළුම (වෙල්ගම් වෙහෙර)

පිළිමගේ අසල

මෙම ස්ථානයේ ප්‍රධාන පිළිමගෙට උතුරෙන් ඇති දොරටුව පාදා තහවුරුකළා. ගඩොලින් නිමවා ඇති මේ දොරටුව පිළිබඳ ගොඩනැගිල්ලේ දිග පළල පිළිවෙලින්

අඩි 22 සි අඩි 18 කි. දොරටුවේ බිත්ති අඩි 2½ ක් පමණ උසට ශේෂව ඇත. මෙහි උතුරු හා දකුණු පැතිවල පඩිපෙළක් හා සදකඩපහනක් බැගින් ඇත. දොරටුවේ එක් කොටසක් ප්‍රතිසංස්කරණය නොකර තිබූ විධියට තැබුවාය.

වෛත්‍ය

පෙරියකුලමේ ආයතනවතුරු මළුවක් මත තනා ඇති වෛත්‍යය තැනැවිටීම් සදහා පරීක්ෂාකරද්දී එය ඊට පෙර තනා තිබුණු ප්‍රමාණයෙන් එයට කුඩා වූ වෛත්‍යයක් වසා සාදා ඇති බව පෙනුණි. මේ වර්ෂයේ ජූලි මාසයේ වෛත්‍යය තහවුරුකරන්ට වැඩ පිරුවා. දැනට එහි වටේ අඩි 38 ක් සහ උසින් අඩි 8 ක් පමණ ප්‍රමාණයේ ගඩොල් වැඩකර අවසානය. මේ තැනැවිටීම්දී කුඩා වෛත්‍යයේ අඩි 4 ක් පමණ කොටසක් පෙනෙන සේ සලස්වා ඇත්තේය (XVI වන ඡායාරූපය).

පාර

අනුරාධපුර-ත්‍රිකුණාමලය පාරේ සිට පෙරියකුලමට ඒම සදහා සාදා ඇති පාරෙන් ඉහත සදහන් දොරටුව දක්වා පාරක් දැන් කපා ඇත. අනුරාධපුර-ත්‍රිකුණාමලය පාරෙන් දෙපාර්තමේන්තු ඉඩමට එන පාරේ බාගයක් පමණ දුර දෙපාර්තමේන්තුව විසින් කැණ කපා වාහනවලට සුදුසුවනසේ සාදා තිබුණු අතර මේ වර්ෂය තුළදී පෙරියකුලමේ විහාරාධිවාසී ස්වාමීන්වහන්සේ විසින් සංවිධානය කරන ලද ශ්‍රමදාන ව්‍යාපාරයකින් එම පාරේ ඉතිරි හරියේ කැණ කපා පාර හැදුවා. දැන් මේ කොටසේ ඉතිරිව ඇති බෝක්කු දෙපාර්තමේන්තුවෙන් සාදාගෙනයනවා. මේ පාරම පෙරියකුල මේ සිට ත්‍රිකුණාමලය-කුවිවවේලි පාරට සම්බන්ධ කිරීම සදහා වාරිමාර්ග දෙපාර්ත මේන්තුව අපේ ඉල්ලීම පරිදි පෙරියකුලම වැව කණ්ඩිය පළල් කරගෙනයනවා.

මේ පාර නිසා පෙරියකුලම සිට තිරියායට යෑමට දැන් ඇති මාර්ගය හැතැප්ම 20 කින් පමණ කෙටි වෙනවාය.

මායිම්ගල්

මේ වර්ෂයේ මෙහි දෙපාර්තමේන්තු ඉඩම මැන මායිම්ගල් දැමීමා.

තිරියාය

වටදාගෙයන් එහි නැඟීමට ඇති පඩිපෙළත් අවට ඉඩමත් තබන්තු කරගත්තා.

මැණික්දෙණ

වටදාගෙය

මෙහි තිබුණු වටදාගෙයි ගල්කණු කොට කීපයක් ඉතිරිවන්නට අනික් ගල්වලින් බොහොමයක් නැතිවී තිබුණ හෙයින් මේ ගොඩනැගිල්ල පිළිබඳ සාධක තිබුණේ ස්වල්පයකි. ඒ නිසා මෙය පැරණි ආකාරයට තහවුරු කිරීම දුෂ්කර කාරියක් වුණා. එහෙත් ඉතා සියුම්ව කළ ගවේෂණයන් අනුව මෙහි ලැබිය හැකි සාක්ෂි හැමෙකක්ම එකතුකර වැඩපටන් ගත්තා. මේ අවුරුද්දේ මෙහි තහවුරු කිරීමේ වැඩ අවසාන කලා (XVII වන ඡායාරූපය). මේ තහවුරු කිරීමේ විශේෂ අංගයක් නම් නැතිව තිබුණු ගල් වෙනුවට අළුත් ඉංජිනේරු ගඩොල් යෙදීමය. එසේ වුවද ගොඩනැගිල්ල මුළුමණින් බලා එහි පුරාණත්වය වටහා ගැනීම පුළුවන්වන පිණිස ඒ අළුත් ගඩොල් වලද පැරණි හැඩයට බොරදම් බේරා පෙන්වුවා.

වටදාගෙයි විපරිනාමය හැදෑරීමට දැන් අපට ඒ ඒ අවස්ථාවෙන් නිදර්ශනයක් බැගින්වූ නිදර්ශන පෙළක් ඇත. මේ නිදර්ශන පෙළේ මුල් අවධියට ගත හැක්කේ

ගල්මිය පළාතෙන් ලැබෙන වාම් වටදාගෙවල්වල සැලැස්මය. මැණික්දෙන වටදාගෙය ඒ නිදර්ශන පෙළේ ඊළඟ අවස්ථාවයි. රාජාංගණය පොළොන්නරුව ආදී තැන්වල වටදාගෙවල් එකී නිදර්ශන පෙළේ තදනන්තර අවස්ථාය.

රාජාංගණය

වටදාගේ

පුරාවිද්‍යාකොමසාරිස් තැනගේ 1961-62 මුදල් වර්ෂයේ රාජාංගණේ වටදාගෙයි වැඩ ගැන සඳහන් කළා. මෙම වටදාගෙය අවට නිවුණු වටදාගෙයට අයිති ගල් පාදාගෙන යද්දී සම්පූර්ණ මැටිපහන් හතරක් හා මැටිපහන්කැබලි වගයකුත් ලැබුණා.

මේ ස්ථානයේ ගල් උළුවහු පාමුල එලිපත්ගල් තුළ කපා තිබූ කට්ටා ඇතුළේ තිබී යකඩ විලි දෙකක් ලැබුණා. මේ එලිපත්ගල් කට්ටයේ බැස්සු එම දොරලැල්ලට බද්ධවූ කොටසක පිහිටා ඒ ඒ ලැලිදොර කරකැවුණු බව සිතාගත හැකිය. ලැලිදොර වල් බර ඒවා වන්නට ඇති. ගෙවියාම අඩුකිරීම සඳහා යකඩ විලි සපයා තියෙන්නට ඇති.

වටදාගෙයි මළුවේ අතුරා ඇත්තේ සාමාන්‍ය පුවරුගල් නොව උඩපැත්ත කපා හැඩ කළ විශාල ගල්ය. මින් සමහර ඒවා මිනිසුන් හත් අට දෙනෙකුත් විසින්ද ඔසවා එහා මෙහා කළ හැක්කේ අමාරුවෙනි. මේ ගල් මුලින් තිබුණු මට්ටමට ගෙන ඒම සඳහා ඒවා සියල්ලක්ම එහා මෙහා කරන්නට සිදුවුණා.

වටදාගෙයි ගල්වැඩ දැන් සම්පූර්ණ කර ඇත. ගඩොලින් කිරීමට ඉතිරි හරිය කරගෙනයනවා (XVIII වන ඡායාරූපය).

මැදිරිගිරිය

මේ ස්ථානයේ නවත්වා සිටින ගාඩ් කෙනෙකු හා කම්කරුවන් තුන් දෙනෙකු විසින් මේ මුදල් වර්ෂයේදී ස්ථානයත් එහි ගොඩනැගිලින් මනාව පවත්වාගත්තා.

දිඹුලාගල

දිඹුලාගල තහනම් ඉඩමේ නවත්වා ඇති මිනිසුන් දෙතුන් දෙනෙකුත් විසින් එහිත් ඒ අසල ඇති කොස්ගහඋල්පත හා පුල්ලිගොඩ යන තැන්වල අවශේෂයනුත් රැකබලා ගත්තා.

කුණ්ඩසාලේ

කුණ්ඩසාලේ දෙපාර්තමේන්තු ඉඩම තුළ ඇති ගොඩනැගිල්ල මේ වර්ෂයේදී ප්‍රකෘති මත් කිරීම සඳහා අළුතෙන් වහලයක් යොදා උළු සෙවිලිකළා. වතුර ගසාගෙන යන ක්‍රමයට වැසිකිළිවලවල් දෙකක් තනා වැසිකිළි සිටි සවිකළා.

මේ ගොඩනැගිල්ලේ දොරවල් කීපයක් අළුතෙන් දැම්මා.

මේ ගොඩනැගිල්ල නුවර ප්‍රදේශයේ ඇති පැරණි ස්ථාන බැලීමට සහ ඒ ස්ථානවල වැඩට මධ්‍යස්ථානයක් කරගන්නවා ඇත.

හැබැස්ස, මාළිගාවිල, ගලබැද්ද

මේ ස්ථානවල තහනම් ඉඩම් මේ මුදල් වර්ෂය තුළ හොඳින් නඩත්තු කරගත්තා.

බුදුරුවහල හා ගල්බුදුන්තැන්ත

බුදුරුවහලත් ගල්බුදුන්තැන්තේත් අවශේෂයන් හා අවට භූමිය හොදින් තබා ගත්තා. කෙසේවුවද නුගඟයේ සිට බුදුරුවහලට යන පාර රථවාහනවලට යෝග්‍ය නැහැ.

ගාල්ල

ගාලුකොටුවේ වැඩට මිනිසුන් දෙදෙනෙකු එහි නවතා තැබුවා. හැකිතරම් දුරට කොටු බැම්ම වල්පැලෑටියෙන් තොරව තැබුවා.

යාපනය

යාපනයේ ඕලන්දපල්ලියන් බලකොටුවත් බලා ගත්තාය. යාපනය අසල පිහිටි සංගිලිතෝප්පුව නම් ස්ථානයේ වල්පැලෑටි අස්කළා.

රක්ෂිත ස්මාරක

දෙපාර්තමේන්තුවට ලැබෙන මුදල් ප්‍රමාණවත් නොවන නිසා රක්ෂිත ස්මාරකයන් පුරාවිද්‍යා තහනම් ඉඩම් තරමට නඩත්තු කරන්ට අමාරුය. රක්ෂිත ස්මාරකයන් අයිති අයවචන්ද බොහෝවිට එදිනෙදා කළයුතු නඩත්තු කිරීමේ වැඩ වුවද තොකර ඒ ස්මාරක පිළිබඳ සියළුම වැඩ මෙම දෙපාර්තමේන්තුවෙන්ම කරවාගන්ට බලා ඉන්න වාය. මේ රක්ෂිත ස්මාරකවලින් වැඩි හරියක් මේ දක්වා භාවිතවන ඒවාය. මේ ස්මාරකයන් පිළියම් කිරීමිආදියේ වැඩ අයිතිකාරයින්ටම පැවරුවොත් ඔවුන් කරන රෙපරේරු වැඩ නිසා ඒ ස්මාරකයන්ගේ පැරණි මුහුණුවරට හානි සිදුවෙන්ට ඉඩ ඇත. මේ නිසා රක්ෂිත ස්මාරකවල කෙරෙන සියළුම වැඩ දෙපාර්තමේන්තුවෙන් කිරීමට සිදුවී ඇත.

කෙසේවුවද දෙපාර්තමේන්තුවේ ආර්ථික තත්ත්වය සලකා රක්ෂිත ස්මාරකවල වැඩට අවශ්‍ය මුදල් හැකි පමණින් පිටින් ලබාගැනීමට සියලු උත්සාහයක්ම දරනවා. මහාභාරකාරතුමා විසින් පාලනය කෙරෙන තැන්වල වැඩට එතුමාගෙන් මුදල් ලබා ගත්තා වැඩපිළිවෙලක් දැන් යොදාගෙන ඇත. මහාභාරකාරතුමාගේ පාලනය තැනි රක්ෂිත ස්මාරකවල වැඩ පටන්ගන්ට පෙර ඒ ඒ තැන භාරව සිටින ගෞරවණීය ස්වාමීන්වහන්සේලා සමඟ කතාබහ කොට අවශ්‍ය දෑව දඩු ආදිය පත්සලට අයිති ඉඩමකින් ලබාගන්ට කටයුතු කරනවා.

මහනුවර අසල ඇම්බැක්කේ දේවාලයේ වහලේ ලීදඩු බොහෝ දිරාපත් ව තියෙනවා. මේ සඳහා මුදල් වෙන් කිරීමට මහාභාරකාරතුමාට නොහැකිය. දෙපාර්තමේන්තුවටද මේසා මුදලක් වෙන්කළ නොහැක. එහෙයින් වැඩට අවශ්‍ය ලීදඩු හෝ ඒ වෙනුවට මුදල් දේවාලයේ ඉඩම්වල ඉන්නා අයගෙන් ලබාගැනීම සඳහා බස්නායකනිලමේතුමා පිළිවෙලක් යොදා ඇත.

මේ වර්ෂයේ රක්ෂිත ස්මාරකවල කරනලද වැඩ විස්තරය මෙසේ ය :—

ගඩලාදෙණිය

වතුර කාන්දුවීම වැළැක්වීම සඳහා විහාරගෙයි මතුපිට පැත්තේ වැලි හා කලවම් කළ 'එපිකෝට්' මිශ්‍රණයත් වියලී තදවීම සඳහා යොදන 'ඩී. ටී. ඒ.' නම් මිශ්‍රණයත් නියම පමණින් ගෙන ආලේප කළා. මීට උඩින් තනිකර 'එපිකෝට්' මිශ්‍රණය දෙවරක් ගැවා. මේ වැඩය කළේ ඒ ද්‍රව්‍යයන් යෙදීම පිළිබඳ විශේෂඥයින් වන ජෙල් සමාගමේ

නියෝජිතයින්ගේ අනුශාසනය පරිදිය. රවුම් වහලය මත ඇති දැනට හැඩ පිළිමගෙයි දොරටුවට ලී රාමුවක සවිකල යකඩ ගේට්ටුවක් යෙදුවා. මේ ගේට්ටුවෙන් වවුලන් ආදී සතුන්ට ඇතුල්වන්නට බැරිවන අතර පිළිමගෙය තුළට සැහෙන ප්‍රමාණ වාතාශ්‍රයද ලැබෙනවා.

ලංකානිලකය

පෙරහැර කාලයට කපුරාලලාගේ ප්‍රයෝජනය සඳහා දෝවාලය තුළ කොන්ක්‍රීට් මේස ලෑලි දෙකක් ගඩොල් පාදම් මත සවිකලා.

දෝවාලය ඇතුල් බිමේ වර්ග අඩි 1500 ක පරණ ප්‍රමාණයේ ගඩොල් සිමෙන්තියෙන් සවිකොට ඇතුරුවා. මේ ගඩොල් මත 'ඩී.ටී.ඒ.' මිශ්‍රණය හා 'එපිකෝට්' මිශ්‍රණය කලවම් කොට ගැවා. වර්ණයක් නොමැති මේ ආලේපය ගඩොල්වල සවහාව පෙන්වන අතරම ඒවා ගෙවියාම අඩුකරයි. දෝවාලයේ පිට බිත්තියේ ඇති ඇත් රූපවල කඩුණු ඇත්දළ හතරක් ප්‍රතිසංස්කරණය කලා.

හිඳගල

හිඳගල විහාරගෙයි වහල 1932 ට පෙර තිබුණු ක්‍රමයට තහවුරු කරන්නට බලාපොරොත්තුවෙනවා. මේ වැඩයට මුල් පියවරක් වශයෙන් එහි තිබුණු වහලය ගලවා තාවකාලික පොල් අතු වහලක් දැමීමා.

බදුල්ල-කතරගම දෝවාලය

මෙහි වහලය අළුත් වැඩියා කිරීමට කටයුතු සංවිධානය කරගෙනයනවා.

දෙවනගල, සුරියගොඩ, ගල්මඩුව, ඇම්බැක්ක

ඉහත සඳහන් ස්ථානවල වැඩ සඳහා ඇස්තමේන්තු හැඳුවා. ගල්මඩුවේ රක්ෂිත ස්මාරකයේ දෙදරු ඇලවී තිබෙන තාප්පයේ වැඩට උවමනා කරන පලංචිලී හාරකාර ස්වාමීන්වහන්සේ නොමිලයේ සැපයීමට එකඟවුණා.

දඹුල්ල

දඹුල්ලේ විහාරයේ දිරාපත්වුණු වාහල්කඩ අළුතෙන් තැනීම සඳහා දඹුල්ලේ විහාරාධිපති ස්වාමීන්වහන්සේ පසුගිය අවුරුද්දේ ඔක්තෝබර් මාසේ සැලැස්මක් ඉල්ලුවා. දෙපාර්තමේන්තුව මේ සඳහා සැපයූ සැලැස්ම අතුරෙන් එකක් තෝරාගත් පසු මේ වර්ෂයේ ජූලි 31 වෙනි දින ගරුතර ලකිසුරාණන් එහි මුල්ගල තැබුවා. මහනුවරයාගේ කලාව අනුව මේ වාහල්කඩ සාදා නිමකිරීම සඳහා සියළු විස්තර සැලැස්මවල් දෙපාර්තමේන්තුවෙන් සපයනු ලැබෙයි.

අම්බලගල

තහවුරු කිරීමේ වැඩ නිමවන්නට ලංව තිබුණු අම්බලගල විහාරයට පැතලිඋළු සෙවිලිකර බිරළුවට හා උඩුමාලයට තහන තරප්පුව සවිකර වැම්පිටවිහාරයේ වැඩ සම්පූර්ණයෙන් නිමකලා (XIX වන ඡායාරූපය).

කතරගම කිරිවෙහෙර

මේ වාර්තාවේ කැණීම් යටතේ කියන ලද පරිදි කතරගම කිරිවෙහෙරේ පුරාවිද්‍යානුකූල ප්‍රතිසංස්කරණයේදී අපට දුෂ්කරතා කීපයකට මුණපාන්නට සිදුවුනා. මුලදී උදෙසාමින් ගිනි පිරිසක් කිරිවෙහෙර වසා විශාල දාගැබක් බිඳින්නට යෝජනා

කලා, එවකට ඔවුන් කරුණු වටහාගෙන තිබුණු අන්දමට දැනට ඇති කිරිවෙහෙර දැනට දිරාපත් තත්ත්වයක ඇත කියා එය ඉවත්කර අළුතින්ම දැනට ඉදිකිරීමත් එක් යෝජනාවක් වුනා. මේ දක්වා වන්දනාමානව පාත්‍රවෙමින් පවතින මෙවැනි සිද්ධිසානයක මේ ක්‍රමයේ ප්‍රතිසංස්කරණයක් විශාල පාපකර්මයක් හැටියට මහජනයා පිළිගන්නට පුළුවනි.

යහපත් අදහසින් වුවද කරණ ලද ප්‍රතිසංස්කරණ වැඩ පුරාවිද්‍යාවේ අවශ්‍යතාවයන්ට පටහැනිවී ඇති තැන් දෙකක් ඇත. මින් පළමුවැන්න උච්ච පළාතේ අළුත් නුවර පිහිටි මහියඹගන දැනටයි. එහි පැරණි කර්මාන්ත කිසිවක් ඉතුරුව නැත. අතික් ස්ථානය නම් මිහින්තලේ මහාසෑයයි. මෙහි නම් අස්කලේ දැනට මුණතේ ගණෙල් අඩි 3 ක් හෝ 4 ක් පමණකි. අතීතයේ සිදුවී ඇති වරද දැන් නිවරද කරන්නට බැරිය. නමුත් කතරගම කිරිවෙහෙර ප්‍රතිසංස්කරණයේදී මෙම දෙපාර්තමේන්තුව ගත් ක්‍රියාමාර්ගය අනාගත වැඩ පිළිබඳවද අනුගමනය කිරීමට යෝග්‍ය එකකි.

කිරිවෙහෙරේ වර්තමාන ප්‍රතිසංස්කරණය ගර්භයේ මුදුණ දක්වා ගොස් ඇත. මේ ප්‍රතිසංස්කරණයේදී පැරණි දැනට යෙදු ද්‍රව්‍යයන්ද එහි ගොඩනැගිලි ක්‍රමයන්ද පිළිබඳව වෙනසක් නොකර දැනට පැරණි හැඩය හා අතිකුත් අංගයන් ඉතුරුකර ගැනීමට සෑම උත්සාහයක්ම දැරුවාය (XX වන ඡායාරූපය).

පරණ දැනට පනස්වය හැඩයක ගඩොල් යොදා තියෙනවා. දැනට නැතිවී ගොස් ඇති ගඩොල් අළුතෙන් සැපයීමේදී මේ සෑම හැඩයකම ගඩොල් අළුතෙන් තනන්නට සිදුවුණා. මෙසේ සෑදූ සෑම අළුත් ගඩොලකම ඒ ගඩොල් සෑදූ දිනය යෙදු වාය. පරණ බැමීම ශක්තිය ඇතැයි සිතූණු සෑම තැනකම එම පරණ කොටස් එසේම ඉතුරුකලා. එසේම දැනට ගර්භයේත් මලු පවුරේත් පරණ බදුමය ඉතුරුවී ඇති තැන්වල ඒ බදුමය තියෙන හැටියටම තහවුරුකරන්නට සෑම උත්සාහයක්ම ගත්තා. කලින් අවදිවල වැඩ පිළිබඳ විස්තර පෙන්වුම් කිරීම සඳහා පසු අවදිවල වැඩවලින් කොටස් අස්කලාය.

මෙහි වැඩ නිමවුණු පසු දැනට පුරාවිද්‍යාත්මක සංරක්ෂණය ලෝකයේ වෙන කොතැනක හෝ කර ඇති එබඳු වැඩකට දෙවෙනි නොවේය යනු අපේ බලපොරොත්තුවයි.

මේ වැඩ සියල්ලක්ම පුරාවිද්‍යාවේ අවශ්‍යතාවයන් හැකිතාක් පිරිමැසෙනසේ දෙපාර්තමේන්තුවේ නිලධාරීන්ගේ අනුශාසනයන් පාලනයන් යටතේ කළහැකි වූයේ සංවර්ධන මණ්ඩලය දෙපාර්තමේන්තුවට දුන් සහයෝගය නිසාය.

පරීක්ෂණ

මේ වර්ෂය තුළ පරීක්ෂා කරන ලද ස්ථානයන් ඒ ඒ පළාත් අනුව මෙහි පහත දැක්වේ.

බස්නාහිර පළාත

කොළඹ දිස්ත්‍රික්කය

ගල් ඒ දඬු රජමහා විෂ්ණු දේවාලය

සියනැකෝරලේ අධිකාරිපත්තුවේ කරගහඅමුණපහල නම් ගමේ (සිතියම ඇල්. 7/25,26,33) තැනිතලා කඳු මුදුණක ගල් පර්වතයක් මත කුඩා ගොඩනැගිලි දෙකක් අළුතෙන් සාදා තියෙනවා. ඉන් එකක් රජමහා විෂ්ණු දේවාලය යැයි ද අනික විහාර ගේ යයි ද දැනට භාවිතා කරනවා. මේ අසල පැරණි ගොඩනැගිලිවල ඔපමට්ටම් කළ අවශේෂයන් තිබෙනවා. මෙයින් සඳකඩපහණ සහ ගල් උළුවස්සක කොටස සැලකිය යුතු තරම් පැරණි අවශේෂයන්ය.

දේවාල ඉඩමට යාබද පුද්ගලික ඉඩමක අඩි 8 ක් පමණ උස හොරු හැරු දාගැබක අවශේෂයන් තිබෙනවා. මේ අසල ඔපමට්ටම් කළ කලුගල් ලැලි හා ගල් කුළුණුවල කොටස් ද තියෙනවා.

කළුතර දිස්ත්‍රික්කය

ලීනියාව

නැගෙනහිර පස්දුන් කෝරළේ ලීනියාව නම් ගමේ (සිතියම ඕ. 3/50) පැරණි දේවාලයක් තිබුණේයැයි ගැමියන් අතර කියවෙනවා. මේ කියන ස්ථානය පරීක්ෂා කළ නමුත් පුරාවිද්‍යාත්මක වටිනාකමක් ඇති කිසිවක් දකින්නට ලැබුණේ නැහැ.

හැඩගල

මේ ස්ථානය ඇත්තේ නැගෙනහිර පස්දුන්කෝරළේ බදුරලියේ සිට හැතැප්ම 6 ක් පමණ ඇතින් හැඩගල ජනපදයේය (සිතියම ඕ. 3/50). මේ ස්ථානයේ ඇති පිහිටි ගල දුඹුරු පාට වැලිගලකි. සාමාන්‍යයෙන් බලන්තෙකුට මෙය පෙනෙන්නේ ගඩොල් ඇතුරු තැනක් මෙනි. ගලේ ස්වාභාවිකව සෑදී ඇති ලකුණු නිසා මෙහි කිසියම් සටහන් සහිත ගඩොල් අතුරු ඇති බව ගම්මුත් විශ්වාස කරන නමුත් මෙහි පැරණි කිසිවක් නැති බව පරීක්ෂණයේදී පෙනීගියා.

බෝපිටිය

බටහිර පස්දුන්කෝරළේ බෝපිටිය නම් ගමේ (සිතියම ඕ. 2/31) බෝපිටිය වතු යායේ ගල්තලාවක් මත බ්‍රාහ්මී ශිලා ලිපියක් තිබුණු බවට ලකුණු ඇතත් ගල පතුරු ගැහි යැම නිසා එය සම්පූර්ණයෙන්ම විනාශවෙලාය.

වරකාගොඩ

නැගෙනහිර පස්දුන්කෝරළේ වරකාගොඩ (සිතියම ඇල්. 22/32,40) ගනේඋඩ විහාරය නම් රක්ෂිත ස්මාරකය නැවතත් පරීක්ෂා කලා. ස්ථානය ඵලිපෙහෙලි කොට අළුත් දැන්වීම් පුවරුවක් සවිකිරීමට කටයුතු කරනවා.

පැලෑද

නැගෙනහිර පස්දුන්කෝරළේ පැලෑදේ පිහිටි රක්ෂිත ස්මාරකයක් වන විදියේ බණ්ඩාරයන්ගේ මාළිගය නැවතත් පරීක්ෂා කලා (සිතියම ඇල්. 23/62). ස්ථානය ඵලිපෙහෙලි කොට එහි ඓතිහාසික විස්තර දැක්වෙන දැන්වීම් පුවරුවක් සවි කිරීමට කටයුතු කරනවා.

මධ්‍යම පළාත

මාතලේ දිස්ත්‍රික්කය

සුළුනාපහුර විහාරය

යටවත්ත කියන ගමේ සුළුනාපහුර නම් විහාරයේ ගල්ගුහාවක් යට මහනුවර සමයේදී කරවන ලද බිතුසිතුවම් සහිත කුඩා විහාරගෙයක් තියෙනවා. මෙහි ප්‍රධාන හිටපිළිමය මකර තොරණක් යට තබා ඇත. වට්ටම බිත්තිය අයිතේ තවත් පිළිම කීපයක් තියෙනවා. මේ ගල්විහාරයේ වහලයට ලැලි සිවිලිමක් ඇත. මේ සිවිලිමේ තෙළුම් මල් රටාව හා මාර යුද්ධය පෙන්නුම් කරන සිත්තම් ඇත. මෙහි පිළිමවලට වහලේ සිවිලිමට හා බිතුසිතුවම්වලට වේයන්ගෙන් තදබල හානි පැමිණ ඇත.

මේ විහාරය මුලින් සැදුවට පසු නැවත අළුත් වැඩියා කළ බවක් පෙනෙන්නට නැත. මේ ස්ථානයේ ගල්ලැල්ලක් මත බ්‍රාහ්මී සෙල් ලිපියක් තියෙනවා. මේ ස්ථානය රක්ෂිත ස්මාරකයක් ලෙස ප්‍රකාශ කිරීමට කටයුතු කරගෙන යනවා.

දකුණු පළාත

හම්බන්තොට දිස්ත්‍රික්කය

දෙවරම්වෙහෙර

තිස්ස-වැල්ලවාය පාරේ තනමල්විල කඩපොලට නුදුරුව මහපාරට ආසන්නව මේ විහාරය පිහිටා තිබේ (සිතියම පි. 4/18). මෙහි ගරා වැටුණු දාගැබක් හා ආයතන වතුරලාකාර ගොඩැලි කීපයක් හා රළුගල් කුළුණු ආදිය ලදු කැලැවට වැසී තියෙනවා. කැලයෙන් වැසී තියෙන නිසා නටබුන් ගැන සම්පූර්ණ අවබෝධයක් ඇතිකර ගැනීමට නුපුළුවන. නමුත් දැනට පෙනෙන කොටස් අනුව මෙය වැදගත්වේ යැයි සිතෙන නිසා එහි පුරාවස්තු තිබෙන කොටස තහනම් ඉඩමක් ලෙස ප්‍රකාශ කිරීමට අවශ්‍ය කටයුතු කරගෙන යනවා.

ගණේයාය රජයේ පාසැල් භූමියේ නටබුන්

කිරිදිගයේ වම් ඉවුරේ ගණේයාය පාසැලට (සිතියම පි. 13/37,40) වෙන්කරන ලද ඉඩමේ කොටසක ආයතනවතුරලාකාර ගොඩැල්ලක රළු ගල් කුළුණු කීපයක් තියෙනවා. මෑතකදී මෙහි ගොඩැල්ල මැද නීති විරෝධී ලෙස කරන ලද කැණීමකින් මතුපිට ඇති ගල් රූප කැබලි ල බෝධිසත්ව රූපයක කොටසක් වෙන්තට පුළුවනි. මේ ගොඩැල්ල අවට තවත් පැරණි අවශේෂයන් තිබෙන්නට ඇති නමුත් පොලව මතු පිට තිබුණ ඇතැම් අවශේෂයන් විනාශකර දමන ලද බව සිතන්නට කරුණු තියෙනවා.

අංජලිගල විහාරය

තිස්ස-වැල්ලවාය පාරේ 17 වෙනි හැතැප්ම කණුව අසල මහපාරේ සිට හැතැප්ම 1/4 ක් පටන් ඔබ්බෙහි තියෙන මේ විහාරයේ (සිතියම පි. 13/61) පොළව මතුපිට පෙනෙන නටබුන් අනුව මෙය 10 වන සියවසට පෙර කළ එකක් යැයි සිතෙනවා.

මෙහි ගල් තලාවක් මත ගරාවැටුණු පුරාණ දාගැබක නටබුන් සහ ඒ අවට අක්කර 4 ක පමණ පෙදෙසක කැබලිති, පැරණි උළුකැට කැබලි හා ගඩොල් කැබලි තියෙනවා. මේ දාගැබ බිමට ඉතා ආසන්නව ඇති ආයතනවතුරලා ගොඩැලි කීපයකින් සමහරෙක පැරණි ගල් කුළුණු ද ඇත. මෙය කිරිදි මය මිටියාවතේ පුරාණයේ විසූ විශාල ජනගහනයට ආගමික අවශ්‍යතාවයන් පිරිමැසූ ශුද්ධ භූමියක් වන්නට ඇති සැටි සිතා ගත හැකිය.

මෙහි අලුත තනා ඇති සංඝාරාමය පැරණි අවශේෂයන්ට බොහෝ ආසන්නව තනා ඇතිවා පමණක් නොව එම සංඝාරාමයට යටවද පැරණි දෑ තිබෙන්නට පිළිවන. මෙහි වැඩ වසන ස්වාමීන්වහන්සේලාට පැරණි අවශේෂයන්ගේ වටිනාකම ගැන නියම අවබෝධයක් නැතැයි සිතෙන්නේ මේ භූමියේ නටබුන් වරින්වර නීති විරෝධී ලෙස හාරා තිබීම හේතුවෙන් ය.

නැගෙනහිර පළාත

ත්‍රිකුණාමලය දිස්ත්‍රික්කය

ඉලංකෙයිතුරෙයි

කොච්චියාර් පත්තුවේ ඉලංකෙයිතුරෙයි නම් ගම (සිතියම පි. 4/59) පරික්ෂා කලා. මෙය පුරාණ වරායකි. දායාවංශයේ ලංකාපට්ටනම නමින් හැඳින්වෙන්නේ මේ

ස්ථානයයි. මෙහි පැරණි බෞද්ධ ගොඩනැගිලි දැන් හින්දු කෝවිල් වෙලාය. එක් කෝවිලක් ඉදිරියේ කොරවක්ගල් දෙකක් සහ ගල් කුළුණු කීපයක් තියෙනවා.

ඉලංකෙයිතුරෙයි මෝන්තුචාරම්

කොඩිඩියාර් පත්තුවේ ඉලංකෙයිතුරෙයි පත්තුවේ ඉලංකෙයිතුරෙයි මෝන්තුචාරම් නම් ගමට උතුරෙන් මුහුදු අසල ඇති තුඩුවේ (සිතියම ජී. 4/54,60) ගල්පරයක් මත තිදහන් හොරුන් විසින් බිඳින ලද දාගැබක අවශේෂ තියෙනවා. මේ ගල්පරය යට කටාරම් කෙටු ගල්ලෙණක් තිබෙනවා. දාගැබට පහලින් ගොඩනැගිලි දෙකක අවශේෂයන් සහ ගලෙන් කළ ආධාර බැම්මකුත් දේව රූපයක හෝ බෝධිසත්ත්ව රූපයක පහල කොටසක් තියෙනවා. මේ ස්ථානය පුරාවිද්‍යා තහනම් ඉඩමක් ලෙස ප්‍රකාශ කිරීමට කටයුතු කරගෙනයනවා.

කුලන්කඵමලෙයි

කොඩිඩියාර් පත්තුවේ කුලන්කඵමලෙයි නම් කන්දට උතුරෙන් ඇති කඳුගැටය පරික්ෂා කළා (සිතියම ජී. 9/2). මෙහි කටාරම් කෙටු ගල්ලෙන් කිහිපයක් තියෙනවා. ඉන් දෙකක තියෙන ලෙන් ලිපි කොපිකර ගන්නා.

කන්තලේ උක් වගාවේ පැරණි ස්ථාන

ටුක් 13 නේ පෙණනවයක නයෙකු විසින් ආවරණයවූ සේ නිමවන ලද අඩි 4 ක් උස සමාධි ප්‍රතිමාවක් තිබෙන ස්ථානයක් පරික්ෂා කළා. 1959 දී දෙපාර්තමේන්තුවේ නිලධාරියෙක් පරික්ෂා කළ අවස්ථාවේ මේ ස්ථානයේ ගල් කණු සහිත ගඩොල් ගොඩැල්ලක අවශේෂයන් හොදින් පෙනෙන්නට තිබුණා. එවකට පිළිමයේ කැඩී තිබුණේ වම් අත පමණයි. උක් වගාව සඳහා ස්ථානය එලිකර සමතලා කිරීමේදී ගොඩනැගිල්ල සම්පූර්ණයෙන්ම කඩලය. නයිපෙණ සමග පිළිම හිසෙන් කැබෙල් ලක් කඩලාය (XXI වන ඡායාරූපය). මේ පිළිමය දැන් අනුරාධපුර පුරාවිද්‍යා කටුගෙයට ගෙනාවිත් ඇත. කැඩී ගිය තවත් බුද්ධ පිළිම දෙකක් හා මුරගල් දෙකක් ද ගඩොල් හා උඵකට කැබලි ද මේ ස්ථානයේ තිබෙනවා.

ටුක් 6 යේ අඩි 7 යි අගල් 11 ක් දිග අඩි 3 යි අගල් 1 ක් පළල වට්ටම බොරදමක් ඇති ආසන ගලක් තියෙනවා. මෙහි මූල දෙකක් කැඩීලාය. මේ ආසන ගල තිබුණු තැනින් වෙන තැනකට ඇද දමා ස්ථානය සමතලා කරලාය. ආසනගල් පිළිබඳ ගවේෂණ කරගෙන යන මේ කාලයේ මේ ස්ථානයේ ගොඩනැගිල්ලත් පරික්ෂණයට භාජනය කරනට පුළුවන් වුණා නම් ලබා ගන්නට හැකිව තිබූ සාක්ෂි දැන් නැත්තටම නැතිවෙලාය.

උතුරු මහවැලිගං තහනම් කැලය

කන්තලේ-අල්ලෙයි පාරේ මහවැලි ගඟේ නොටුපලෙන් එගොඩවී නැගෙනහිරට ඔතපුමක් පමණ ගිය තැන හොරු බිත්ද කුඩා දාගැබක් තියෙනවාය (සිතියම ජී 8/12). ඊට නුදුරින් අයම් විතරින් අඩි 14x13 ක්වූ ගොඩනැගිල්ලකි. දාගැබ හා ගොඩනැගිල්ල අතර අඩි 6 යි අගල් 5 ක් දිග හා අඩි 2 යි අගල් 9 ක් පළල ගල් ලෑල්ලක් තියෙනවා. මෙහි වට්ටම එසවූ ලීස්තරයකි. ලීස්තරයෙන් වටවූ මැද කොටස අගල් 1/2 ක් පමණ පහතය. මේ අසල අඩි 6 1/2 ක් උස අඩි 1 යි අගල් 7 ක් පළල ගල්ලෑල්ලක අකුරු කොටා තියෙනවා. දැන් එය දෙකට කැඩී උඩ කොටස බිම පෙරලිලාය. මෙයට බටහිරින් කොට ගල් කණු අවකීන් යුත් තවත් ගොඩනැගිල්ලක අවශේෂ තියෙනවා.

මේ ස්ථානය ඉදිරිපිට පාරෙන් අතික් පැත්තේ (සිතියම ඡ. 8/20) ගල් කුළුණු 42 කින් යුත් අයම් විතරින් අඩි 23×22 ක් වූ ගොඩනැගිල්ලක් තිසෙනවා. එහි එක කුළුණක අකුරු කොටලය. ගොඩනැගිල්ල අවට උළු කැලී හා බොරදමින් හැඩ කළ හා නොකළ ගඩොල් කැලී තිසෙනවා. ගල් කණුව පාදා ලිපියේ ස්පර්ශලාංඡන ගත්තා.

වයඹ පළාත

කුරුණෑගල දිස්ත්‍රික්කය

වෙහෙරයාය, අශෝකාරාමය

කුරුණෑගල දිස්ත්‍රික්කයේ ගිරියාල හත්පත්තුවේ ඉහල ඕනොට කෝරළේ මඩග පොල (සිතියම අයි. 9/8) අසෝකාරාමය පරික්ෂා කලා. මෙහි පැරණි දාගැබක් තිසෙන බව ඇත්ත නමුත් එය නුවර සමයේදී අළුත්වැඩියා කරන ලද එකකි. ප්‍රතිසංස්කරණයේදී සරාකාරව කරන ලද මේ දාගැබේ තැනින් තැන පැරණි විශාල ගඩොල් දැක්ක හැකිය. දාගැබ තිසෙන ඉඩමේ තැන තැන පැරණි ගල් කණු තිසෙනවා. ප්‍රදේශයේ අයවළුන්ට වැද පුදා ගැනීමට තැනක් අවශ්‍යය කියන පක්ෂය කුත් මෙහි තිබෙන පැරණි ලක්ෂණ ඇති මැකි යා හැකිය කියා අළුත් පත්සලක් මේ අසල ඉදිවෙනවාට විරුද්ධ පක්ෂයකුත් ඉන්නවා. ඉඩමේ තිසෙන ගල් කණු තිබෙන තැන්වලින් වෙනස් නොකර වෛත්‍යය ප්‍රතිසංස්කරණය කිරීමට ඉඩම බදු දුන්නාට වරදක් නැති බව දිසාපතිතුමාට දන්නුවා. මේ තීරණය ගත්තේ ප්‍රදේශයේ අයවළුන්ට සුදුසු විධියේ සිද්ධස්ථානයක් නැති බව සිතියේ තබාගෙනය.

මීදෙල්ලව

මුදල් අමාත්‍යාංශයේ උප ඇමතිතුමා සමග දේවමැදිහත්පත්තුවේ බලදොර කෝරළේ තිබෙන මීදෙල්ලව කෝරළුතුමාගේ නිවෙස බලන්නට ගියා.

මේ ඉඩමට යන අළුත්පාර මීදෙල්ලව බස්නායක මාවතයයි නම් කර තිසෙනවා.

පොල්අතු සෙවිලිකර ඇති මේ ගෙයි දොර උළුවස්ස පැරණිය. පැරණි දේවලින් යේෂව ඇත්තේ එම උළුවස්ස හා කෝරළුතුමාගේ තොප්පිය හා බස්තමත්ය.

මේ ගෙයි එවකට පදිංචිව සිටි කෝරළුතුමා 19 වන සියවස මුලහරියේ දක්ෂ සිංහල රචකයෙකුවීම හැරෙන්නට මේ ස්ථානයේ වෙනත් පුරාවිද්‍යාත්මක වටිනා කමක් නැත.

කන්දේගම විහාරය

මහලේබොඩ එහොඩ කෝරළයේ හුණුපොල නම් ගමේ (සිතියම අයි. 9/44) තිසෙන කන්දේගම ලෙන් විහාරයේ විශාල ඔත් පිළිමයක්ද ලියෙන් කර බදාම යෙන් නිමවූ හිටි පිළිම කීපයක්ද බිත්තිවල හා වහලයේ නුවර සමයට අයත් චිත්‍රද තිසෙනවා. විහාරගෙය තිසෙන ලෙන් කඩාරම යට බ්‍රාහ්මී අක්ෂරයෙන් ලිපියක් තිසෙනවා.

විහාර ගෙය ඉදිරිපස පොළුව තරමක් ගිලාබැසීම නිසා විහාරයේ බිත්ති සහ ඔත් පිළිමය පුපුරලාය. විහාර වර්ධන සමිතියක් විසින් විහාරය ප්‍රතිසංස්කරණය කරන්නට අදහස් කරන නිසා පැරණි චිත්‍ර හා පිළිම හැකිතාක් පරිස්සම්වනසේ ප්‍රතිසංස්කරණ වැඩ කරන්නට උපදෙස් දුන්නා.

එහොඹපිටිය

කිණියම කෝරළයේ එහොඹපිටියේ (සිතියම අයි. 7/29) පුරාණ වැවක් අසල කලුගලෙන් කළ බිසෝකොටුවක් හා පසින් පිරුණු පැරණි ඇළක් තියෙනවා. මේ අවශේෂයන් දෙපාර්තමේන්තුවට එතරම් වැදගත් ඒවා නොවෙයි.

වෙල්ලන්ගිරිය

කටුගම්පල හත්පත්තුවේ කිණියම කෝරළයේ වෙල්ලන්ගිරිය නම් ගමේ (සිතියම අයි. 7/18) පන්සල් භූමියේ අයම් විතරින් අඩි 52x52 ක් වූ වේදිකාවක් මත අඩි 6 ක් පමණ උස ඇති පැරණි දාගැබක අවශේෂ තිබෙනවාය. අළුත් විහාරයට යොදා තිබෙන අඩි 6 යි අඟල් 7 ක් විෂ්කම්භය ඇති සඳකඩ පහණ පන්සල් භූමියේ අඟලක් හාරන විට මතු වූණු එකක් යැයි කියනවා. ඉඩම පුරාම විසිරුණු ගඩොල් කැබලිත් පුරාණ බැම් කොටසත් ඇති නමුත් ඉඩම වගා කිරීමේදී මෙහි තිබුණු බොහෝ පුරා විද්‍යාත්මක සාක්ෂි විනාශකර ඇති බව පෙනෙනවා.

මෙතැන ඇති නූතන පන්සලේ වැඩ වෙසෙන ස්වාමීන්වහන්සේ මෙතැනට යාබද ඉඩමක් ඉල්ලා තිබෙනවා. එසේ ඉල්ලන ඉඩමේ පැරණි කිසිවක් ඇති බවට ලකුණු නැති හෙයින් ඒ ඉඩම බදු දීමට දෙපාර්තමේන්තුවේ විරුද්ධයක් නැති බව දිසාපතිතුමාට දැන්වූවා.

පුන්තලම් දිස්ත්‍රික්කය

බෝගස් යාය

දකුණු මුන්නේස්සරම් පත්තුවේ මුහුණුවටවන වසමේ නරියගම නොහොත් ආයතීගම නම් ගමේ (සිතියම අයි. 6/54) බෝගස් යාය කියන ස්ථානය බද්දට ගැනීම සඳහා කර තිබුණු ඉල්ලීමක් පිළිබඳව පරීක්ෂාකලා. මෙහි විශාල බෝගස් දෙකක් හා ගඩොල් කැබලි තැනින් තැන තිබෙනවා. මීට හැතැප්ම බාගයක් පමණ ඇතින් නිද හන් හොරුන් විසින් බිඳිනලද දාගැබක අවශේෂයන් තියනවා. දාගැබ පිහිටි කොටස හැර අනික් කොටස් බදුදුන්තාට දෙපාර්තමේන්තුවෙන් බාධාවක් නැති බව දිසාපතිතුමාට දැන්වූවා.

තෝනිගල

පේරාවිලිපත්තුවේ තෝනිගල පුරාවිද්‍යා තහනම් ඉඩම අසල ගල් කැඩීමට අවසර ඉල්ලා තිබුණ නිසා ඒ ස්ථානය නැවත පරීක්ෂාකලා. කැඩීමට අවසර ඉල්ලූ ගල් පර් වනය තහනම් ඉඩමට ඉතා කිට්ටු බැවින් දෙපාර්තමේන්තුවේ විරුද්ධත්වය දිසාපතිතුමාට දැන්වූවා.

උතුරු මැද පළාත

අනුරාධපුර දිස්ත්‍රික්කය

අඹගහවැව

නැගෙනහිර නුවරගම්පලාතේ කැදැකෝරළේ අඹගහවැව ගමේ පැරණි ස්ථානයක් පරීක්ෂාකලා. මේ ස්ථානය අනුරාධපුරය-මැදවව්විය පාරේ හයේ කණුවට බස්නා හිරිත් පිහිටියේය. උඩ හොරොව්වෙන් වතුර ගන්නා ඇල දැන් යන්නේ කැබිලිති වලින් පිරුණු මේ ස්ථානය මැදින්ය. එක් එක් වර්ගයේ කැබිලිති කීපයක් මේ ස්ථානයෙන් එකකරගත්තා. එ ඒ මට්ටමේ තියෙන වලං වර්ග පිළිබඳව ගවේෂණය සඳහා මේ ස්ථානය කණීන්තට බලාපොරොත්තු වෙනවාය

අලින් තාන

හුරුඵපළාතේ, උලගල්ල කෝරළයේ අලින් තාන නැමති ගමේ ඇති පැරණි ස්ථානය පරීක්ෂාකලා (සිතියම ඇෆ්. 15/9). මෙහි විශාල ගල් පොත්තක් මත ගරාවැටුණ දාගැබක් තිබෙනවා. මෙය තනා ඇත්තේ ගඩොලින් කළ අඩි 70 ක් පමණ සමසත රැස් මලුවක් මතයි. දාගැබට නැගෙනහිරින් අඩි 8 යි අඟල් 10 ක් උස තෙලුම්මලක් කැටයම්කළ ටැඹක් තිබෙනවා. ගල් පොත්තේ පසක තිබෙන පොකුණක් අසල අඩි 4 යි අඟල් 9 ක් උස අඩි 3 යි අඟල් 8 ක් පළල අඟල් 6 ක් සතකම ඇති ගලක පෙණ පහකින් යුක්ත නාගරූපයක් කොටා තිබෙනවා.

අඹතලේ

හුරුඵපළාතේ උලගල්ල කෝරළයේ පහල අඹතලේ නැමති ගමේ වැව් ඉහලහේන නැමති ස්ථානයේ තිබී සොයාගත් පිළිමය පරික්ෂාකලා (සිතියම ඇෆ්. 15/35, 36). මෙය සුදුගලින් නිමවූ පෙනැලි බුදුපිළිමයකි. ප්‍රභාවලල්ල සහිතව උස අඩි 2 ක් වේ. මේ ප්‍රතිමාවේ විශේෂ ලක්ෂණයක් වනුයේ රැස්වලල්ලය. පිළිමය ධ්‍යානිමුද්‍රාවෙන් වැඩ සිටී. නාසයේ සුළු ගෙටියම හැරුණු විට මේ ප්‍රතිමාව ඉතා හොඳින් ආරක්ෂාවී තිබෙනවා. පිළිමය හමුවූ තැන හරිහතරැස් උස් බිමකි. එහි එක පැත්තක් අඩි 34 ක් දිගය. එහි අන් නැනෙක හතරැස් ආධාර බැම්මක සේෂයන් පෙනෙන්නට තිබෙනවා. මෙතැන හේනක් කිරීම නිසා පැරණි මුහුණුවර මැකී ගොස් ය.

ඉන්ද්‍රඥාන පිරිවෙන

හුරුඵ පළාතේ උලගල්ල කෝරළයේ පහල අඹතලේ (සිතියම ඇෆ්. 15/35, 36) ඉන්ද්‍රඥාන පිරිවෙනේ තිබෙන පැරණි දේ පරික්ෂාකලා. මෙහි බෝමැඩ අඩියයි අඟල් 4 ක් උසැති සුදුගල් පෙනැලි බුදුරුවක් වැඩසිටිනවා. එහි ප්‍රභාවලල්ල පෙන්නා ඇත්තේ කවාකාරව කෙටු ඉරිනිනි. එක පැත්තක් පමණක් අකුරු කෙටු ගල් ටැඹක කැබැල්ලක් තිබෙනවා. දැනට ඉතිරිවී ඇති කොටස අඩි 3 යි අඟල් තුනක් පමණවේ. මේ ස්ථානයේ තිබුණ පැරණි ගල් කණු එක්රැස්කර එ් මත ටැම්පිට්විහාරයක් ගොඩ නගා තිබෙනවා. එ් ගල් ටැම් අතර අඩ සඳ කෙටු කණු කැබැල්ලක් තිබෙනවා.

කුඩාබෙල්ලන් කඩවල

බටහිර නුවරගම්පළාතේ නුවරගම්කෝරළයේ කුඩාබෙල්ලන් කඩවල පැරණි ස්ථානයෙහි (සිතියම ඇෆ්. 14/17) ගල් පර්වතයක් මත පුරාණ වෛතාසයක් හා ශිලාලිපියක් තිබෙනවා. පුරාණදාගැබ දිරායන්ටවුයෙන් පැරණි අඩිතාලම උඩ කුඩා සැයක් තනා තිබේ. පුරාණදාගැබ තනන ලද්දේ කවාකාර මලුවකය. අඩි 116 ක වටප්‍රමාණයක් ඇති මේ මලුව අඩි 3 අඟල් 2 ක් උසය. එහි පැති සක්කගල්වලින් සමන්විතයි. දාගැබට වයඹ දෙසින්වූ පඩි විසි එකකින් සැදුණු පිහිටි ගලෙහි කෙටු පැරණි පඩිපෙළකි. මෙහි පාමුල, ලීකණු සවි කිරීම සඳහා පිළියෙලවුණු කුඩිම්බි කෙටු ගල් දෙකක් වේ. දාගැබේ මලුවෙහි ඊශානයෙහි හා බස්නාහිරෙහි සිරිපතුල් ගල් දෙකක් ඇත. මේ සිරිපතුල් ගල් දෙක පුරාණයෙහි පිහිටි අයුරින්ම තිබීම වැදගත් කාරණයකි. දාගැබට දකුණින් පිහිටි මහගලෙහි කොටන ලද බ්‍රාහ්මී ශිලාලිපියක් වේ. එ් සෙල් ලිපිය පේලි පහකින් යුක්තයි.

තලගුරු විහාරය

හුරුඵපළාතේ මාවොඹුවකෝරළයේ මෙගොඩවැව තුලාතේ පිහිටි තලගුරු විහාරය අසල ගල්කන්දේ පැරණි දාගැබක් තිබෙනවා. එය සටාකාරව කළ දාගැබකි. දාගැබේ ගර්භය ගඩොලින් ද, 1 වෙනි හා 2 වෙනි මලු සක්කගලින් ද තනලාය. දැගැබේ මැද

නිදහස් සොරුන් විසින් භාරාලය. මෙම දාගැබ ප්‍රතිසංස්කරණය කරන්නට ස්ථානය භාර සවිමිත් වස්සේ අදහස් කරන්නේ නම් අවශ්‍ය උපදෙස් දෙපාර්තමේන්තුවෙන් දිය හැකි බව දැන්වුවා.

පාච්චම

බටහිර දූවුරගම්පලානේ විලච්චියකෝරළයේ පාච්චම (සිතියම ඇෆ්. 8/53) ගල් ගුහා දෙකක් තිබෙනවා. එයින් එක ගල් ලෙණක කටාරන් කොටා තිබෙනවා. ගඩොල් බැමි හෝ ශිලාලිපි නැත. අවට වෙත පැරණි දේ පෙනෙන්නට නැත. ස්ථානයේ දෙපාර්තමේන්තුවට වැදගත් දෙයක් නොමැති බැවින් ස්වමිත් වහන්සේ ලාගේ භාවනා මධ්‍යස්ථානයක් කිරීමට බදු දුන්නාට වරදක් නැති බව දිසාපතිතුමාට දැන්වුවා.

තත්තිරිමලේ

විලච්චියකෝරළේ තත්තිරිමලේ පුරාවිද්‍යා තහනම් ඉඩම නැවත පරීක්ෂා කළා. ස්ථානයේ ප්‍රවේසම සදහා මේ අවුරුද්දේ මුරකරුවෙකු පත් කළා.

පොළොන්නරු දිස්ත්‍රික්කය

කවුඩුල්ලේ බුද්ධප්‍රතිමාව

සිංහලපත්තුවේ කවුඩුලුතුලාවේ කවුඩුල්ල ජලාශ යෝජනා ක්‍රමයේ ටැංකි 1 බී. කොටසේ (සිතියම ජී. 12/34, 42) අඩි 4 1/2 ක් උස සමාධිපිළිමයක් තිසෙනවා. ප්‍රතිමාව තියෙන්නේ දැඩි පොළොවේ මතුපිටට අඩි 2 1/2 ක් පමණ උස ඇති ගල් කුළුණු 20 කින් සැදුණු අයම් විතරින් අඩි 20x15 ක් වූ ගොඩනැගිල්ල තුළයි. මේ පිළිමය කලින් තිබුනේ ගොඩනැගිල්ල තුළ බිම වැටී නමුත් දැන් එය ආසනයක් මත තබා තිසෙනවා. මෙහි තවත් කුඩා බුද්ධප්‍රතිමාවකද දේවරූපයක හෝ බෝධි සත්වරූපයකද කැබලි තිසෙනවා. මේ පිළිමගෙය වටා අයම් විතරින් අඩි 66x47 ක් වූ ගල් ප්‍රාකාරයක් තිබුණු බව පෙනෙනවා. මේ අවටද තවත් පැරණි ගොඩනැගිලි තිබී ඇති බවට ලකුණු තිසෙනවා. මේ ස්ථානය පුරාවිද්‍යා තහනම් ඉඩමක් හැටියට ප්‍රකාශ කරන්නට කටයුතු කරගෙනයනවා.

වන්දනපොකුණ විහාරය

සිංහලපත්තුවේ ගිරිතලේ ව්‍යාප්ත ජනපදයේ ටැංකි 8 වේ වන්දනපොකුණ නම් ස්ථානයේ (සිතියම ජී. 17/43) පන්සල් වත්තේ හතරැස් වේදිකාවක් මත පැරණි දාගැබක අවශේෂ අඩි 10 ක් පමණ උසට තිසෙනවා. ඊට නුදුරින් අඩි 3 යි අගල් 8 ක හතරැස් ගලක නිශ්ශංකමල්ල රජුගේ ශිලාලේඛනයක් තිසෙනවා. මේ සෙල් ලිපියේ ස්පර්ශලාංඡන ගත්තා. මේ ගල අසලම කෙලින් හිටුවනලද ගල් කුළුණකි. මෙය ඉහතකී ශිලාලේඛනය සහිත ගලට තිබුණු ආවරණය දරා සිටින්නට ඇති කුළුණුවලින් එකක් විය හැක. මෙයට නුදුරින් තවත් ගොඩනැගිල්ලක ගල් කුළුණු කීපයක් දක්නට තිබේ.

ගිරිතලේ ව්‍යාප්ත ජනපදයේ ටැංකි 1 කේ පැරණි ස්ථානය

සිංහලපත්තුවේ ගිරිතලේ ව්‍යාප්ත ජනපදයේ ටැංකි 1 කේ පැරණි ස්ථානයේ (සිතියම ජී. 17/49) අඩි 25 ක් පමණ උසට දාගැබක අවශේෂ තිසෙනවා. දාගැබ අවට ගල් කණු සහිත ගොඩනැගිලි කීපයකි. මෙය පුරාවිද්‍යා තහනම් ඉඩමක් හැටියට ප්‍රකාශ කරන්නට කටයුතු කරගෙනයනවා.

උනගලා වෙහෙර

සංහලපත්තුවේ ගිරිතලේ ව්‍යාප්ත ජනපදයේ ටැක් 8 වේ (සිතියම ඡ. 17/43) උනගලා වෙහෙර නම් ස්ථානයේ අඩි 425 ක් පමණ වටප්‍රමාණය ඇති විශාල දාගැබක අවශේෂ අඩි 30 ක් පමණ උසට ශේෂව තිබෙනවා. නිදන්හොරුන්ගේ සැලකිල්ලට භාජනවී නැති මේ දාගැබ අසල යුපගලක කොටසක් තියෙනවා. දාගැබ අවට හැම පැත්තේම ගල්කණු සහිත ගොඩනැගිලිය. අයම් විතරින් අඩි 27 x 21 ක් වූ ගල් කුළුණු 12 ක් සහිත ගොඩනැගිල්ලක කුළුණු දෙකක ටැම්ලිපි දෙකක් තියෙනවා. අඩක් පසින් වැසි ඇති මේ ලිපි දෙකෙන් එකක් සාමාන්‍ය වශයෙන් ප්‍රවේශම්වී ඇතත් අනිකේ පොළවෙන් උඩ කොටසේ අකුරු සම්පූර්ණයෙන් ගෙවීලය. තරමක් ආරක්ෂාවී ඇති ගල්කුළුණ පාදවා ශිලාලිපියේ ස්පර්ශලාංඡන ගත්තා. ස්ථානය පුරා විද්‍යාතහනම් ඉඩමක් කරන්නට කටයුතු කරගෙන යනවා.

සෙල්ලිපි

වර්ෂය තුළ කරනලද සෙල්ලිපිවැඩ පිළිබඳව මේ කාලය තුළ ඒ වැඩ භාරව සිටි බබ්ලිව. බී. ඇම්. ප්‍රනාන්දු, ඇම්.ඒ. (ලන්ඩන්) මහතා විසින් පහත සඳහන් විස්තරය හා උපගන්ථය V සපයා ඇත

“මේ අවුරුද්ද තුළ ස්පර්ශලාංඡන ගන්නාලද සෙල්ලිපිවල ගණන 37 කි. මේ ඇරෙන්නට ස්පර්ශලාංඡන ගැනීමට දුෂ්කර නැත්වල තිබුණු සෙල්ලිපි තුනක් ඇසට පෙනෙන ලෙස සටහන්කරගෙන ඇත. මෙකී සෙල්ලිපිවලින් වැඩිහරිය නැගෙනහිර පළාතේ පුරාණ සිංහල ජනවාසයට සාක්ෂි වන ලිපිය.

ඉහත සඳහන්වන අතින් සටහන්කරගත් ලිපිවලින් දෙකක් කොඩිඩියාර්පත්තුවේ ඉලංකතුරෙයි නම් ස්ථානයෙනි (නො. 12, 13). දන්තධාතූන්වහන්සේ ලංකාවට ගොතා නැව සේන්ද්‍රවූ වරාය “ලංකාපට්ටනං” නමින් දැයාවංශයේ සඳහන් වෙයි. (දායාවංශයේ තුන්වන පරිච්ඡේදයේ අවසාන පැදිය බලන්න). දැන් ඉලංකතුරෙයි නමින් හැඳින්වෙන්නේ පුරාණ ලංකාපට්ටනම ම බව සිතන්නට කරුණු ඇත. ඉලංක තුරෙයි යන වර්තමාන නම වුවද ලංකාපට්ටනං යන්නේ දෙමළ අනුවාදයකි.

දැනට තැහැවීරීමේ වැඩ කරගෙනයන රාජංගණේ වටදාගෙයි සලපහල මළුවේ හල කින් අකුරු කීපයකට සීමාවුණු සෙල්ලිපියක් ලැබුණා. මෙම වටදාගෙයි කාල නිග මනය සඳහා මෙයද එක් සාධකයක් වෙනවා ඇති.

රාජගලින් ලැබුණු ලෙන්ලිපිවලින් නගසෙන, තිසබුති, ශුදී, දමරකිත, බුදරකිත තිසගුත, ශිව ආදී සථවිරයන් වහන්සේලාගේද දත (දත්ත) නම් උපාසක කෙනෙකු ගේද බතතිස නම් තවත් තැනැත්තෙකුගේද නම් සඳහන් වෙනවා.

අල්ලෙයි නම් ස්ථානයේ ඇති ටැම්ලිපියේ (නො. 11) ඉහල කොටස 1957 වර්ෂයේ ස්පර්ශලාංඡනයට ගෙන තිබුණු නමුත් මේ ලිපිය මුළුමනින් ගතහැකිවූයේ මේ වර්ෂයේය.

නිගුණුණ වෛතාසයේ බ්‍රාහ්මී ගිරිලිපි හයක ස්පර්ශලාංඡන ගෙන ඇති නමුත් ඒවා කියවීමට බැරි තරම් ගෙවීගිය සෙල්ලිපිය.

මීගමුකොටුවේ දොරටුවේ දකුණත පැත්තේ ඇති ඕලන්දසමයේ සෙල්ලිපියේ අනු වාදයක් මීගමු නගරසභාවෙන් ඉල්ලා එවා තිබුණු නිසා එහි ස්පර්ශලාංඡනයක් ගත්තා. ලිපියේ භාෂාව ලතින් වුවද එයින් අර්ථයක් වටහා ගන්නට බැරි තරම් රවනය ව්‍යාකූලය. මේ ලිපිය පරිවර්තනය කිරීමට ජේ. පී. ලුචිස් මහතා උත්සාහයක් කර තිබේ (සිලෝන් ලීටරරි රෙජිස්ටර් 1889-90 වේ IV වන වෙළුම පිටු 21, 22 බලන්න.)”

උප කොමසාරිස් (රසඥ) ආචාර්ය ආර්. එච්. ද සිල්වා මහතා විසින් මුදල් වර්ෂය තුළ කළ වැඩ පිළිබඳ සැපයූ රපෝර්තුවක් මෙහි පහත පළකරනවා.

පුරා වස්තූන්ට රසායනික පිළියම්

ආචාර්ය ආර්. එච්. ද සිල්වා, බී.ආස්.සී. ගෞරව (ලංකා), බී.ආස්.සී. ගෞරව (ලන්ඩන්), බී.පීල් (බ්‍රික්ස්පර්ඩ්), උප කොමසාරිස් (රසඥ) විසින්

රසායනාගාර පුස්තකාලය

විද්‍යාත්මක හා කාර්මික විෂයයන් පිළිබඳ පොත් විස්සක් මේ පුස්තකාලයට එකතු කළා. මෙකී විෂයයන් පිළිබඳ ඉංග්‍රීසි කලාප සභාවන් පහක් මේ වර්ෂය තුළ ලැබුණා.

රසායනාගාර භාණ්ඩ

රුපියල් 2,477.25ක් වටිනා රසායනාගාර භාණ්ඩ හතරක් රසායනාගාරයට එකතු කළා.

නිලධාරී

1961 සිට රසායන අංශයට කාර්මික සහකාර කෙනෙක් නැත. ලබන මුදල් වර්ෂයේදී කෙනෙකු බඳවාගන්නට බලාපොරොත්තු වෙනවා.

රසායනාගාරයේ වැඩ

මේ මුදල් වර්ෂය තුළ තඹකාසි 1021 ක් ශුද්ධකළා.

බාහිර වැඩ

සීගිරියේ සිතුවම්කළ ගල්බෙනවල තිබෙන චිත්‍රයන් සහිත බදාම වරින්වර රසායනික ක්‍රමයෙන් ශක්තිමත්කළා. ඇතැම් රසායනද්‍රව්‍යයන්ගේ සුදුසුකම අත්හදා බැලීම සඳහා සීගිරිගලට නගින පැරණි මාවතේ ගඩොල්බැම්වල පැලෑටිත් මැරීමට ඒ ද්‍රව්‍යයන් පාවිච්චිකළා. ගල් දෙබොක්කුවෙන් මතු වී සීගිරිගලට නගින පැරණි පාරේ දැනට තහවුරුකර ඇති ගඩොල් පඩිපෙළන් එහි අත්කොළබැම්වලත් පැලෑටි මැරීමට ඉහතකී ද්‍රව්‍යයන්ම යෙදුවා.

වතුරවලේ ගල අසලත් ගල්බැම් හා ගඩොල්බැම් අසලත් වැටෙන කුඩාගස් වෙළඳ ද්‍රව්‍යයක් වන “ඇච්ලස් ගස් මරණ රසායනය” යොදා මැරුවා.

පොළොන්නරුවේ තිවංක පිළිමගෙසි ඇතුලේ උතුරුපස හා දකුණුපස බිත්තිවල බිතු සිතුවම් සහිත බදාම ශක්තිමත් කළා. මේ බදාම අද්දරවල කඩතොලු වුණු තැන් “පොලිපිලා” නම් ද්‍රව්‍යයෙන් පිළියම්කළා.

පුල්ලිගොඩ නම්වූ (1897-99 පුරාවිද්‍යාකොමසාරිස්තුනගේ පාලන වාර්තාව බලන්න) උතුරුමැද පළාතේ දිඹුලාගල අසල ස්ථානයේ බිතුසිතුවම් සහිත බදාමය තහවුරු කොට බදාමයේ පඵදු තැන් පිළියම්කළා (XXII වන ඡායාරූපය බලන්න).

අනුරාධපුරයේ කැණීමකින් හමුවුණු හුණුගලින් නිමවූ වැඩහිඳින බුදුපිළිමයක් ශැත මේ පොතේ ඡී. 11 පිටුවේ සඳහන්ය. දළ පුපුරුවලින් සෑදුණු මේ ගල දැන් ලෙනෙසි යෙන් ලිහෙන තත්ත්වයක තියනවා පමණක් නොව තැන තැන පුපුරා කැඩී ගොස්ය. පිළිමය අනුරාධපුරයේ කටුගොට ගෙනැමට සූදානමක් වශයෙන් පිළිමයේ වරින්වර “පොලිපිලා” නම් රසායන සංයෝගය ආලේපකළා.

ගල්මය මිටියාවන

ගොනාගොල්ල නම් ස්ථානයේ තියෙන බිතුසිතුවම් අවසානවරට තහවුරුකළේ 1957 වර්ෂයේ (1957 පුරාවිද්‍යාකොමසාරිස් නැතහොත් වාර්තාව බලන්න). මෙම මුදල් වර්ෂයේදී මේ බිතුසිතුවම් ඇති තුනී බදාමය තවත් තහවුරුකලා. සිතුවම්වල වැඩෙන පාසි රසායනකුමවලින් අස්කලා.

රජගල මහාගුහාවේ බිතුසිතුවම් තහවුරුකිරීමේ වැඩ පිරුවා.

රත්නපුරය

රත්නපුරයේ මහාසමන් දේවාලයේ බිත්තිවලට බුදුගෙයි සිවිලිමේන් ඇති සිතුවම් සම්පූර්ණයෙන් වාගේ පහන් දැල්ලෙන් වැසී තිබුණා. මේ සිතුවම් මතුපිටින් දැලිකුණු ඉවත්කලා. "පොලිපිලා" රසායන මිශ්‍රණයෙන් බදාම අද්දරවල් පිලියම්කොට සිතුවම් මතුපිට ආරක්ෂාව සඳහා රසායන විශේෂයක් ආලේප කරගෙනයනවා. XXIII වන ඡායාරූපයේ මැද හරියේ පෙනෙන්නේ ශුද්ධ නොකළ කොටසේ දැලිපැල්ලමිය.

මුහුදුපත්ලේ පුරාවිද්‍යාව*

1956 අවුරුද්දේ සිට වරින්වර කල කිමිදුම්වලින් ත්‍රිකුණාමලයේ ස්වාමිගල නම් ස්ථානයේ සිට ධාර 200 ක් පමණ ප්‍රදේශයකින් දේවාලයක තටබුන් මුහුද යට තිබී සොයාගත් කිමිදුම්කාරයන් කණ්ඩායමක් මේ වර්ෂය තුළදී මෙම දෙපාර්තමේන්තුවේ අනුදැනුමත් අනුග්‍රහයත් ඇතුළු ලංකාවට අයිති මුහුදේ ගිලී තිබුණු නැවක අවශේෂයන් පිලිබඳ ගවේෂණයකලා.

මුහුදුපත්ලේ පුරාවිද්‍යාව ලංකාවේ පළමුවරට කල අවස්ථාව මෙයයි. මෙහි සඳහන් කරන ඒ පිලිබඳ කථාව උනන්දුව දනවන කථාවකි. ලංකාවේ දකුණුවෙරළට හැතැප්ම 7 ක් පමණ දුරින් පිහිටි මහාරාවණ කෝට්ටේ (ග්‍රෙට්ටිසස්) නම්වූ ගල්පරය අවට කිමිදීම සඳහා මාර්ක් ස්මිත් හා බොබ් ක්‍රිගල් නමැති අමෙරිකානු තරුණයින් දෙන්නා සමග ගිය මයික් විල්සන් මහතාට 1961 මාර්තු මාසේදී මුහුදුපත්ලේ තිබුණු කුඩා ලෝකඩ තුවක්කුවක් හමුවුණා. මෙය බිඳුණු නැවක අවශේෂයන් ලගඟ තිබෙන බවට සාක්ෂියක් වුණා. ඊට පසුව අඩක් කොරල්ගලෙන් වැසුණු මීට වඩා ලොකු කාලතුවක්කුවක් සොයාගත් කිමිදුම්කරුවෝ වැඩිවෙලා නොයවා ඒ අවට සෑම තැනම පිදීකාසි විසිරි තියෙන බව දනගත්තා. සුදුසු ආවුද ආම්පන්න නැතිව වුවද, මුහුදුපත්ලේ කොරල්ගල් සමග තදවී තිබුණු මේ කාසිවලින් රාත්තල් 120 ක් පමණත් කුඩා ලෝකඩතුවක්කු දෙකකුත් ලංකාවෙරළට ගෙනන්නට ඔවුන්ට පිලිවන් වුණා.

ඉහත සඳහන් කාසි හුරට රවේ ගැහු රූපියල් කාසිය. ඒ සියල්ලේම අල් හිප්රා වර්ෂයෙන් 1113 (ක්‍රි. ව. 1702) උකුණුව තිබුණා. එයින් බොහොමයක් එක් කැටියක 1000 ක් බැගින් තිබෙන සේ කැටිවී තිබුණා පමණක් නොව එකී කැටි තිබුණේ මුලදී ඒවා ඇතුළත් කර තිබුණු රෙදි මිසිසල්වල හැඩයටයි (XXIV වන ඡායාරූපය). පසුව මේ පසුම්බිවල දව්‍යයේ කුඩා කැබලින් සොයාගන්නට පුළුවන්වී තියෙනවා.

මෙසේ මේ ස්ථානය මුලින් දනගන්නේ 1961 දී වුවද නියම ක්‍රමානුකූල ගවේෂණයක් කල හැකිවූයේ 1963 දීය. මේ කණ්ඩායම ආතර් ක්ලාක්, මයික් විල්සන්, රොබින් ජෝන්කලස් යන අයවළුන්ගෙන් සමන්විත වූවාය. මුහුදුපත්ලේ පුරාවිද්‍යාව පිලිබඳ විශේෂඥයෙකු වන පීටර් ත්‍රොක්මෝටන් නමැත්තාද කණ්ඩායමට එක්විය.

ගල්පර සහිත මෙම ස්ථානයේ ඇති විශාල රළපහර නිසා කිමිදුම්කරුවන් ගවේෂණය සඳහා පොරොත්තුව සිටිතැන්වලින් විටින් විට උල්ප්පවනු ලැබීම ආදී නොයෙක් දුෂ්කරතා මධ්‍යයේ වැඩකල කණ්ඩායම මේ ගිලුණු නැවෙන් බොහෝ කරුණු සොයාගත්තා.

මේ නැව ඇත්තේ මුහුදුපත්ලේ නිම්නයකය. එය යටත්පිරිසෙයින් තුවක්කු 22 ක් තිබුණු විශාල නැවක් සේ පෙනෙයි. මේ තුවක්කුවලින් වැඩිහරිය අඩි 8 ක් දිගය. ඒවා සම්පූර්ණයෙන් කොරල්ගලින් වැසිලාය. අඩි 4 1/2 ක් දික්වූත්

* මේ ලිපියේ සඳහන් කරුණු වැඩි හරියක් ආතර් සී. ක්ලාක් මහතා සැපයූ ලිපියකිනි.

රාත්තල් 333 ක් බර ඇතිවූත් ලක්ෂණ ලෝකඩ කාලතුවක්කුවක් ගොඩ ගෙනෙන්ට පුළුවන්වුණා. මෙය බ්‍රිතාන්‍යයේ සාදන ලද්දකි. ලියෙන් කළ පිස්තෝලවල දෙකකුත් පින්තල බන්දේසියකුත් කාලතුවක්කු උණ්ඩත් පින්තල මෝල්ගසකුත් තවත් කුඩා දේවලුත් ගොඩගෙනාවා. දැනට රිදී රාත්තල් 350 ක් පමණ ගොඩගෙන තියෙනවා. ත්‍රොක්මෝටන් මහතාගේ කල්පනාවේ හැටියට මේ ස්ථානයේ තවත් රිදී ටොන්එකක් පමණ ඇත. (මේ කාලයේ නැව් වෙළඳ කටයුතු සඳහා රිදී ටොන්පහක් දක්වා ගෙන ගිය බව දැන් සොයාගෙන ඇත).

තවද මේ නැවේ සුන්බුන් අතර තිබී ගෙනා තවත් පුරාවස්තු දෙකක් පිළිබඳ කථාව ඇතැමුන් තලුමරවන තරම් රසවත් ය. කොරල්ගල බැඳීම නිසා එකට බද්බවුණු පාවිච්චි නො කළ සෝඩා බෝතලයකුත් විස්කි බෝතලයකුත් ගොඩ ගෙනත් තිබෙනවා. දැන් කාලේ දකින්නට නොලැබෙන හැඩයකට පතුළ උල්වුණු සෝඩා බෝතලේ ක්ලාක් සහ සමාගමක නම තියෙනවාය. ඉහත සඳහන් පරිදි ශතවර්ෂ දෙක තුනකට පසු මෙම සෝඩා බෝතලය ගොඩ ගෙනාවේ තවත් ක්ලාක් කෙනෙකුගේ කණ්ඩායම විසින්ය.

ශතවර්ෂ දෙක තුනක් පරණවුණු විස්කි සහ සෝඩා එතරම් වැඩක් නොවෙයි. මධ්‍යධරණී මුහුදු තීරයේ ගිලුණු මාකස් සෙස්ටියස් නැමැත්තෙකුට අයිතිවුණු ග්‍රික-රෝම නැවක තිබී හමුවුණු සිල් කළ වසින් බඳුන් සියගණන ක්‍රි. පූ. 230 ටත් පැරණි ඒවාය.

මේ ස්ථානයේ කරන්ට තිබෙන කටයුතුවලින් තවම කර ඇත්තේ ඉතා අල්ප කොටසකි. නැව කුමන ජාතියකට අයිතිද යන්නවත් කිව නොහැක. එහෙත් මේ කාලයේ ලංකාවේ බලයට පැමිණ සිටියේ ලංදේසින් නිසා මේ ලංදේසි නැවකැයි දැනට අනුමානයෙන් සිතනු ලැබේ.

මුහුදුපත්ලේ පුරාවිද්‍යාව පිළිබඳ අළුත් උනන්දුවක් ඇති වන මේ සමයේ හිත විශේෂයෙන් ඇදී යන එක් කරුණක් ඇත. 1885 දී මදුරාසියේ සිට කොළඹට එන ගමනේදී ඉන්ඩස් නම් වූ පී. ඇන්ඩ්. ඩී. නොකාට ත්‍රිකුණාමලයට හැතැප්ම 50 කට උතුරේ පිහිටි මුලෙයිඟුව නම් ස්ථානයේදී මුහුදු බත් විය. නැවේ සිටි සියළුදෙනාම ගැලවී ගත්තෝය. මේ නැවේ තිබුණු බඩු අතර භාරුත් ස්තූපයෙන් (ක්‍රි. පූ. 2 වන සියවස) කනිංහම් මහතා විසින් විශේෂයෙන් තෝරාගත් මිළ කළ නොහෙන අගනා කලා වස්තූන් රැසක් විය. ඒ කාලයේම මේ නැවේ බඩු ගොඩ ගැනීමට උත්සාහයක් කළ බව දැනගන්ට තියෙන හෙයින් මේ කලා වස්තූන් නැවත ගොඩ ගත්තා වෙන්ටත් පුළුවන. මේ ගැන හරියකාර දැනගන්නාතුරු ඉන්ඩස් නැවේ සුන්බුන් ගැන සෙවීම යෝග්‍ය නොවේ. ඒ නිසා මේ ගැන විස්තර යමක් දන්නා අය ඇතොත් අපට හෝ ආතර් ක්ලාක් මහතාට දන්වනවා නම් පින්සිද්දු වෙනවාය.

මෙම ස්ථානය පුරාවිද්‍යා තහනම් පෙදෙසක් කරන්නට කටයුතු කරනවා.

මේවගට,
 පුරාවිද්‍යා කොමසාරිස් තනතුර ලැබී කරවන
 ගොඩකුඹුරේ.

ශ්‍රී බුද්ධ වම් 2507 ක්වූ මැදිනදින
 අවදෙළොස්වක් ලත් කුජ දින
 කොළඹ පුරාවිද්‍යා කන්තෝරුවේදීය.

උපග්‍රන්ථය I

1962/63 මුදල් වර්ෂයේ දී පුරාවිද්‍යා තහනම් ඉඩම් ලෙස ප්‍රකාශ කළ ස්ථාන

පළාත	දිස්ත්‍රික්කය	ගම	ස්මාරකය	පිඹුරු අංකය	දිනය හා ගැසට් පත්‍රයේ අංකය
නැගෙනහිර ...	ත්‍රිකුණාමලය ...	තොප්පුර් ...	සේරුවිල ...	මු.සි.ඇස්. 96යේ 1 සිට 4 අක්වා ඇති කට්ටි (අ. 84, රු.0, ප.29)	1962.11.16 13,394

උප ග්‍රන්ථය II

1962/63 මුදල් වර්ෂයේ දී පුරාවිද්‍යා තහනම් බිම් වශයෙන් ප්‍රකාශ කිරීමට තෝරාගත් ස්ථාන

පළාත	දිස්ත්‍රික්කය	ගම	ස්මාරකය
උතුරුමැද ...	පොළොන්නරුව ...	කවුඩුලුවැව් මුල් 1බි ...	සමාධි බුද්ධ ප්‍රතිමාව පිහිටි ඉඩම
එම ...	එම ...	ගිරිතලේ ...	උණගලාවෙහෙර පිහිටි ඉඩම
එම ...	එම ...	එම ...	ගිරිතලේ ව්‍යාප්ත ජනපදයේ මුක් 1කේ පැරණි ස්ථානය
එම ...	අනුරාධපුරය ...	කොක්ඇලේ ...	කොක්ඇලේ පැරණි ස්ථානය
නැගෙනහිර ...	ත්‍රිකුණාමලය ...	ඉලන්කයිතුරේ ...	ඉලන්කයිතුරේ පැරණි ස්ථානය
එම ...	එම ...	ඉලන්කයිතුරේ මෝන්තු වාරම්	ඉලන්කයිතුරේ මෝන්තු වාරම්හි ඇති පැරණි ස්ථානය
එම ...	එම ...	පෙරියකුලම් ...	පුරාවිද්‍යා තහනම් ඉඩම වටේ ඇති ඉඩම් කොටස
දකුණු ...	හම්බන්තොට ...	කිරින්ද ...	පුරාවිද්‍යා තහනම් ඉඩම වටේ ඇති ඉඩම් කොටස

උප ග්‍රන්ථය III

1962/63 මුදල් වර්ෂයේ දී රක්ෂිත ස්මාරක වශයෙන් ප්‍රකාශ කරන ලද ස්ථාන

පළාත	දිස්ත්‍රික්කය	ස්මාරකය	පිඹුරු අංකය	දිනය හා ගැසට් පත්‍රයේ අංකය
මධ්‍යම ...	මාතලේ ...	තල්ගහගොඩ රජමහා විහාරය	55,873 ...	1963.5.24 13,647
වයඹ ...	කුරුණෑගල ...	යාපහුවේ පුරාණ විහාරයේ බිතු සිතුවම්	අ.ග.පි. 1,888වේ 15 කට්ටිය ...	1963.5.29 13,647
දකුණ ...	ගාල්ල ...	තොටගමුව පුරාණ විහාරය	---	1962.11.16 13,394
දකුණ ...	හම්බන්තොට ...	දෙබරවැව යටාල වෙහෙර	අ.ග.පි. 622කේ 9 වෙනි කට්ටිය	1963.9.6 13,751

උප ග්‍රන්ථය IV

ආරක්ෂා කිරීම සඳහා 1962/63 මුදල් වර්ෂයේ දී මූලික කටයුතු කළ ස්මාරක

පළාත	දිස්ත්‍රික්කය	ගම	ස්මාරක
මධ්‍යම ...	මාතලේ ...	යටවත්ත ...	සුළුපාපහුර විහාරය
දකුණ ...	හම්බන්තොට ...	බදගිරිය ...	බදගිරි වෙවකාය
දකුණ ...	මාතර ...	පොල්වත්ත ...	ගංගාරාමය
බස්නාහිර ...	කළුතර ...	වීදගම ...	වීදගම රජමහා විහාරයේ ගල් කැටයම් හා සඳකඩපහණ
එම ...	එම ...	හොරණ ...	හොරණ රජමහා විහාරයේ ගල් කැටයම්
එම ...	එම ...	රයිගම ...	පතහවත්තේ පතහ, තාප්පය හා ගල් කැටයම්

C ප මුත්පය V

1962 ඔක්තෝබර් මස 1 වෙනිදා සිට 1963 පැප්තුම්බර් මස 30 වෙනිදා දක්වා පිටපත් ගෙන ඇති සෙල්ලිපි

අංකය	පිටපත් කළ දිනය	සමගමු සභාගත	වකවානුව හා රජ	භාෂාව හා අක්ෂර	ලිපිය	වෙනත් කරුණු
1.	1962.10. 2	සේරුවිල (1) (පී.4/49), සේරුවිල විහාරස්ථානයේ වතුර ටැංකිය නිවෙන ගලේ නැගෙනහිර පැත්තේ පඩි පෙළට උතුරු පැත්තේ ත්‍රිකුණාමල දිස්ත්‍රික්කයේ කොඩ්ඩියාර් පන්තුවේ එම (2)
2.	එම
3.	එම
4.	1962.11. 8	මීගමුවේ ඕලන්ද කොටුව, කොටු බිම්මේන් ඇතුළුවන දොරටුවේ රාජ්‍යාංශයේ වටදොහේ සලපතල මදුරේ නැගෙනහිර පැත්තේ දකුණු පැත්තේ (අ.පී.21/53)
5.	1962.11.15	දකුණු පැත්තේ (අ.පී.18/21,22)
6.	1963. 2. 7	අනුරාධපුර (අ.පි. 4/59), ලංකාරාමය අයල ගල්මේ පොකුණට බටහිර පැත්තේ දිග ගල්තලාවේ දකුණු පැත්තේ ගල්පඩි ලඟ අනුරාධපුර (අ.පි. 4/59), ලංකාරාම දොරටු පහල පාර අසීමේ පැත්ත වැටි ඇති ගල් කණුව
7.	එම
8.	එම
9.	1963. 5.15
10.	1963. 5.16
11.	1963. 5.17
12.	1963. 5.19
13.	එම
14.	1963. 5.21
15.	1963. 7. 5

...
16.	1963. 7. 5	රාජ්‍යල. මණ්ඩපය නිරුණු ගලේ. ගල් පාත්තරවලට දකුණු දෙසින් (පේ. 15/45)
17.	1963. 7. 7	රාජ්‍යල (පේ. 15/45) නො. 9 වෙනි ලෙණ
18.	1963. 7. 8	එම නො. 10 වෙනි ලෙණ
19.	1963. 7. 8	රාජ්‍යල (පේ. 15/45) නො. 11 වෙනි ලෙණ
20.	1963. 7. 9	එම නො. 12 වෙනි ලෙණ
21.	එම	එම නො. 13 වෙනි ලෙණ
22.	1963. 7.10	එම නො. 14 වෙනි ලෙණ
23.	එම	එම නො. 15 වෙනි ලෙණ
24.	1963. 7.11	එම නො. 16 වෙනි ලෙණ
25.	එම	එම නො. 17 වෙනි ලෙණ
26.	1963. 7.12	එම නො. 18 වෙනි ලෙණ
27.	එම	එම නො. 19/1 වෙනි ලෙණ
28.	එම	එම නො. 19/2 වෙනි ලෙණ
29.	1963. 7.13	එම මණ්ඩපය නිරුණු නැන සිට දකුණට දමුවල් 3ක් පමණ දැන සිටි ගලේ
30.	1963. 8.28	කුඩුච්ඡේ පෙදෙස. දීඝවාපී වෙරතායට හැ. 14ක් පමණ බටහිරට (කේ. 21/26, 34)
31.	එම
32.	1963. 8.29	මුට්තල, අම්පාපේ. දැනට දකුණු දෙසින් දැන ගල් කුට්ටියේ
33.	1963. 9. 1	මුට්තල, අම්පාපේ. දැනට බටහිර පැත්තේ බැවුම් ගලේ
34.	1963. 9. 5	නියුගුණ වෙරතාය. ගල්මය නිමනයේ සිති කම්හලට නැගෙනහිර පැත්තේ කන්දේ, දැනට බටහිර පැත්තේ සම්බලා ගලේ (1)
35.	එම	එම (2)
36.	එම	එම (3)
37.	එම	එම (4)
38.	එම	එම (5)
39.	එම	එම (6)
40.	1963. 9. 6	ටලමම, 27 කොලනිය, ගල්මය මිටියාවන, එම ඉවුර

List of Plates

- I & II Bronze objects from Hitinawatta in Vakumbura village.
- III Headless seated Buddha image from Asanaghara excavation, Anuradhapura
- IV Severed head of statue mentioned above
- V Back view of same statue
- VI Seated Buddha statue from Asanaghara excavation, Anuradhapura
- VII Spur-stones of pillars *in situ* from Asanaghara excavation, Anuradhapura
- VIII Limestone frieze from Asanaghara excavation, Anuradhapura
- IX Sculpture in marble from Asanaghara excavation, Anuradhapura
- X Rounded granite missiles recovered from Yapahuwa
- XI Asanaghara at Kudakatuwannava while excavation was in progress
- XII Flight of steps on the Western side, Asanaghara at Kudakatuwannava
- XIII Torso of standing Buddha from Budulanda in Kok-ebe
- XIV South porch of Abhayagiri Dagoba, Anuradhapura, after conservation
- XV The small dagoba covered by the Sutighara Cetiya at Dedigama after conservation
- XVI Dagoba at Periyakulam after conservation
- XVII Vatadage at Menikdena after conservation
- XVIII Vatadage at Rajangane after conservation
- XIX " Temple-on-pillars " Ambulugala after conservation
- XX Kirivehera at Kataragama. Restoration in progress
- XXI Statue from tract No. 13, Kantalai
- XXII Paintings from cave at Pulligoda
- XXIII Paintings from Mahasaman Devala, Ratnapura, partially cleaned
- XXIV* Silver coins from the ship wrecked near Great Basses

List of Plans

- I Excavations in Ransimalaka area, Anuradhapura
- II Plan of outer moat at Sigiriya, showing western approach
- III Excavations at Asanaghara at Kudakatuwannava
- IV Excavations at Asanaghara at Kok-ebe
- V Excavations at Asanaghara at Hammillavetiya
- VI Plan of Rankot-vehera, Polonnaruwa
- VII Small dagoba covered by Sutighara cetiya at Dedigama

* Photo by courtesy of Mr. Arthur C. Clarke.

ADMINISTRATION REPORT OF THE ARCHAEOLOGICAL COMMISSIONER FOR THE FINANCIAL YEAR 1962-63

DUE to the revival of interest in cultural affairs in this country, the study of antiquities has caught the popular imagination in a manner it has never done before, and perhaps in view of the publicity involved, more and more people here claim to speak with authority on archaeology.

However expert one may be in other fields one cannot be an archaeologist overnight. Only those who know what study, observation, and experience, in short, what toil has to be gone through before one could claim to be an archaeologist, would appreciate our contention. Yet, it is sad to state, this is a real threat before us.

Thieves have been at work among our ancient monuments long before the archaeologist took the field, as has been the case elsewhere. With scant respect for their sanctity, dagobas have been dug into and their treasures pilfered. Finds which would have been invaluable in the hands of the archaeologist have been converted by these vandals into the baubles of curio-shops. The department thwarts as much as it can, the dark designs of these iconoclasts but their itching hands can never be held back effectively.

Two sites at Nilagama in Matale District have been despoiled by thieves during the year under review. The men responsible are being prosecuted.

FINANCIAL STATEMENT FOR THE YEAR ENDED 30TH SEPTEMBER, 1963

Revenue

A sum of Rs. 5,273.98 was realised as revenue by the sale of publications, guide books, picture post-cards and photographs.

A further sum of Rs. 19,757.60 was realised as revenue by interest charged on advances taken for purchase of vehicles, housing and distress; recoveries on account of W. & O.P. contributions; rent levied on Government servants for occupying government quarters; recoveries on account of private telephone calls, etc. There was thus a total income of Rs. 25,031.58.

Expenditure

Administration	<i>Rs. c.</i>
(a) Salaries of staff paid from P.E.	227,139 44
(b) Cost of living and special living allowances	184,643 70
(c) Travelling	23,507 67
(d) Exploration, excavation and conservation of ancient sites	948,276 32
(e) Publications and Exhibitions	19,541 0
 Miscellaneous	
(a) Stationery, office furniture and office requisites	4,965 17
(b) Incidental expenses	1,902 55
(c) Electric current	4,953 95
(d) Construction of semi-permanent quarters for labourers, maintenance of existing quarters and purchase of equipment	9,005 31
(e) Library	4,541 78
(f) Maintenance and running expenses of departmental motor vehicles	14,071 98
(g) Purchase of chemicals and materials	5,123 03
(h) Grants	1,950 0
(i) Archaeological Museums	4,049 15
(j) Uniforms	1,204 02
(k) Awards to informants and finders of antiquities	566 50
(l) Photography	2,750 99
(m) Epigraphy	495 0
(n) Restoration of Maha Saya st Mihintale	93,253 08
TOTAL ..	1,551,940 64

PERSONAL

Dr. C. E. Godakumbura was confirmed in the post of Archaeological Commissioner with effect from 12th December, 1962.

Dr. W. S. Karunaratne, Assistant Commissioner (Epigraphy) of this department was released for work with the National Service branch of the Land Development Department from 11.9.62 to 1.10.63 at the instance of the Ministry of Industries, Home and Cultural Affairs.

During this period, with the approval of the Ministry, Mr. W. B. M. Fernando, M.A. (Lond.), an officer of this department performed the duties of the Assistant Commissioner (Epigraphy) in addition to the duties of his substantive post. With the extra work involved in the correction of proofs for the new part of the *Epigraphia Zeylanica* this was a very trying period for this officer and I must record my appreciation of the manner in which he unflinchingly shouldered the added responsibilities cast on him, often working beyond his normal hours.

Mr. V. Sri Ranganathan, Office Assistant of this department retired from the Public Service on 16.3.1963 and his place was taken by Mr. L. J. Stanislaus from the Meteorological Department.

Mr. Don Solomon Gunatilake, Publications Assistant, retired from the Public Service on 2.3.1963. Mr. W. B. M. Fernando, then Superintendent of Works, was appointed Publications Assistant as from 1.6.1963.

Mr. Sarath Wattala, Modeller, having been condemned by a Medical Board, was retired with effect from 22.5.1963.

On 18th October, 1962, five clerks from this department were transferred, without replacements, to the Import and Export Control Department. Two freshers were sent in replacement on 15.8.1963.

LIBRARY

Fifty-two new books on subjects such as archaeology, history, art and culture were purchased. A set of 22 books purchased for his studies by Dr. R. H. de Silva during his scholarship abroad were also added to the library.

A copy each of the following books was gifted to the library by the respective authors.

- (a) Volume I of the *Sinhalese Encyclopaedia*.
- (b) *Sangañāja Vatagota* (Sinhalese).

One hundred and sixty-nine journals and periodicals were purchased during the year. 142 publications were received in exchange for our publications. Copies of the *Administration Report of the Archaeological Commissioner (ASC; AR)* for financial years 1960-61 and 1961-62 and of part 2 of Vol. V of the *Epigraphia Zeylanica (EZ)* were sent to all institutions and individuals on our mailing list.

PHOTOGRAPHY

Nine hundred and two negatives were added to the Department's collection. Of 1885 prints made during the year 43 were given free to Publishers and deserving individuals. 146 of the prints made were sold.

Some of the prints were used for departmental publications. The rest have been put into albums for purposes of record as well as for future use in research and publications.

ARCHAEOLOGICAL MUSEUMS

Anuradhapura

During the year the display of the objects in the Museum at Anuradhapura was further organised.

Extensions were made to the Sculpture Gallery.

Stucco heads, chinaware, necklaces, statuettes in Amaravati Marble, etc., were re-arranged in a new hall set apart for miscellaneous objects.

Coins such as silver Kahāpaṇa, Gold *aka* coins, Roman coins and Lakṣmī plaques were displayed in revolving showcases specially designed for this purpose. Steps are being taken for displaying mediæval coins too in a similar manner.

Since the present inscriptions gallery is not spacious enough for the proper display of inscriptions a new hall for same is under construction.

Wooden pedestals were provided for the statue of Lakṣmī and that of Gaṇapati newly added to the Museum.

Brick pedestals of a new type were erected for seven Buddha statues in the verandah of the gallery for Buddhist statues. Connected to each of these brick built pedestals is a perpendicular structure which acts as a foil to the statue. The bricks in these structures are so laid as not to show out any mortar at the joints, as is the case in some of our ancient work.

The Bodhisattva figure from Kadigala, the Bodhisattva head from Anuradhapura, and the Buddha head from Mannar newly added to the Museum have been displayed on wooden pedestals.

Newly added to the sculpture gallery is a Buddha figure seated under the hood of a nine headed cobra found from tract No. 13 in Kantalai.

A collection of 308 gold fanams received from the Government Agent, Mannar, have been found buried in a pot three feet under ground while digging a well in a place called Pesalai.

A nine-inch elephant figure in limestone found at the southern entrance of Abhayagiri Dagoba also was added to the Museum.

Dedigama

Three bronze objects said to have been discovered by one Mr. P. B. Liyanage while digging in a rubber estate called Hitinawatta in the village of Vākuṃbura in Otara Pattuva of Beligal Korale, Kegalla District (map ref. I 23/30). The first of these objects is a tray one foot in diameter. The second is a shallow bowl found inverted on it, diameter 7 inches and depth 2 inches. The third about 4 inches in diameter said to have been found placed on the tray and covered with the bowl is a flat circular object with a small handle of the same material. The disc of this third object is highly polished and is marked on one side with a series of concentric rings in relief with its centre rising to a small peak. These objects have not yet been identified (see plates I and II).

It was possible to obtain these objects for the museum, thanks to the prompt action taken by Mr. C. B. Weerakone, Assistant Keeper of Museum, Dedigama, and Mr. Kulatilaka, Guard, stationed at this museum, on receipt of the information about these finds.

The number of visitors to this museum keeps steadily increasing each year.

PUBLICATIONS

Volume V, part 2 of the *Epigraphia Zeylanica* was published during the year. Already there is a brisk sale for this part of the volume. This part which consists of 138 pages and 30 plates has the following papers :—

- No. 16 A Revised Edition of the Badulla (Horabora) Pillar Inscription
- No. 17 A Slab Inscription of Nissamkamalla at Polonnaru wrongly attributed to Vijayabahu II
- No. 18 Brahmi Inscriptions in Caves at Mihintale
- No. 19 Brahmi Inscriptions in Caves at three sites in the Vavuniya District
- No. 20 Gallena-Vihara Inscription
- No. 21 Kalkulam Rock Inscription of the 10th year of Sirisangabo
- No. 22 An Inscription of Nissamkamalla in a Pillar near the Rankot Vehera at Polonnaru
- No. 23 Kirinda Pillar Inscription of Apa Mahinda
- No. 24 Tamaravava Pillar Inscription
- No. 25 Two Pillar Inscriptions from Dorabawila
- No. 26 Polonnaruva Slab Inscription of A.D. 1105

This part of the volume is priced at Rs. 11.55 and the postage is 75 cts.

A new guide to Yapahuwa in Sinhalese was published during the year. This booklet which carries a map of Yapahuwa, an aerial photograph of the rock and its environs, other relevant photographs and drawings has 36 pages. A copy of the booklet is being sold at Rs. 1.75.

A new booklet on Anuradhapura in Sinhalese containing a deal of material hitherto unpublished in Sinhalese is ready for the press, and much work for another part of the *Epigraphia Zeylanica* has been done.

We have, during the year written the following English booklets for publication by the Cultural Affairs Department :—

- (1) Literature of Ceylon
- (2) Sinhalese Architecture

These booklets were published during the year.

A paper on “Āsanaghara” appeared in Volume VIII of the *Kalāsaṅgarāva* published by the Department of Cultural Affairs and the Ceylon Arts Council.

Preparations have been made for the publication of an Art Series of twelve booklets, and the following booklets are in the press :

- Panawitiya Ambalama (Wood Carvings) in Sinhalese and English
- Embekke Devale (Wood Carvings) in Sinhalese and English
- Polonnaruva Bronzes in Sinhalese, Tamil and English
- Temple-on-pillars, Medawala (Wall Paintings) in Sinhalese and English.

MONUMENTS REGISTER

The work on the Monuments Register has hitherto been much delayed owing to the lack of funds as well as of officers. Although the situation regarding funds and officers has not improved, some headway has been made on the work of the Monuments Register this year by dint of much effort.

A questionnaire circulated among Headmen about a decade ago served very little purpose since the information furnished showed that the import and purpose of the questionnaire has not been duly grasped.

During the year under review a fresh questionnaire was prepared on the lines of the experience gained with the previous effort, and the Field Assistant of the department Mr. R. B. Nugegoda, who attended the division day meetings of Divisional Revenue Officers, explained to the Headmen the purpose of the questionnaire, the necessity for the information, and the correct method of answering the questionnaire. This work was started with the Central Province and during the year a series of very useful preliminary reports was received from the Divisional Revenue Officers' divisions of Udunuvara and Yatinuvara, Udapalata, Udabulatgama, Patadumbara, Udadumbara and Tumpane. These reports contain information about matters such as ancient flags, clothes, coins, weapons, tools and ola leaf manuscripts apart from the information about structural remains of ancient monuments and historical trees.

The reports supplied on the questionnaire by the Village Headmen apart from their use in the compilation of the Monuments Register, would also be useful in the day to day work of the department.

In these days of financial stress it was well for the department that the Field Assistant was prepared to undertake this work without claiming any subsistence charges for the time he had to spend out of Colombo on this work.

ARCHAEOLOGICAL RESERVES

Many Archaeological Reserves in all parts of the country were inspected from time to time during this year. We continue to get information about sites of archaeological interest so far unknown to us. Sites containing sculpture, statues, etc. which give any fair promise of supplying any of the gaps in our knowledge of the past are promptly declared Reserves in order to protect the material remains on such sites. The number of Reserves keeps mounting so that their protection or even their inspection has become extremely difficult.

One may wonder why such sites should be declared Reserves. This is necessary, as otherwise treasure hunters and vandals of other sorts may despoil such sites and erase much of the evidence that could be drawn from them as regards the social and religious history of the country. Furthermore, even the very acts of simple devotees who have no considerations other than their religious ardour, too, may bring about the same results.

In almost every instance when permission was asked for, for the performance of religious acts in places declared Reserves, such permission has been granted subject, of course, to certain conditions. Nevertheless, we have enough trouble from the applications made by persons who try to gain possession of Archaeological Reserves and to reconstruct the monuments thereon and from those who go into forcible occupation of our Reserves and try to force our hand by enlisting public sympathy on their side.

The indiscriminate repairing and reconstruction of ancient structures, statues, etc. apart from effacing the evidence which should be left to posterity would constitute an insult to our forbears.

The department spares no pains both to allow devotees to worship at monuments in Reserves and to bring up such monuments to a suitable state for the benefit of the students of history, archaeology, architecture and art, although the satisfaction of this dual need taxes our resources to the utmost.

Most Archaeological Reserves are inside jungles far removed from human habitation and the department is obliged to provide roads to these and to maintain such roads. It is very difficult to find the money for this purpose after incurring the expenses necessary for works such as excavation and conservation.

The only access so far to the Archaeological Reserve at a place called Māligāvila off the Okkampitiya colony in Moneragala District was a foot path. Although a road was very necessary to this site the scarcity of funds made it impossible to expend any money for this work. This year however, it has been possible to trace a road from Okkampitiya colony to the Maligavila Reserve with the *shramadāna* (gift of effort) services rendered by the Gāmiṇī Sāmadāna Samitiya of the Okkampitiya colony. This road which is $1\frac{1}{2}$ miles in length is thirty feet wide and the drains on either side of it have already been provided. Our thanks are due to Mr. R. B. Nugedoda, the Field Assistant of the department, who organized the work and himself worked along with the *shramadāna* workers as well as to the Gāmiṇī Sāmadāna Samitiya of the Okkampitiya colony. The work on this road has not cost anything to the department.

It is proposed to build the culverts on this road at the Department's expense and to enlist the Gāmiṇī Sāmadāna Samitiya to work once more on *shramadāna* basis for such work as the filling up to depressions, etc., and to make the road motorable shortly.

EXCAVATIONS

The sequel would show that the major part of the excavations conducted during the year under review was done with one purpose in mind. The number of excavations had to be limited owing to the fact that excavated remains have to be conserved without loss of time since exposed buildings begin to moulder away.

Anuradhapura

The most important excavation for the year was conducted at Anuradhapura.

There is evidence in our literature that beginning at a time before the worship of the statue came to be in vogue, the Buddhists of Ceylon paid homage to and made worship at the *āsana* (throne) made in simulation of the crystal seat in which the Master sat awaiting enlightenment. Scattered in various places in the island are *āsana* stones which bear out this testimony. The Department made a close study of the *āsana*ghara (house-of-the-throne) during this year.

Every *āsana* stone so far noted is a rectangular stone with its surface and the four sides made even, with mouldings at the edges.

Close to the Abhayagiri Dagoba in Anuradhapura is an *āsana* stone of the dimensions 16 feet 2 inches \times 6 feet. The ground about this stone was excavated commencing from February. As a result a portion of a brick construction was exposed to the West of the *āsana*. Further excavation yielded evidence to the effect that originally there had been a pillared brick construction here. The pillars here had each been about 13 feet high. Since some of them were under the macadamized road which ran hard by, a portion of this road had also to be removed.

In the process of exposing the pillars so buried, a seated stone Buddha image minus the head was found at 1 ft. 9 inches below the level of the road (see plate III). A few days later the severed head of this statue was found about 2 feet below the position of the statue (see plate IV). Traces of colour still adhering to the statue indicate that the statue was painted over originally. Most stone statues from Ceylon do not clearly indicate the trend of the robe at the back of the statue, but in this statue the folds of the robe at the back are clearly delineated (see plate V).

Another seated Buddha statue was found in line with about the middle of the aforesaid road, at a point 4 feet 6 inches below the road surface (see plate VI). This statue in coarse grained limestone was found in a highly weathered state and broken into several fragments. As is to be expected exposure threatened to hasten

the process of disintegration and the Assistant Commissioner (Chemist) was sent immediately to treat the statue with suitable chemicals. This statue which had fallen face upwards had originally been placed on a brick pedestal. Close to the head of this statue was found an ancient gold ring.

On the opposite side of the road was a third Buddha statue smaller than the other two, at a point about 3 feet below the road. Part of the body of this statue resembling the Gutpa style, is missing, but its severed head was recovered from the same place. The bulk of the stone disc behind the head of the statue representing the *rasmīprabhā*, is broken. The cleverly executed face of this statue is still in a good state of preservation.

At 3 feet 6 inches below surface level the lotus pedestal (diameter—4 feet 6 inches) of a large standing statue was recovered. The statue itself was not found.

Below this at almost one level were found a number of square and rectangular stones. Of these, two carry the *siripatul* (sacred feet) sculptured in low relief. In all these stones, the *siripatul* stones included, the middle point of each side is marked with a short incised line. We have so far been unable to find out the significance of these incisions. These incisions on the *siripatul* stones have clearly been made after they were sculptured, which fact rules out the possibility of the incisions having been made for the sculptor's guidance.

Twenty circular spur stones in limestone have so far been exposed at a still lower level (see plate VII). These spur stones are roughly 2 feet 2 inches in diameter, and each of them carries a square mortice of side approximately 7 inches. These spur stones are spaced from 6 feet 6 inches to 6 feet 10 inches apart. It is clear that more of these spur stones are still unexposed. These appear to have belonged to a large pillared hall the floor of which was covered with lime plaster.

The spur-stones are about 6 feet below present floor level. The *āsana* stone referred to above which was found on the surface even before excavation, in all probability, originally belonged to a lower level, and has been raised up little by little through the centuries.

Also recovered from this excavation were a fragmentary lime stone frieze with dancing figures (see plate VIII), some sculptures in marble (see plate IX), a sapphire, beads of various description and some old coins.

The site appears to contain the remains of three periods. The majority of finds on the surface are from a recent period, and the square and rectangular stones with incisions on the midpoints of their sides belong to an earlier period. The spur stones at the lowest level belong to the earliest period. In the present stage of our knowledge gained from this excavation the *āsana* stone found on the surface also appears to belong to the earliest period of remains found here.

A drain was cut from this excavation towards the north-east to let out the water from the excavation pit.

Mr. N. H. R. Nalawangsa, the Department's photographer who was put in charge of the excavation operations deserves recognition for the enthusiasm displayed and the care bestowed on this job of work.

Ransimalaka Area

Two ruined structures have already been conserved in the area falling between the Srimahabodhi tree and the Ruvanvalisaya on the one hand and between the Lovamahapaya and the present Archaeological Museum on the other. One of these is an ancient Convocation Hall and the other a stone paved bathing pond.

The ground in the area included within the limits indicated above was marked off into square grids of 100 feet each. The excavation, the results of which are described below, was conducted in square Nos. 5 to 11 and 21 to 27 (see plan I).

Judging from the results of the excavations so far available we have here the remains of buildings belonging to various periods ranging from the year 250 B.C. to the 12th century A.D. The remains so far met with can be grouped under six periods as follows :—

Period 1

Structures at ground level belonging roughly from 15th to the 17th century, built mainly in granite. The stone pillars in these are either recovered from earlier buildings or are rough hewn. Examples of such structures scattered on the surface bear the unmistakable stamp of hurried work.

Period 2

Buildings of this period are brick-built and lime plastered. A tier of granite at the very bottom serves for the foundation. The bricks generally are of size $10'' \times 7'' \times 1\frac{1}{2}''$ although a fairly large admixture of bricks of other sizes is also found. The bonding material also is lime. A structure $140' \times 50'$ and a *prākāra* $140'$ broad, from this period, have been exposed. The length of the *prākāra* is not known so far.

Period 2A

Some buildings built close to those of period 2 and in the same style belong to a subsequent but not too distant a period.

Period 3

Only the portion of a building from this period has so far come to light. On ground plan it measures $40' \times 28'$. The walls are moulded elegantly though decorative motifs are few and far between. The granite too is of a whitish variety. Some of the stones used are very large, measuring in some instances as much as 12 feet in length and $1\frac{1}{2}$ feet in height.

Period 4

A long *prākāra* wall of irregular stones is the only structure from this period found so far—700 feet of its length have been exposed up to now. The wall consisting of two contiguous lines of stone with a regular face on the outer side of each has a breadth of 3 feet. The stones measure about $4' \times 1\frac{1}{2}' \times 1\frac{1}{2}'$ on the average. Seven categories of masons' marks have so far been found incised on the stones on this wall. Several ancient drains for letting out water cut through this wall.

Period 5

Remains of buildings from this period occur at two places but the *prākāra* of period 4 has been built over both these structures. The moonstones of these buildings are well-worn, perhaps indicating that the buildings were in use for long. An inscription of about the fourth century A.D. is found on the moonstone of one of these buildings.

Although the excavations have been conducted to a depth of about 10 feet we have not yet struck original ground level. Excavations, however, cannot be carried

deeper without damaging the structures already found. We look forward to excavate deeper at some other point where later structures would not interfere.

Polonnaruwa

City Wall

An excavation involving a distance of about 125 feet of the city wall near the North Gate yielded evidence regarding the make-up of an ancient rampart. The rampart has been made of well rammed alternate layers of gravel and of earth. The first layer at bottom was a layer of gravel. Each layer of gravel was one inch thick while each layer of earth was two inches.

No 'finds' can be expected from an excavation such as this.

Rankotvehera

The debris which covered a portion of the base of the dagoba on its western side was removed and the three *pēsāva* (terraces) were exposed up to ground level. The ancient plaster was found preserved on the moulding of the third *pēsāva* on its north eastern side. Traces of colour on this plaster are vestiges from paintings which had been done here. This, therefore, is an instance where any part of the exterior of a dagoba had been painted.

Mihintale

Ambasthala Dagoba

The topmost flight of steps at the entry to the *maluva* of Ambasthala dagoba excavated. The dimensions of the excavation on one side were 83' × 16' × 12' while on the other they were 83' × 4' × 12'.

Before excavation not more than 10 feet of the length of the steps here was visible but the excavation revealed that the steps were actually 26 feet long. A step in this flight has a one foot tread and a riser of 6 inches.

Sigiriya

The Outer Moat

The Administration Report of the Archaeological Commissioner (A. S. C., A. R.) for 1961-62 gave at page G63 an account of the work done at the outer moat at Sigiriya and the road running through same.

Work here was continued during the year under review (see plan II). On the North the embankment here ran to a length of 101 feet. Though the length had been the same on the South as well, stones are missing here at either end. Some stones on these embankments had dislodged and fallen into the moat, and others were thrown askew. These stones were numbered and dismantled for the conservation. For the laying of the foundation for the embankment wall a quantity of about 80 cubes of earth were excavated and removed from a trench about 8 feet in breadth. There is evidence now to conclude that this road had been 34 feet in breadth at one time and that it has been extended by 21 feet on each side at subsequent date. The clue for this is in the two built drains of stone which at a point 12 feet* below the level of the road connect one side of the moat to the other. These drains consist of a central portion of 34 feet made of large sized stones and two portions of 21 feet extending to either side of it made of stones of a smaller size. It is clear that the extensions in smaller stones are a later addition. Two stone walls one 42½ feet from the stones of the eastern drain and the other 10½ feet from the western drain, also were found covered up. These walls were found only off the later addition to the drains at the North end. An old drain 4 feet off the western drain running parallel

* A.S.C., A.R., for 1961-62 gave this figure erroneously as 2 ft. 6 in.

to its older portion was also found covered up. This shows that there had been three drains when the road was 34 feet in breadth and that one of these was closed up when the length of the drains was increased. This third drain now closed up as well as the drains which were increased in length have stone lids over them.

The closed up stone walls referred to above and the older drains do not appear to belong to the same period of time. Hence the work here belongs to at least two periods.

Yapahuva

The Ramparts and Moat

The inner moat at Yapahuva was excavated. The earth from this excavation was utilized for restoring the old entrance to the citadel through the old moat.

At the point where this road enters through the inner rampart a series of temporary foundations were noted. Since it was not possible to identify these structures or to imagine what purpose they were put to, these were once more covered up with earth after they were recorded on drawings. Since there is no difference in the mortar used in the foundation of these structures and that of the rampart all it is reasonable to assume that these structures are contemporary with the rampart wall.

The entrance of the inner rampart is 12 feet 6 inches wide. Yet owing to the structures mentioned in the previous paragraph one would have been obliged to make a zigzagging course instead of a direct entry. Thus these structures may possibly have been constructed for the purpose of exercising a strict check on all persons who entered or left the fortress during some time of crisis.

Some rounded stones of diameters ranging from 3 to 7 inches were recovered from the inner moat. These have been made by flaking off pieces and have been meant for use as missiles in war. A stock of similar stone balls were found close to the main flight of steps of the Ornamental Gateway, opposite the building called the Ambassador's pavilion in the inner citadel (see plate X).

Tiriyai

The Prakara of the Vatadage

A portion of the *prākāra* wall of the *vatadage* 160 feet in length was excavated preliminary to its conservation.

Kudakatuva

Asanaghara

The remains of an ancient structure in the village of Kudakatuva in Kurunegala District was identified as those of an *āsanaghara* from a superficial examination. Therefore, in 1962 an area of $1\frac{3}{4}$ acres of land at this site was declared an Archaeological Reserve with the intention of making investigations there.

Work at this site was commenced on 12th August, 1962, and the excavations have yielded sufficient material for a fairly good description of the structure (see plate XI and plan III).

The ancient structure here is a roughly 60 feet 6 inches square terrace raised about 5 feet from the ground level. At about the middle of each of the southern and western (see plate XII) sides of the terrace is a flight of steps. Twenty octagonal pillars set up at regular intervals in a circle on this terrace are, all but one, *in situ*. The other pillar lies fallen at the spot where it once stood. Four of the standing pillars, however, are stumps, their upper parts having broken away. The side of an octagonal pillar is about 6 inches on the average and each whole pillar stands about 8 feet above the ground and carries a mortise hole at its top. The buried portion of each pillar is about 1 foot 6 inches and is square in cross section.

There is evidence to conclude that the area encompassed by the octagonal pillars had been brick paved originally. Although there also are some traces of a circle of bricks laid on the ground in a circle 6 feet beyond the circle of pillars the evidence is not clear enough for any conclusion. In the middle of the circle of pillars are four square pillars. Immediately outside these pillars, only on the eastern side, there are remains of a moulded structure. It appears that outside the rectangle formed by these pillars, there had been two rectangular brick pavings one inside the other so that the sides of the one are parallel to those of the other, each to each.

A rectangular *āsana* stone measuring 3 feet 8 inches \times 8 feet 7 inches placed on a pedestal of brick occupies one half of the rectangle formed by the four square pillars. The ground on the other half of this rectangle was excavated and was found to have brick built sides except on the side adjacent to the *āsana* stone, and a brick paving. It is very probable that before the brick pedestal was constructed for the *āsana* the rectangle formed by the square pillars was excavated and converted into a brick-built and brick-lined pit. This pit seems to have been filled in with earth before the pedestal was built for the *āsana*. The investigation of the remainder of the pit could not be undertaken since this would have necessitated the removal of the brick pedestal. The brick-built pit is a feature so far not met with at any other *āsanaghara* which we have investigated, and we are unable at the present state of our knowledge to say what its function was.

On the western side of the *āsana* stone, at close proximity to the *āsana* and at 2 feet 6 inches below surface level three copper coins of Sāhasamalla (A.D. 1200-1202) were found. Slightly to the West of the western wall of the brick built pit the fragment of a semiglobular stone object was found. This may be the lid of a casket.

The *āsana* stone mentioned above has been placed north-south. East of the four stone pillars is another rectangular *āsana* stone which also may have originally been placed in the same direction. This second *āsana* which too had been on a brick pedestal 12 feet 5 inches by 5 feet has slipped out of its original position, particularly at one of its ends.

The raised rectangular platform of the structure has its northern, southern and western faces moulded although the brickwork of the eastern side is plain. There is evidence to conclude that there has been a structure added externally to each of the northern and eastern sides. Though the addition of these annexes mars the symmetry of an otherwise well balanced structure, an examination of the brickwork seemed to suggest that these annexes were contemporary with the rest of the building here.

Definite evidence of a *prākāra* of granite and brick around this whole structure and its courtyard has been found.

Apart from the finds already mentioned from this site were found pieces of potsherd, pieces of flat tiles, pieces of clay pinnacles and other clay objects, burnt clay discs and some beads. The largest of these beads is 1.25 inches long and measures 1.16 inches at maximum diameter. It is light green in colour and has a polished surface.

In the immediate neighbourhood of the *āsanaghara* is a modern temple. Some damage has been caused to the ancient brickwork in the process of digging pits for planting coconuts around this temple.

Kok-ebe

Asanaghara

Excavations were conducted at an *āsana* stone at a place called Kok-ebe about 7 miles off Kahatagasdigiliya (see plan IV).

The *āsana* stone here measures 9' 8" by 4' 4"

Large trees which grew at the site had to be felled and the brushwood cleared before excavation. The cleared site was photographed and excavations were commenced on the ground at the eastern fringe of the *āsana* slab. At $1\frac{1}{2}$ feet from surface level a brickwork constructed to serve as a pedestal for the *āsana* came to light.

The debris all round the *āsana* slab was removed and was found to contain brickbats and pieces of flat tiles. The rectangular brickwork pedestal of the *āsana* is hollow at its centre and is filled with earth.

At some sites where investigations were made, the *āsana* is set up on small stone props. Kok-ebe is one of the places where the *āsana* is placed on a brick pedestal. This brick pedestal has been dug into at the middle of the eastern side, presumably by treasure hunters.

The rectangular *āsana* slab is even on the upper side and carries mouldings at the fringes of this side. Its unfashioned underside is roughly plano-convex in shape.

The structure which housed the *āsana* stone measures externally approximately 15 feet by 14 feet. Its brickwork is 14 inches in thickness. The entrance to the structure placed at its eastern side has a breadth of 3 feet. The external wall on the eastern side is moulded and those of the other three plain. An iron nail $3\frac{1}{2}$ inches in length was picked up from close to the western side of the brick pedestal of the *āsana*. The brick pedestal on this side found covered up under a large ant hill is well preserved.

The pillars at the four corners of the *āsanaghara* are broken. Each one of these pillars must have been originally standing eight feet above ground level.

The *āsana* was found shifted southwards by the roots of large trees. On the South there was a space of 1" to $8\frac{1}{2}$ " between the *āsana* and the southern wall of the *āsanaghara*, while on the North the space between the northern wall and the *āsana* was about 2 feet.

That portion of the pedestal of the *āsana* which was dug into was conserved and the *āsana* was reset to correct level and alignment.

The "sacred feet"

A mound opposite this *āsanaghara* was examined, and it proved to contain the remains of a square terrace built on bed rock. Two or three tiers of bricks from the retaining wall of this terrace are still to be found there. No conclusions as to the nature and contents of the structure here could be arrived at without excavating the mound completely. Slightly below the brick retaining wall of the terrace was found, almost wholly buried under the debris a stone sculptured with the "sacred feet". This stone measures $3\frac{1}{2}$ feet by 3 feet. The pieces of unfashioned stone lying about the mound may be remnants of an improvised flight of steps leading to the sculptured "sacred feet" stone.

The area in which this *āsanaghara* and the "sacred feet" stone are found is locally known as Vadakahagalheenna. A *bhikshu* is said to have been in residence here within fairly recent times. The villagers still recall a local poetaster's effort at versifying an anecdote connected with the place. One verse from this poem is quoted at page G 18 of the Sinhalese version of this report.

Budulanda

Last year the torso of a Buddha statue from another site in Kok-ebe (see plate XIII) was brought to the Anuradhapura Archaeological Museum. The coppice around the *piḷimāgē* of this statue was examined this year and several mounds of

earth in the area were excavated in an effort to trace the missing head of the statue, but without avail. The door frame of this *piḷimagē* has special characteristics of antiquity and art and therefore arrangements were made to transport the parts of this door frame too to the Anuradhapura Archæological Museum. While we were at work at this site our attention was drawn to a verse composed by a villager on the occasion of the removal of the statue. It makes us happy at the thought that the folk poet has deigned to make the Department's work the subject of his ditties. For this reason we have quoted this verse too, at page G 18 of the Sinhalese version of this report.

Hammillavetiya

Asanaghara

At Hammillavetiya situated about eight miles from Kebitigollewa, an excavation was conducted at an *āsana* stone. This excavation, however, was partial, and was restricted to the eastern and northern sides only. The *āsana* stone has been on a terrace the sides of which had been retained by a brickwork, but no evidence as to the nature of or to the number of tiers in this brickwork could be gleaned from the sides excavated (see plan V).

The *āsana*, a rectangular stone of dimensions 14 feet × 6 feet 7 inches had been kept on four stone props which would have originally been standing two feet above ground level. The four edges of its upper side and the under sides of the four narrow side faces are moulded.

East of the *āsana* 14 small stone pillars are found *in situ*. These are 2 feet 6 inches above the original ground level. To judge from the arrangement of the pillars some others which had originally been there are obviously missing now.

Also on the East of the *āsana* are two flights of steps. The first of these is 34 feet away and has ten steps and a plain moonstone. Of the two guardstones on either side of the moonstone the upper part of one is missing. The topmost step of this flight of steps was found fallen at a place even below the lowest point of the flight of steps. Potsherds were found scattered near this flight of steps.

Of the twelve pillars which had originally been around the *āsana* three have fallen from their positions. Those *in situ* rise to 8 feet 4 inches above ground level. Without conducting a full-scale excavation it is impossible to find out whether there was provision for entering the shrine from the North and the South. Pieces of flat tiles have been recovered from these two sides.

On the West of the *āsana* some 140 feet away from it is also a flight of steps flanked by guardstones. An examination of this side revealed two or three tiers of brick intact from the retaining wall of the terrace of the *āsana*. It appears that this brick retaining wall ran right round and that the terrace itself consists of filled earth.

Mound

A flight of thirteen steps arising from a moonstone leads to a mound to the North of the *āsanaghara*. This mound was superficially examined. A few layers of brickwork was found on the top of the mound. These bricks do not appear to be from the original work here as these were fragmentary. For the present we feel that it is improbable that this was the site of a dagoba. However, further investigation to be done next year will yield more information.

Kataragama : Kirivehera

Some details of excavations done at Kirivehera, Kataragama, in connection with the restoration of this dagoba have already appeared in *A.S.C.*, *A.R.* for 1960, pp. G 85-G 87.

Further excavations have been conducted this year. (See pp. G 68-G 69).

Widely divergent views are held in this country on the subject of the restoration of a dagoba. Some persons seem to desire the total clearance of ancient and therefore dilapidated material from the site of a monument in order that it may be constructed anew. Others consider such action nothing short of sacrilege since in their view the very bricks have acquired sanctity by their timeless association with the relics within. In view of the fact that a monument undergoes various repairs, alterations and extensions in its lifetime it often becomes impossible to retain all its features in a reconstruction. We have therefore had to find some compromise between the two views. Thus although the crust of the dagoba is being built with new bricks made to old specifications, all that remains of the ancient dome and *maluva* would be left intact. Furthermore, provision is being made at suitable points to show out parts of earlier work which the later phases of work have enclosed.

We sincerely hope we have struck a happy mean between the two divergent interests.

Yatala Dagoba

Two trenches were excavated, one on the northern side and the other on the southern side of the *maluva* of the Yatala Dagoba for the purpose of preparing plans for the restoration of the dagoba. When the flagstones of the present *maluva* were removed a brick paved *maluva* was revealed. The stone paved *maluva* is about 33 feet and 3 inches probably square. The brick paved *maluva* goes up to about 30 feet from this. Over the brick paved *maluva* there has been a lime plaster of about 3 inches in thickness, of which, however, only random small patches now remain.

About 49 feet 10 inches North of the dagoba is a *prākāra* which came to light after a few courses of brick on the *maluva* were dismantled. The foundation of this *prākāra* was found at about 3 feet below the present *maluva* level. The foundation is made of moulded bricks. Not more than seven courses of stone remain on the *prākāra*.

There are also the remains of another *prākāra* about 79 feet 10 inches North of the dagoba. Here, the *prākāra* stands to a height of about five feet. On this brick built *prākāra*, at $2\frac{1}{2}$ feet intervals are what appear like pilasters of height about 3 feet. These may well be remains of a *hatthippākāra* (elephant frieze). Above the 'pilasters' there are only seven courses of brick remaining. This portion measures 2 feet and 3 inches.

These *prākāra* walls belong to a time when the dagoba was of smaller dimensions than at present, and have obviously been covered up when the *maluva* was enlarged.

Dighavapi Dagoba

Excavations were conducted at this site with skilled labourers of this department and casual labourers supplied by the Galoya Development Board, for obtaining details of the construction of the dagoba. An 8-foot trench excavated to a length of 42 feet on the western side of the *maluva* revealed nothing but scattered bricks. Up to a depth of $1\frac{1}{2}$ feet from the present level of the *maluva* no paving or other evidence was found. Excavations conducted in other parts of the *maluva* too were of no avail.

On excavating the outer *prākāra* of the dagoba a brickwork was found with three of its courses remaining. Excavations at the corner between the southern and eastern sides of this brickwork an old flat-bottomed clay vessel was found inside the *prākāra* at 1 foot 9 inches from the present surface level. Vestiges of a second *prākāra* were found within the *prākāra* first exposed. Although none of the corners

of this *prākāra* was intact this *prākāra* appears to have been octagonal. Treasure hunters and people who removed stones for roads, anicuts, etc., have obviously done great damage to this monument. Important architectural details both of the dagoba and its *maluva* are thus irretrievably lost.

CONSERVATION

Anuradhapura

Abhayagiri Dagoba

The stones of the stone trough near the south gate of the Abhayagiri dagoba were dismantled and reset levelling the foundation and closing up the gaps at the joints and the cracks in the stones.

There is a channel which had fed the pond near the south gate of this dagoba. Investigations revealed that this channel had not been connected to the stone-trough.

Two brick constructions came to light one on each side of the southern gate. These were conserved.

The conservation of the south porch of Abhayagiri dagoba has been completed (see plate XIV).

Panamba-maluva

One of the brick structures in Panamba-maluva was conserved. It was not possible to complete the conservation of other structures at this site due to the fact that the men who worked here had to be taken elsewhere for more urgent work.

Kuttam Pokuna

We have for sometime been anxious to have the Kuttam Pokuna functioning again. Mr. A. E. C. de S. Gunasekera, the Director of Irrigation, who has often been of assistance in matters pertaining to this department has through the good offices of his officers assured a supply of water to these baths. For this we are very grateful to Mr. Gunasekera and to his officers.

Other sites

The quadrangle of the *vihāra* of the *Samādhi* Statue was conserved.

Weak spots in the brickwork of places such as the Gedige, Ranmasu Uyana, Dakunu Dagoba and Ransimalaka were conserved.

Mihintale

Indikatusaya

The *prākāra* of Indikatusaya was dismantled to a length of 340 feet and conserved. On the eastern and southern portions of this wall a length of about 250 feet was waterproofed to a breadth of 5 feet with lime and cement plaster 3 inches in thickness.

Mahasaya

Mention was made at page G 62 of our last report of the restoration of Mahasaya. The work should have been completed in February, 1963, according to the contract, but since the work has been behind schedule the contracting firm has been given

an extension of time for one year from February 28, 1963. The total cost of work completed up to the end of September, 1963, is Rs. 191,505·75. During the Financial Year concerned in this report work costing Rs. 91,165·75 has been done.

Polonnaruva

Tivanka Pilimage and Lankatilaka

The plaster and the brickwork found decomposing in the upper portion of the Tivanka Pilimage were replaced. The brickwork of the walls and the standing statue of the Lankatilaka were strengthened.

Summer Palace

The stones of the paving of the outer pavement of the Summer Palace of Parakramabahu I, at Topavava were getting loosened. The paving was therefore re-conserved.

City Wall and Nayipena Vihara

The brickwork on the city wall and Nayipena Vihara was re-conserved in the weaker parts.

Kirivehera

The *āhatu* plant which grew at a height of about 60 feet on the dome of the Kirivehera was uprooted and the area patched up. On reaching the top of the dagoba for this work it was noticed that the plaster on the *hatarāskotūva* and on the upper reaches of the dagoba had peeled off. Hence the plaster at these places was re-laid.

Rankot Vehera

About one third of the circumference of this dagoba has been reconstructed to a height of about 20 feet during the last decade. Since a reconstruction has been already under way there is no scope here for an archaeological conservation. Therefore, action is being taken to build the balance of the circumference of the dagoba to the same height keeping the requirements of archaeology in view. Above this the dagoba would not be reconstructed on the same lines, but would be conserved to show a broken face (see plan VI).

Some of the views held by archaeologists in the last decade have since been thrown overboard. In those days a restoration with new bricks made to ancient specification was perhaps considered a conservation if the original architectural features were restored. In the re-building undertaken by us by force of circumstance the new bricks are being stamped with the Sinhalese initials of the Department's name in order that the new bricks to old specifications may not mislead the student or the visitor.

In both the reconstruction as well as the conservation no pains are being spared to retain the bricks and the plaster in their original positions as far as is possible.

Sigiriya

The Summit

A stone construction measuring roughly 25 feet \times 2 $\frac{1}{2}$ feet \times 2 $\frac{1}{2}$ feet on the ancient path to the summit which had crumbled was reconstructed in the same manner as before.

The Iron bridge

The iron bridge that spanned the gap between the gallery and the steps leading to the lion's plateau had decayed badly.

Its removal and replacement was fraught with danger because this is a place much elevated and open to strong gushes of wind. Any workman who took one false step would have been hurled to sure death several feet below. The provision of thoroughly reliable safety measures for the work would have needed an expense much more than this department could bear. Reliance, therefore, had to be placed in the courage and ability of the workmen and in the utmost vigilance on the part of the supervising officers in doing this hazardous job.

That the work has been satisfactorily completed with the aid of nothing but a scaffolding made of round jungle timber redounds to the credit of the men concerned and the officers who supervised them.

Outer Moat

The northern wall at the western entrance of the outer moat was dismantled and conserved to a height of about $7\frac{1}{2}$ feet.

New Road

On the new road mentioned at page G 77 of *A. S. C., A. R.* for 1960 all but one of the culverts have been built. Arrangements are being made to provide for a car park close to the point at which this road crosses the outer moat and for a Room for finds. Provision also would be made for a public lavatory, refreshment stalls, etc.

Yapahuwa

Ornamental Gateway

Conservation of the Ornamental Gateway was continued this year. Foundations were laid to the inner structural wall as well as the outer decorative wall and the stones in these walls were re-assembled. The outer decorative wall was backed with a 9" concrete. The space between the decorative wall and the structural wall was filled upto a height of 13 feet with a lime and cement concrete. The front portion of the decorative wall was also dismantled and reset on a concrete foundation and backed with a 9" concrete.

The first flight of steps was dismantled and a rubble base of 9" thickness provided for same. Twelve out of the twenty-four steps of this flight have been fixed now on a 4" concrete foundation. The balustrades of the flight of steps also were fixed to a length of 9 feet. Of the entrance at the top of the first flight of steps the retaining wall on either side was dismantled and refixed. The length and height of this retaining wall are 78 feet and 7 feet respectively. Here too a concrete backing of 9 inches was provided.

Ambassador's Pavilion

The ground between the so-called Ambassador's Pavilion and the first flight of steps of the Ornamental Gateway was restored to its ancient level. A thin layer of sand of thickness between $\frac{1}{2}$ inch and 2 inches provided the clue for this restoration.

Inner Moat

Stones on the ancient inner rampart were numbered and dismantled to a length of 117 feet. These were reset on a concrete 5 feet 3 inches wide and 6 inches in thickness. The gaps which occurred here and there were built up in rubble. A

rubble construction bonded in cement was put up behind the stones of the rampart in order to facilitate the re-building of the rampart as well as to impart strength to it.

The level of this rampart wall has been different at various points in ancient times. In the present conservation the old levels were studied and repeated. It is worth mentioning here that the foundation levels on either side of the entrance are different from one another.

Panduvasnuvara

Ancient structures

The remains of a small building within the rampart near the palace was conserved.

Another structure near the small dagoba outside the ramparts was also conserved this year. Water was collecting on the rectangular platform of the dagoba here. Hence, provision was made at the four corners of the dagoba for the water to drain out.

Road, notice-boards and other works

The sides of the moat which had washed away in places were repaired. Weeds growing on the rampart and on other structures were removed and weak places on the brickwork were 'pointed'.

The road and foot-path leading to the monuments at this station were maintained. Notice-boards with information about the monuments were set up. A cattle-trap was fixed at the entrance to the citadel in order to stop cattle straying within it.

Dedigama

The balance of the Northern part of the Sutighara Cetiya was conserved this year. This work involved the re-building of about 108 cubes of brickwork.

The pit dug at the centre of the Sutighara Cetiya for reaching its lowest relic-chamber was partially filled in with earth. A total of 236 cubes of earth heaped up on the top of the cetiya was put in to this pit for this purpose, but the pit is not filled up completely as yet.

Mention was made at page 81 of *A. S. C., A. R.* for 1960, of a small dagoba covered by the Sutighara cetiya. In conserving the larger dagoba provision was made for exposing to view the architectural details of this small dagoba.

Although the smaller dagoba is included completely within the larger at ground level and up to some height, the middle portion of the smaller dagoba is cut by the second and third *pēsāva* terraces and by the lotus-petal *pēsāva* of the larger. In our conservation the *pēsāva* terraces and the dome of the small dagoba are shown in their true shape, but at the point where the larger cuts the smaller the shape of the larger dagoba at that point has been shown. By this arrangement those who study the dagobas here can observe the shape of the smaller dagoba while understanding at the same time how the smaller was included in the larger (see plate XV and plan VII).

In order to open to view the interior of the smaller dagoba stone slabs covering the relic-chamber have been shifted a little from their original position. The smaller dagoba at Dadigama is the only one conserved anywhere in the Island in such a way as to show its internal features. In the *pēsāva* terraces of the smaller dagoba and in crumbled down areas of the larger, the bricks have been replaced with others fashioned identically to the shapes of the original bricks. A length of 12 feet on the lotus-petal *pēsāva* of the larger dagoba was also conserved.

Doors and windows were newly fixed to the small departmental bungalow at this station.

Periyakulam (Velgam-Vehera)

Porch near Pilimage

The conservation of the porch to the North of the main *Pilimagē* at Periyakulam was attended to this year. The structure here measures 22 feet \times 18 feet. The walls of this porch now stand up to about 2½ feet. A flight of steps arising from a moonstone is found on the South end of this structure as well as on the North end. One portion of the porch, however, left purposely out of the conservation, was allowed to stand as it was found.

Dagoba

The dagoba constructed on a rectangular platform at Periyakulam was examined preparatory to conservation, and was found to have been constructed enclosing a smaller dagoba built earlier. Conservation work on the dagoba was commenced in July. Brickwork to a height of 8 feet on its 38 foot circumference has already been done. A gap of about 4 feet on the outer dagoba has been provided in order to expose part of the inner dagoba (see plate XVI).

Road

Drains on either side of the road leading to Periyakulam from Anuradhapura Trincomalee trunk road had already been cut by departmental labour up to about half its length. The drains were cut for the balance of this road, this year, by a *śhramadāna* (gift-of-effort) organized by the incumbent *thero* of Periyakulam Temple. The construction of culverts on this road is being continued. In order to connect this road to the Trincomalee-Kuchchaveli road the bund of the Periyakulam tank is being widened by the Irrigation Department at our request. This would shorten the distance from Periyakulam to Tiriyai by 20 miles.

From the road to Periyakulam referred to at the beginning of the last paragraph a branch road has been provided up to the North Porch of this image house.

Boundary stones

The reservation was surveyed and boundary stones fixed.

Tiriyai

Only maintenance work was done at this site during the year.

Menikdena

Barring a few pillar stumps on the *vatadāgē* much of the stones from this monument have been lost. Hence the evidence regarding the structure is scanty, and its conservation difficult. All possible data, however, were collected and the conservation was done on the conjectures based on such data. The work of conservation at this site was brought to a close during the year (see plate XVII).

The use of engineering bricks in place of lost stones is a special feature of this conservation. However, in order that the visitor to the monument may form an idea of its original shape, the new bricks have been moulded to the shape of the old stone mouldings.

We now have a complete series of examples from the different periods for the study of the evolution of the *vatadāgē*. The earliest examples in the series are those from the Galoya area. Next in line comes the Manikdena *vatadāgē*. The *vatadāgē* shrines at places such as Rajangane, Polonnaruwa, etc., are subsequent stages of the evolution.

Rajangane

Vatadage

Mention of the *vatadāgē* at Rajangane was made in *A. S. C., A. R.* for 1961-62, page G 66. When the stones belonging to this *vatadāgē* were being exposed in its precincts, four whole clay lamps and some fragments of clay lamps came to light.

Two iron ferrules were recovered from the mortice holes cut into the threshold stones at the stone door frames of this monumnet. One can imagine how the door swivelled about a post attached to it and dipped into the mortice on the threshold. The wooden doors would have been heavy and the ferrule must have been furnished to retard the wearing away due to friction.

The flagstones on the paving of the *maluva* are not slabs of stone but ponderous three dimensional stones smoothed on the upper side. Even by seven or eight men some of these stones were handled with great difficulty. Every one of these stones had to be moved out of its place and brought back in order to be put at the original level.

All granite work of the *vatadāgē* has now been completed. Those parts originally done in brick now remain to be done (see plate XVIII).

Madirigiriya

During the financial year a guard and three labourers were stationed at this site for its maintenance.

Dimbulagala

Two or three people stationed at Dimbulagala looked after the remains at this place as well as those at Pulligoda and Kosgahulpota.

Kundasale

The building standing on the departmental reservation at Kundasale was provided with a new roof and tiled. Two drainage lavatories were constructed and supplied with lavatory seats.

Several of the doors of the building were newly furnished.

This building would be used as the central place for the supervision of other sites in the Kandy area.

Habassa, Maligavila and Galabadda

The reservations at these places were well maintained during the financial year.

Buduruvagala and Galbuduntenna

The ruins at Buduruvagala and at Galbuduntenna and their precincts were properly maintained during the year.

The road from Nugayaya to Buduruvagala, however, is not suitable for vehicles.

Galle

Two men were stationed at the Galle ramparts for the work there. The ramparts were kept clean of weeds as far as was possible.

Jaffna

The Dutch church and the Fort at Jaffna were maintained. The site named Sangilitoppu close to Jaffna was also cleared of weeds.

PROTECTED MONUMENTS

It is difficult to pay as much attention to Protected Monuments as to Departmental Reserves owing to inadequacy of funds. Those who have the ownership of Protected Monuments also often look up to the department to take upon itself the day to day maintenance of the monuments, which is doubtless the owners' responsibility. The majority of these Protected Monuments continue to be places of worship. On the other hand if works such as the effecting of repairs, etc., to these monuments are handed over to the owners there is the possibility of such repairs altering or effacing the ancient features of the monuments.

Considering the difficult financial straits we find ourselves in, no pains are spared to find the wherewithal from other sources. A scheme has been now formulated to obtain from the Public Trustee the funds required for the work connected with the sites in his charge. When work is involved at Protected Monuments not controlled by the Public Trustee steps are always taken to discuss matters with the incumbent theas of the respective places and to obtain the necessary timber, etc., from temple lands.

The roof-timber of Embekka *dēvāla* near Kandy have decayed very much. Neither the Public Trustee nor this department could find the necessary funds for this work. In the circumstances the Basnayake Nilame of the *dēvāla* has made arrangements to obtain the necessary timber or money in lieu of same from the tenants of the *dēvāla* lands.

The following Protected Monuments have been attended to during the year.

Gadaladeniya

The vaulted roof of the *vihāragē* was water-proofed with a composition of 'Epikote' resin (a transparent binding material), sand and D. T. A. solution mixed in due proportion. This work was done according to the instructions of a representative of Messrs. Shell Co. who had specified the treatment. The entrance to the dome was supplied with a wrought iron welded door fixed on a wooden frame. This, while preventing the entry of bats would permit the circulation of air in the interior of the dome.

Lankatilaka

Two reinforced concrete table tops were set up on brick pedestals inside the *dēvāla* for the use of the kapuralas during the *perahāra* season.

Inside the *dēvāla* 1,500 square feet of the floor was paved with ancient sized bricks bonded in cement. This surface was later treated with a coating of 'Epikote' resin mixed with D. T. A. solution. This treatment while hardly detracting from the ancient character of the paving reduces the wear and tear to a minimum. Four stucco tusks of the elephants in high relief on the outer wall of the *dēvāla* were restored.

Hindagala

It is proposed to repair the ancient shrine here as it was prior to 1932. The tiles of the *vihāragē* were removed and the roof thatched with cadjans temporarily in view of the impending conservation work here.

Badulla-Kataragama devala

Steps are being taken for repairing the roof of this shrine.

Devanagala, Suriyagoda, Galmaduva and Embekka

Estimates were prepared for the work at the above mentioned sites. The incumbent *thera* at Galmaduva has undertaken to provide the timber for the scaffolding required for the work on the cracked and tilted *prākāra* of the Protected Monument at Galmaduva.

Dambulla

Last October the Incumbent *thero* of Dambulla Vihara requested us for a design for the reconstruction of a dilapidated *vāhalkaḍa* at that vihara. One out of the several designs prepared by the department was adopted and His Excellency the Governor-General laid the foundation stone for the new structure on the 31st of July this year. All detailed plans would be supplied by this department for the *vāhalkaḍa* which is to be built in keeping with the architecture of the Kandy period.

Ambulugala

At Ambulugala where the conservation of the *tāmpīṭa-vihāra* (temple-on-pillars) was almost over already, the *vihāra* was provided with baluster railings and wooden stairs to give access to the upper storey, and the roof was tiled with flat tiles (see plate XIX).

Kirivehera, Kataragama

As was stated under the heading 'Excavations' in this report, we had to contend with several problems in the restoration of the Kirivehera at Kataragama. Some zealous persons proposed originally to build a larger dagoba covering the Kirivehera. One of the proposals, according to their lights, at the time, was to remove the Kirivehera altogether and to build it anew, on the contention that the Kirivehera was dilapidated. A restoration of this nature at a shrine which had been a place of worship through the centuries could be regarded by the public as a great sacrilege.

There are two sites where restorations done with the best of intentions have been at variance with the interests of archaeology. The first of these is the Mahiyangana Dagoba at Alutnuwara, Uva Province, where nothing of the original work now remains. The second is the Mahasaya at Mihintale. At this latter, however, only 3 or 4 feet of brick work were removed from the surface. These mistakes of the past can now be never undone. Yet, we can profit from the lessons of the past as we have done, in the restoration of the Kirivehera at Kataragama.

In the present Archaeological restoration which has now reached the top of the dome, every effort has been made to preserve the ancient shape, size and details of the monument as regards both materials and construction (see plate XX).

Bricks of fifty-six different shapes identical to the ancient sizes and stamped with the date of manufacture were turned out to replace the missing ones. Wherever the ancient structure was in a good state of preservation it was strengthened and allowed to stand. Patches of plaster both on the dome and on the *maluva* have

been similarly strengthened and retained wherever practicable. In places where work from some earlier phase since covered up by subsequent work, is well preserved, gaps have been left in the later work in order to show out the older work.

It is our hope that when the work here comes to a close the monument would provide an example of the highest standard of archaeological restoration anywhere.

We are pleased to place on record our appreciation of the fullest co-operation extended to us by the Kirivehera Restoration Society which by accepting the guidance given by this department has made it possible for us to see the requirements of archaeology fulfilled in adequate measure.

INSPECTIONS AND EXPLORATIONS

WESTERN PROVINCE

Colombo District

Galedandu Rajamaha Visnu Devala

Two small buildings have been newly constructed on a boulder situated on top of a plateau in the village of Karagaha-amunapahala in Adhikaripattuva of Siyanakorale (map ref. L 7/25, 26, 33). These are now called Rajamaha Visnu Devala and the *Vihāragē* respectively. Hard by are some remains from ancient buildings in the form of finely dressed stones. Of these the moonstone and part of a stone door frame seem to belong to a fairly remote period.

On a private land adjoining the *dēvāle* premises are the remains of a dagoba, ransacked by treasure hunters, now standing to a height of about 8 feet.

Kalutara District

Leeniyava

There is a tradition among the villagers of Leeniyava in Pasdunkorale East (map ref. O 3/50) that there had been in this village an ancient *dēvāla*. An inspection of the site in question failed to yield anything of interest to us.

Hadigala

In the 'colony' of Hadigala (map ref. O 3/30) about 6 miles from Baduraliya in Pasdunkorale is a site where according to the people of the locality there is an ancient brick paving. An inspection revealed that what is taken as a brick paving is only the flat surface of a deteriorating reddish granite, some natural marks on which have lent colour to the belief.

Bopitiya

In the Bopitiya Group in the village of Bopitiya in Pasdunkorale West (map ref. O 2/31) there are indications of a Brahmi inscription having existed on the flat granite surface of the ground. This inscription is irtrievably lost due to the flaking away of the granite.

Varakagoda

The Protected Monument of Ganeuda Vihara at Varakagoda in Pasdunkorale East (map ref. L 22/32, 40) was revisited. Action is being taken to clean up the land and to put up a notice board there.

Palanda

The palace of Vidiye Bandara, a Protected Monument in Palanda (map ref. L 23/62) in Pasdunkorale was re-inspected. Here too, a notice board would be put up after the land and monument are cleared up.

CENTRAL PROVINCE

Matale District

Sulunapahura Viharaya

At Sulunapahura Vihara in the village of Yatawatta there is a small *vihāragē* of the Kandy period, with frescoes under a cave. The main statue, a standing Buddha is under a *makara toraṇa*. All round, along the wall are several other statues. There is a wooden ceiling below the cave roof of this vihara. On the ceiling are paintings of lotus rosettes and a depiction of the *Mārayuddha* (the assailing of the Buddha by the *māra* hosts). White ants have done much damage to the statues, the ceiling and the frescoes here.

There is no indication of any repairs affected to the building after its original construction. At this site is a Brahmi inscription on a slab of stone. Steps are being taken to declare this a Protected Monument.

SOUTHERN PROVINCE

Hambantota District

Devramvehera

This site is situated close to the Tissa-Wellawaya road and is not far from the Tanamalvila bazaar (map ref. P 4/18). Here, covered under the scrub jungle are rectangular mounds rough-cut stone pillars, etc., indicating the existence of ancient remains. Although, in this present state, the exact nature and extent of the ruins cannot be understood, the superficial evidence indicates that this site is worth investigating. Action, therefore, is being taken to declare part of the land here an Archaeological Reserve.

Remains in school premises at Ganeyaya

On a plot of land set apart for the School at Ganeyaya on the left bank of Kirindi-oya (map ref. P 13/37, 40) a few rough-cut stone pillars stand on a rectangular mound. There has been an unauthorised excavation at the middle of the mound here. Fragment of a statue which has been exposed in the course of this excavation appears to be from the figure of a Bodhisattva. To judge from the evidence available, there probably were other remains in the vicinity which have been destroyed.

Anjaligala Vihara

About $\frac{1}{4}$ mile away from a point close to the 17th mile post on the Tissa-Wellawaya road is Anjaligala Vihara (map ref. P 13/61). The remains which are seen above the surface here belong to about the 10th century.

On the flat rock-surface here are the remains of an ancient dagoba and up to an extent of about 4 miles around, the ground is strewn with potsherds, brickbats and broken tiles. In close proximity to the ruined dagoba are some rectangular mounds with ancient stone pillars sticking out of them. It requires little imagination to conjure up to the mind the time when the edifices at this site catered to the religious needs of a large populace which swarmed about the Kirindi-oya valley in days long gone by.

A new *Sanghārāma* built dangerously close to the ancient remains here may in all probability have been built over some such remains. The ground about here has been unlawfully excavated time and again, so that one cannot escape the conclusion that the reverend bhikkhus at this site have no proper appreciation of the value of these remains.

EASTERN PROVINCE

Trincomalee District

Ilankaturai

The village of Ilankaturai in Koddiyarpattu (map ref. G 4/59) was inspected. This has been an ancient port, the *Lankapattanam* of *Dāthāvamsa*. Ancient Buddhist structures here have now become Hindu kovils. In front of one of these kovils are two ancient balustrade stones and several stone pillars.

Ilankaturai Mottuvaram

On a rock promontory jutting out to the sea north of the village of Ilankaturai Mottuvaram (map ref. G 4/54, 60) in Ilankaturai pattu of Koddiyarpattu, are the remains of a dagoba ransacked by treasure hunters. At the bottom of this rock is a cave with a drip ledge. Below the dagoba are the ruins of two buildings, a retaining wall, and the lower portions of two statues, one of a *deva* (god) and the other of a *Bodhisattva*. Action is afoot to declare this an Archaeological Reserve.

Kulankalumalai

The hillock North of the hill named Kulankalumalai in Koddiarpattu was inspected (map ref. of G 9/2). Here, there are caves with drip ledges. Inscriptions from two of these were recorded.

Ancient sites in the Sugar plantation at Kantalai.

A site in tract No. 13 with a seated statue of the Buddha sheltered under a nine-hooded cobra was inspected. When this site was inspected by a departmental officer in 1959, it was quite obvious that there was a pillared brick structure covered under a mound. Only the left hand of the statue was at the time broken. It is a pity that in the process of clearing and levelling the area for sugar plantation the ancient structure has been broken up altogether. That is not all. A portion of the head of the statue with the cobra-hood too, has been severed (see plate XXI). At this spot also are two other broken Buddha statues, two balustrade stones, brick-bats and bits of broken tile.

There is an *āsana* slab 7 feet 11 inches by 3 feet 1 inch with a moulding around the border in tract No. 6. It is broken at two of its corners. The *āsana* slab has been removed out of its context and its site levelled up. Hence, the evidence which could have been gleaned here for the study of the *āsanaghara* has been ir retrievably lost.

Mahavali North Reservation

Fording the Mahavali Ganga at the ford on the Kantalai-Allai road and proceeding about a mile eastwards one encounters a small dagoba despoiled by treasure hunters (map ref. G 8/12). Hard by is a structure 14 feet by 13 feet on ground plan. Between this structure and the dagoba is a slab of stone 6 feet 5 inches in length and 2 feet 9 inches in breadth. A raised strip of stone runs round this slab in the form of a frame, and the central panel thus enclosed is about $\frac{1}{2}$ inch lower than the frame. Another slab of stone nearby, measuring $6\frac{1}{2}$ feet and 1 foot 7 inches in length and breadth, respectively, and carrying an inscription, is broken in two. West of this are the remains of a building with eight stone pillars.

On the opposite side of the road (map ref. G 8/20) there are the remains of a structure 23 feet by 22 feet consisting of 42 stone pillars. One of the pillars here has an inscription on it. On the ground around the building are found pieces of tile and brick-bats both from ordinary and from moulded bricks. The inscribed stone was exposed and its squeeze taken.

NORTH-WESTERN PROVINCE

Kurunegala District

Asokaramaya, Veherayaya

Asokaramaya in Madahapola (map ref. I 9/8) in Ihala Otota Korale of Hiriyala-pattu in Kurunegala District was inspected. The ancient dagoba has been restored during the Kandy period. This dagoba which in its restoration is pot-shaped (*ghaṭākāra*) exposes to view here and there a number of large antique sized bricks. Here and there, at this site, are clusters of ancient stone pillars. The local inhabitants are divided into two camps in the matter of this ancient site—one which demands the restoration of the ruins on the plea that a place of worship is necessary for the neighbourhood and the other opposed to any new work here lest such work should obliterate the ancient features of these remains. We have informed the Government Agent that there is no objection to a lease of the land for restoring the dagoba on the condition that the stone pillars on the land would not be disturbed. This decision was arrived at in view of the fact that there is no proper place of worship for some distance around.

Midellawa

We accompanied the Parliamentary Secretary to the Finance Minister for an inspection of the residence of Midellawa Korala, in Baladora Korale, Devamedi Hathpattuva.

The new road leading to this land is named Midellawa Basnayaka Mavata.

The door-frame of this cadjan-thatched house is an old one. In fact the Korala's helmet and walking stick and this door frame are the only things of any antiquity here.

No archaeological value can be attached to this site except, perhaps, on the grounds that the Korala was a Sinhalese writer of note in the early part of the 19th century.

Kandegama Vihara

In the Kandegama cave temple in the village of Hunupola of Mahagalboda Egoda Korale Hiriyala Hatpattuva (map ref. I 9/44) are a reclining statue, several standing statues with wooden core and stucco finish, and some paintings of the Kandy period on the cave roof. Below the drip-ledge of this cave is a Brahmi inscription.

Due to the settlement of the ground in front of the *vihāragē* the walls and the recumbent statue are cracked. A restoration society which expects to restore the *vihāra* was advised how to set about this work in such a way as to ensure the maximum preservation of the statues and the ancient paintings.

Egodapitiya

Near an ancient tank in Egodapitiya (map ref. I 7/29) of Kinyama Korale Katugampola Hatpattuva there is a stone sluice and an ancient silted up channel. These remains, however, are not of much importance to this department.

Vellangiriya

In the temple premises of the village of Vellangiriya (map ref. I 7/18) in Kinyama Korale of Katugampola Hatpattu are the remains of a dagoba presently standing to a height of 6 feet on a 52 feet square platform. It is said that the moonstone (circumference 6 feet 7 inches) set up at the modern *vihāra* at this place, was turned up in the course of excavating a drain in the temple land. Sprinkled about the land are brickbats and fragments of ancient structures and it appears that much archaeological evidence has been destroyed in the course of cultivating this land.

The incumbent of the modern temple at the site has applied for a portion of the adjoining land. Since there is no indication of anything of archæological importance on this land, the Government Agent was informed that there is no objection to his granting this request.

Puttalam District

Bogasyaya

In connection with an application for the lease of the land called Bogasyaya in Nariyagama (also called Aryagama) (map ref. I 6/54) in Mungunuvatavana Vasama in South Munnessaram Pattu an inspection was made. Potsherds litter this site on which two bo-trees are growing. About half a mile away are the remains of a dagoba dug into by treasure seekers. The Government Agent was informed that there was no objection to the lease of the land barring that portion of it on which the dagoba stands.

Tonigala

Permission has been sought for a stone quarry close to the Archæological Reservation at Tonigala in Peravilipattu in Demalahatpattuva. The site concerned was inspected and found to be too close to the reservation. It is therefore, dangerous to grant the application. The Government Agent was so informed.

NORTH-CENTRAL PROVINCE

Anuradhapura District

Ambagahawewa

A site in the village of Ambagahawewa in Kendekorale, Nuwaragampalata East (map ref. C 24/61, 62) was inspected. This site is situated to the west of the 6th mile post on the Anuradhapura-Madawachchiya road. The channel from the high level spill now cuts through this site which abounds in potsherds. Many samples of sherds and two large fragments of pots were collected. The site will be excavated at a future date for a study of the pottery at various levels.

Alittana

Alittana is an ancient site in Ulagalla Korale in Hurulupalata (map ref. F 15/9) where there are the remains of a dagoba on the flat rock surface. The dagoba had been reared on a square pedestal of side 70 ft. East of the dagoba is a pillar 8 ft. 10 ins. in height with a lotus carving. Near the pond on a side of the rock is a five-hooded Naga figure sculptured on a stone 4 ft. 9 ins. × 3 ft. 8 ins.

Ambatale

A sculptured figure at a site called Wewihalahena in the village of Pahala Ambatale (map ref. F 15/35, 36) in Ulagalla Korale of Hurulupalata was inspected. This is a Buddha figure in relief sculptured on a whitish stone with *rasmiprabhā*; its height is 2 ft. It is in the *dhayāni mudrā* and is well preserved except for the slight wearing off at the nose. The sculpture was found on a square plot of land raised above the surrounding area. One side of this square plot of land is 34 ft. in length. At another point there are the remains of a retaining wall. The area has been converted to a *chena* for cultivation which has resulted in the obliteration of the ancient features.

Indragupta Pirivena

The ancient remains at Indragupta Pirivena in Pahala Ambatale (map ref. F 15/35, 36) in Ulagalla Korale, Hurulupalata were examined. Here in the terrace of the Bodhi tree is a sculptured Buddha figure done on whitish granite. The *prabhāmaṇḍala* is only a circular line drawn about the head on the stone. There is also the fragment about 3 feet of a pillar incised only on one side. The old pillars from this site have been removed from their original places to be used in the construction of a *tāmpīta vihāra* (temple-on-pillars). Among these pillars is a fragmentary one carrying on it an incised crescent moon.

Kudabellankadawala

On a boulder at the ancient site of Kudabellankadawala (map ref. F 14/17) in Nuwaragam Korale, Nuwaragam Palata West, are an ancient dagoba and an inscription. As the original dagoba fell in ruin a small dagoba has been put up on the old dagoba terrace which is circular. This terrace is 116 feet in circumference and is 3 feet 2 inches in height. The retaining wall of same is of rubble. To the north-west of the dagoba is a flight of 21 steps cut on the rock in ancient times. At the bottom of this flight of steps are two stones with mortices meant for wooden pillars. On the dagoba terrace on the north-eastern and western sides are two ancient *siripatul* stones which are *in situ*. On the rock to the South of the dagoba a Brahmi inscription of five lines is found.

Talaguruvihāraya

There is an ancient pot-shaped dagoba on the rocky mountain close to Talaguru Vihara in Megodawewa Tulana, Matombuwa Korale of Hurulupalata. The 1st and 2nd terraces of the dagoba are of rubble while the *garbha* is of brick. This dagoba has been dug into by treasure seekers. We have informed that we are prepared to give the necessary advice if the incumbent *thera* proposes to restore the dagoba.

Palugama

Two ancient caves are found at Palugama (map ref. F 8/53) in Wilachchiya Korale of Nuwaragam Palata West. One of these has a drip-ledge. No bricks structures or inscriptions or other ancient remains have been noted at or about the site. The Government Agent was informed that this department had no objection to the lease of the land for use as a meditation centre for bhikkus.

Tantirimalai

The reservation at Tantirimalai in Vilachchiya Korale was re-inspected. A watcher was appointed this year to this site.

Polonnaruwa District*Buddha Statue, Kavudulla*

There is a 4½ feet seated Buddha statue in tract No. 1 B (map ref. G 12/34, 42) in Kavudulla Scheme in the Kavudullu Tulana of Sinhalapattu. This statue had been housed in a building 20 feet × 15 feet containing 20 stone pillars presently standing about 2½ feet above ground. This statue which was found fallen within the building has now been set up on a pedestal. Fragments of a smaller Buddha statue and those of a figure of a god or a *Bodhisattva* are also found here. There are the traces of a stone *prākāra* 66 feet by 47 feet around the *pīḷimagē* (image house). There is also the evidence of the presence in former times of other buildings in the vicinity, which, however, are no more. Action is being taken to declare this land an Archaeological Reservation.

Chandanapokuna Vihara

In the temple premises of the site called Chandanapokuna (map ref. G 17/43) in tract No. 8 of the Giritale Augmentation Scheme in Sinhalapattu are found on a square terrace, the remains of a dagoba standing up to a height of about 10 feet in its present ruined state. A square slab of side 3 feet 8 inches nearby bears an inscription of which a rubbing was obtained. Beside the inscribed slab is a pillar *in situ* probably one of the pillars which supported some sort of roof over the inscribed stone. Close by are several stone pillars from another building.

Ancient site in tract 1—Giritale

The remains of a dagoba rising presently up to about 20 feet are found in tract No. 1 (map ref. G 17/49) of the Giritale Augmentation Scheme in Sinhalapattu. About the dagoba are several pillared structures, now in ruin. Steps are being taken to declare this an Archæological Reserve.

Unagala Vehera

In the place called Unagala Vehera (map ref. G 17/43) in tract No. 8 of the Giritale Augmentation Scheme in Sinhala Pattu are the remains of a dagoba, now standing to a height of about 30 feet and having a circumference of about 425 feet. By the side of this dagoba, which does not appear to have come within the ken of treasure hunters, is part of a *Yūpa* pillar. Around and about the dagoba are remains of pillared buildings. Two out of the twelve pillars of a building of dimensions 27 feet by 21 feet are inscribed upon. Of these two inscriptions found partly buried, one is in a fairly good state of preservation, while the exposed portion of the other is worn out beyond any possibility of decipherment. A rubbing was obtained from the better preserved inscription, after its buried portion was exposed. Steps are being taken to have this site declared an Archæological Reserve.

EPIGRAPHY

Mr. W. B. M. Fernando, M.A. (Lond.,) who was in charge of the work connected with inscriptions during the year has furnished the following report and appendix V:—

“Rubblings of thirty seven inscriptions were taken during the year, and eye copies made of three others in inaccessible places. The majority of these inscriptions bear testimony to the ancient Sinhalese settlements in the Eastern Province.

The eye copies referred to above (Nos. 12, 13) are from Ilankaturai in Koddiyar Pattu. According to the *Dāthāvamsa*, the ship which bore the Tooth Relic arrived at a port named Lamkāpaṭṭanaṃ (Vide *Dāthāvamsa*, final verse of Chap. III). There is evidence to support the identification of the modern Ilankaturai with the ancient ‘Lamkāpaṭṭanaṃ’. The present name of Ilankaturai, too, is a direct Tamil rendering of the term ‘Lamkāpaṭṭanaṃ’.

An inscription limited to a few letters was found from the pavement of the platform of the *Vaṭadāgē* at Rajangane now under conservation. This would be of assistance in dating the monument.

The inscriptions from Rajagala mention names of theras such as Nagasena, Tisa-buti, Śuri, Damarakita, Budarakita, Tisaguta and Śiva, of a lay devotee named Data (Datta) and of another individual Batatisa.

Although a rubbing of a part of a pillar inscription from Allai had been taken in 1957 the full length of the inscription could be estampaged only this year (No. 11).

The six Brahmi inscriptions estampaged from Niyuguna Caitya are very worn and illegible.

The Negombo Municipal Council had requested for a Translation of the Dutch Period Latin inscription (glyph) on the right hand side of the entrance to the Negombo Fort. A rubbing of the inscription was obtained for this purpose. The document, the Latin of which has been described as curious, is very confusing. J. P. Lewis' attempt to interpret it is found at pp. 21, 22 of Vol. IV of the Ceylon Literary Register, 1889-90".

CHEMICAL TREATMENT OF ANTIQUITIES

by

Dr. R. H. de Silva, B. Sc. Hons. (Cey.), B. Sc. Hons. (Lond.), D. Phil. (Oxon.),
Assistant Commissioner (Chemist)

Library

Twenty books on scientific and technical subjects were added to the library, and the following journals were periodically received :—

1. *Journal of the Chemical Society*
2. *Journal of the American Chemical Society*
3. *Proceedings of the Chemical Society*
4. *Current Chemical Papers*
5. *Studies in Conservation*

Equipment

The following new equipment was added to the laboratory :—

1. "EEL" Titrator
2. Paper electrophoresis apparatus
3. Chromatography tank and accessories for two dimensional chromatography
4. Bunray electric Bunsen burner

Staff

The chemical section continues to be handicapped without a Technical Assistant since 1961. It is expected that an appointment would be made in the coming financial year.

Laboratory work

1,021 copper coins were cleaned during the year under review.

Field Work

Sigiriya

The plaster of the paintings in the 'fresco pockets' was consolidated on periodical visits to this station.

Experiments were conducted using 'Atlacide' weed killer for the eradication of vegetation from the brickwork of the ancient path to the rock; the conserved brick flight of steps and balustrades between two boulders leading up to this ancient path were also similarly treated.

Young trees growing in the vicinity of stone and brick structures around the Cistern Rock and the flight of steps to the Rock were destroyed using Atlas Tree Killer.

Polonnaruwa

At the Tivanka Pilimage the plaster of the paintings both on the northern and southern walls of the vestibule was consolidated, and pointed in necessary areas with 'Polyfilla', a cellulose filler (Polycell Products, London W 1).

Pulligoda

The plaster of the paintings in the cave at Pulligoda near Dimbulagala, North-Central Province (reported by Bell, *A.S.C.*, *A.R.* 1897-1899) was consolidated, and pointed at the broken edges. This work is to continue (see plate XXII).

Anuradhapura

In the course of the excavation presently being conducted at the *āsana* site near Borough's Pavilion, a limestone statue of a sedentary Buddha was brought to light. This statue is of a coarse limestone which is presently in a very friable condition, and is cracked and broken in places. The statue was periodically coated with 'Polyfilla' to cover and strengthen it prior to the proposed removal to the Museum in Anuradhapura.

Galoya Valley

The paintings at Gonagolla was last treated in 1957 (*A.S.C.*, *A.R.* 1957, G 29). During the year under review, the thin plaster of these paintings was consolidated, and the growth of algae removed by cleaning with alcoholic ammonia.

At Rajagala, the conservation of the paintings and remains of plaster in the 'Great Cave' was started.

Ratnapura

In the Mahasaman Devale at Ratnapura, the paintings on the walls and ceiling of the shrine room (*buduge*) were almost covered from view by deposits of soot. The broken edges of the painted plaster were pointed with 'Polyfilla', and the cleaning of the paintings (a protective coating is present) undertaken (see plate XXIII). The area between the figures has not yet been cleaned. The dark patch in this area is the layer of soot.

The woodwork (beams and rafters) of the *digge* which is badly attacked by wood boring insects was treated with a wood preservative, 'Tifsonol' (Tiffin and Son, London W 1).

UNDERWATER ARCHAEOLOGY*

A team of divers who had discovered the remains of a submerged *dēvālē* some 200 yards off Swami Rock in Trincomalee in the year 1956, made some investigations during this year into the wreck of a ship lying within the territorial waters of Ceylon, with the approval and encouragement of this department.

Since this is the first instance of real undersea archæology in Ceylon the story connected with it is bound to interest our readers.

In March, 1961, Mr. Mike Wilson who was diving around the reef known as the Great Basses, some 7 miles off the south coast of Ceylon in the company of two young Americans, Messrs. Mark Smith and Bobby Kriegal discovered a small bronze cannon in the sea-bed. This made them look around more closely, and they verily beheld :

“ magic casements opening on the foam of perilous seas ”

* Much of the material in the following paragraphs is from an article written by Mr. Arthur C. Clarke

There was evidence of the presence of a wreck nearby and the divers proceeded to find a coral encrusted cannon of larger dimensions and some silver coins scattered all round. Although without the proper equipment these men managed to bring ashore the two guns and about 120 pounds weight of silver.

The coins turned out to be Surat rupees dated A. H. 1113 (A. D. 1702). Most of these coins were in lumps of 1000 which retained the shape of the bags which originally contained them (see plate XXIV). Later, fragments of the fabric of these bags were also retrieved.

Although the wreck was discovered as early as 1961, no systematic work could be done until 1963. The team this time consisted of Messers Arthur C. Clarke, Mike Wilson and Rodney Jonklass. Mr. Peter Throckmorton an expert on underwater archaeology also joined the team.

Much material has now been recovered by the team which worked under difficult conditions such as the heavy lashing of the surge over the reef which often tore the divers from their positions.

The wreck which lies in a submarine valley has had at least 22 guns, most of which are 8 feet long and are thickly encrusted with coral. One cannon recovered is of British manufacture. Two wooden pistol-stocks, a brass tray, cannon balls, a brass pestle and about 350 pounds of silver, are among the items so far retrieved. Mr. Throckmorton is of opinion that at least a ton of silver is still on the site.

There is one particular detail of the story likely to make some mouths water. Among the recoveries were two bottles, with their contents intact—one of whisky and the other of soda—both knit together by the coral. The bottle of soda with a pointed bottom unusual in our day, bore the name of a Clarke and company. A band of people led by one Clarke stretching out its hand across the gulf of centuries to make the acquaintance of another Clarke's party! We may refer here, in passing, to a stock of wine from the holds of a wrecked Greco-Roman ship in the Mediterranean. Hundreds of amphorae, some with seals still intact, were recovered from that ship, the property of one Marcus Sestius, which sank about 230 B.C. The vintage of the whisky from our ship pales into insignificance beside that of the Mediterranean haul.

Up to now it has not been possible to establish the nationality of the ship at the Great Basses though for the present we presume it to have belonged to the Dutch East India Company.

The possibility of doing more undersea archaeology in Ceylon in the near future takes our mind to the invaluable collection of works of art from the *stūpa* of Bharhut (2nd century B. C.) lost in 1885 in the wreck of the P & O Liner *INDUS* when that ship ran aground on a shoal known as Mulattivu 50 miles north of Trincomalee. It is known that some salvage operations were attempted at the time, with what results we do not know. We shall, therefore, be thankful if anyone with information on this matter would pass on the same to Mr. Arthur C. Clarke or to us.

Action is being taken to declare the area of the wreck an Archaeological Reserve within the meaning of the Antiquities Ordinance.

C. E. GODAKUMBURA,
Archaeological Commissioner.

Office of the Archaeological Survey,
Colombo 7, March 10, 1964.

APPENDIX I

Sites Declared Archæological Reserves in 1962-63

Province	District	Village	Monument	Plan No.	Date and No. of Gazette
Eastern	Trincomalee	Toppur	Seruvila	..	Lots 1 to 4 in P.P.S 96 (84A or 29P).. Gazette No. 13,394 of November 16, 1962

APPENDIX II

Sites Selected in 1962-63 to be Declared as Archæological Reserves

Province	District	Village	Monument
North-Central	Polonnaruwa	Tract 1 B Kaudulluwewa	Site of the Samadhi Buddha statue
North-Central	Polonnaruwa	Giritale	Land on which Unagala Vehera is situated
North-Central	Polonnaruwa	Giritale	Ancient site at Tract 1 of the Giritale Augmentation Scheme
North-Central	Anuradhapura	Kok-ebe	Ancient site at kok-obe
Eastern	Trincomalee	Illankaiturai	Ancient site at Illankaiturai
Eastern	Trincomalee	Illankaiturai	Ancient site at Illankaiturai Mottuwaram
Eastern	Trincomalee	Periyakulam	Lands adjoining the present Archæological Reserve
South	Hambantota	Kirinda	Lands adjoining the present Archæological Reserve

APPENDIX III

Sites Protected in 1962-63

Province	District	Monument	Plan No.	Date and No. of Gazette
Central	Matale	Talgahoda Rajamaha Vihara	.. 55,873	14. 5. 1963—No. 13,947
North-Western	Kurunegala	Ancient paintings in the Yapahuva Vihara	.. Lot. 15 in F.V.P. 1888	29. 11. 1962—No. 13,647
Southern	Galle	Talagamuwva	..	16. 11. 1962—No. 13,344
Southern	Hambantota	Debarawewa Yatala Vehera	.. Lot 9 in F. V. P. 622	6 . 9. 1963—No. 13,751

APPENDIX IV

List of Sites for the Protection of which Preliminary Action was taken in 1962-63

Province	District	Village	Monument
Central	Matale	Yatawatte	Suhunapahura Vihara
Southern	Hambantota	Badagiriya	Badagiriya Dagoba
Southern	Martara	Polwatte	Gangaramaya
Western	Kalutara	Widagama	Moonstone and ancient stone sculptures at Widagama. Rajamaha Vihara
Western	Kalutara	Horana	Ancient stone sculptures at Horana Rajamaha Vihara
Western	Kalutara	Rayigama	The abandoned pond, parapet wall and stone sculptures at Patahewaitta

APPENDIX V

List of Inscriptions copied between 1st October, 1962 to 30th September, 1963

Serial No.	Date on which Copied	Place of Inscription	Date and king	Language and Script	Type of Inscription	Remarks
1	2. 10. 62	Servila (I) (G 4/49). North of the eastern flight of steps on the rock with modern water trough at Servila temple. Koddiyar Pattu, Trincomalee District	Beginning of Christian era	Old Sinhalese. Brahmi	Rock	—
2	2. 10. 62	Do. (2)	do.	do.	do.	—
3	2. 10. 62	Do. (3)	do.	do.	do.	—
4	8. 11. 62	At the south of the entrance to the Dutch Fort at Negombo (I 21/53)	A. D. 1720	Latin. Roman Script	Slab	Glyph.
5	15. 11. 62	On the pavement of the Vatadage at Rajanganse. On eastern side (F 18/21, 22)	Circa 10th century A. D.	Mediæval Sinhalese	do.	—
6	7. 2. 63	Near the flight of steps to South of the long ridge of rock on the West of <i>gadge pokuna</i> near Lankarama at Anuradhapura (F 4/59)	B. C.	Old Sinhalese. Brahmi	Rock	—
7	7. 2. 63	On pillar fallen beside road near Lankarama, Anuradhapura (F 4/59)	Circa 10th century A. D.	Mediæval Sinhalese	Pillar	—
8	7. 2. 63	Do.	do.	do.	do.	—
9	15. 5. 63	Unagalavehera colony No. 8 Giritale (G 17/43)	do.	do.	do.	—
10	16. 5. 63	Candana vehera colony No. 8 Giritale Jayanti-pura (G 17/43)	12th century A. D. Nissakamalla	Sinhalese	Asana	—
11	17. 5. 63	Allai. At a place about $\frac{1}{2}$ mile west of point about $\frac{1}{4}$ miles south of Mahaveli ganga on Kantalal Allai road (G 8/20)	Circa 10th century A. D.	Mediæval Sinhalese	Pillar	Upper portion recorded in 1957
12	19. 5. 63	On the hill North of hill called Kulankallumalai about 3 miles West of Ilankaiturai (I) (G 9/2)	B. C.	Old Sinhalese. Brahmi	Cave	Eye-copy
13	19. 5. 63	Do. (2)	B. C.	do.	do.	do.
14	21. 5. 63	Relapanawa near Simharagama on Anuradhapura-Puttalm Road (F 8/29/30)	Circa 10th century A. D.	Mediæval Sinhalese	Pillar	—
15	5. 7. 63	Rajagala. Between the two Dagobas on the stone <i>prākāra</i> to the West (J 15/45)	do.	do.	Slab	—
16	5. 7. 63	Rajagala, south of the stone troughs on the <i>mayādāpa</i> rock (J 15/45)	B. C.	Old Sinhalese. Brahmi	Rock	—
17	7. 7. 63	Rajagala (J 15/45) Cave No. 9	B. C.	do.	Cave	—

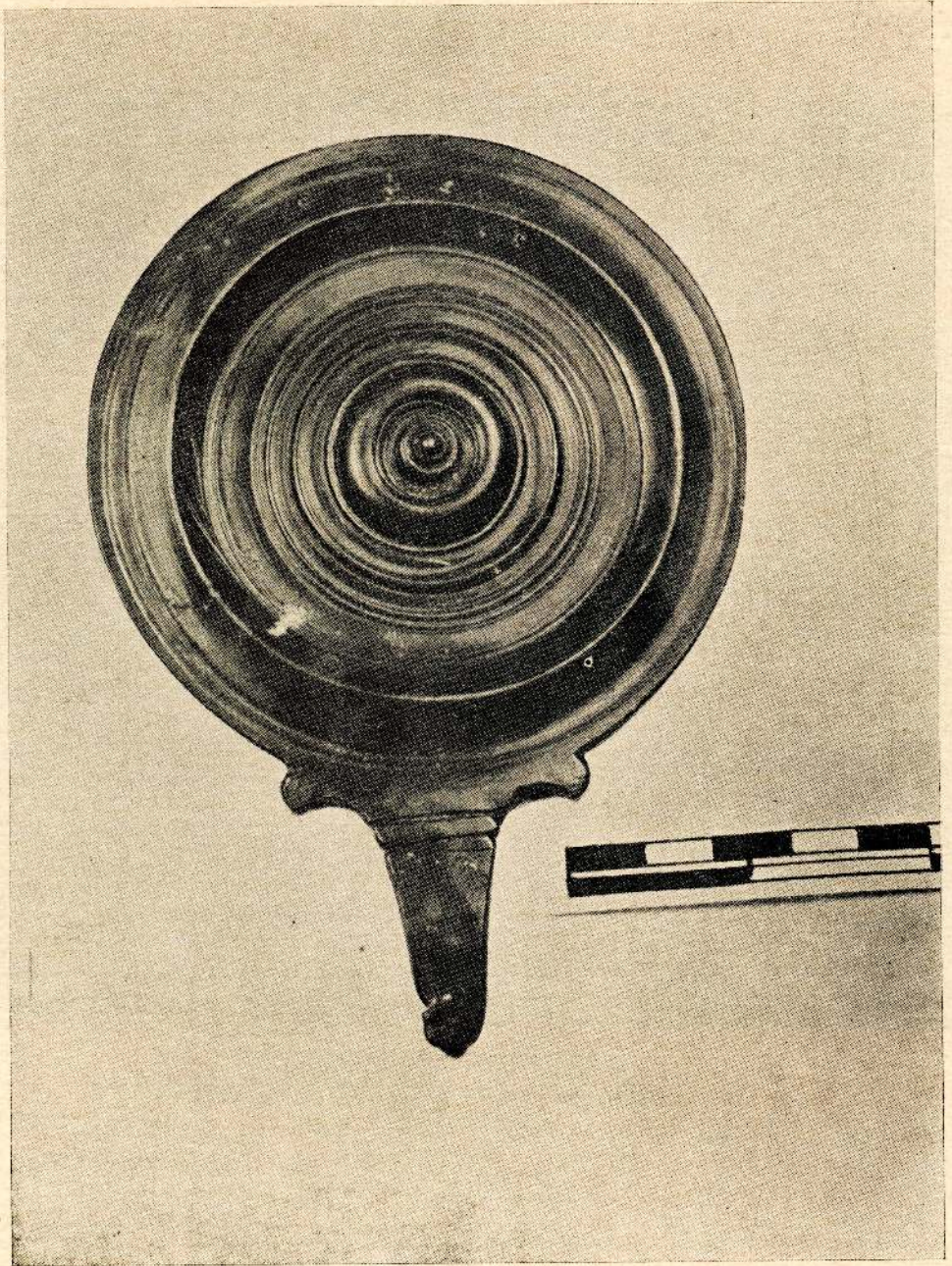
18	..	8. 7. 63	..	Rajagala	Cave No. 10	..	B. C.	..	Old Sinhalese.	Brahmi	Cave	..	—
19	..	8. 7. 63	..	Do.	Cave No. 11	..	B. C.	..	do.	..	do.	..	—
20	..	9. 7. 63	..	Do.	Cave No. 12	..	B. C.	..	do.	..	do.	..	—
21	..	9. 7. 63	..	Do.	Cave No. 13	..	B. C.	..	do.	..	do.	..	—
22	..	10. 7. 63	..	Do.	Cave No. 14	..	B. C.	..	do.	..	do.	..	—
23	..	10. 7. 63	..	Do.	Cave No. 15	..	B. C.	..	do.	..	do.	..	—
24	..	11. 7. 63	..	Do.	Cave No. 16	..	B. C.	..	do.	..	do.	..	—
25	..	11. 7. 63	..	Do.	Cave No. 17	..	B. C.	..	do.	..	do.	..	—
26	..	12. 7. 63	..	Do.	Cave No. 18	..	B. C.	..	do.	..	do.	..	—
27	..	12. 7. 63	..	Do.	Cave No. 19/1	..	B. C.	..	do.	..	do.	..	—
28	..	12. 7. 63	..	Do.	Cave No. 19/2	..	B. C.	..	do.	..	do.	..	—
29	..	13. 7. 63	..	Rajagala, (J 15/45) on rock about 3 chains to south of the <i>mandapa</i> rock		..	B. C.	..	do.	..	Rock	..	—
30	..	28. 8. 63	..	Kuduvil area. About $\frac{1}{2}$ mile to west of Dighavapi dagoba (K 21/26, 34)		..	Circa 10 A. D.	..	Mediæval Sinhalese	..	Cave	..	—
31	..	28. 8. 63	..	Do.		..	B. C.	..	Old Sinhalese	Brahmi	..	do.	..
32	..	29. 8. 63	..	On a boulder South of dagoba at Muvangala in Amparai		..	Circa beginning of Christian era	..	Old Sinhalese	Brahmi	..	Rock	..
33	..	1. 9. 63	..	On sloping rock West of dagoba at Muvangala in Amparai		..	do.	..	do.	..	do.	..	—
34	..	5. 9. 63	..	On flat rock to west of dagoba east of the Sugar Factory at Galoya Valley, Niyuguna Chaitya (1)		..	B. C.	..	do.	..	do.	..	—
35	..	5. 9. 63	..	Do.	(2)	..	B. C.	..	do.	..	do.	..	Too worn to be read
36	..	5. 9. 63	..	Do.	(3)	..	B. C.	..	do.	..	do.	..	do.
37	..	5. 9. 63	..	Do.	(4)	..	B. C.	..	do.	..	do.	..	do.
38	..	5. 9. 63	..	Do.	(5)	..	B. C.	..	do.	..	do.	..	do.
39	..	5. 9. 63	..	Do.	(6)	..	B. C.	..	do.	..	do.	..	do.
40	..	6. 9. 63	..	Colony No. 27 Valagama in Galoya Valley. Left bank		..	B. C.	..	do.	..	Cave	..	Eye copy. Aksara 'Ca' written upside down

I වන ඡායාරූපය
PLATE I

වැකුඹුර ගමේ හිටිනාවත්තෙන් ලැබුණු ලෝහඩ හාණ්ඩ
BRONZE OBJECTS FROM HITINAWATTA IN VAKUMBURA VILLAGE

II වන කාණ්ඩය
PLATE II

වැකුඹුර ගමේ හිටිනාවත්තෙන් ලැබුණු ලෝකඩ භාණ්ඩයක්
BRONZE OBJECT FROM HITINAWATTA IN VARUMBURA VILLAGE

අනුරාධපුර ආසනහර කැණීමෙන් ලත් හිස නැති වැඩහිඳින බුදුපිළිමයක්
HEADLESS SEATED BUDDHA IMAGE FROM ASANAGHARA EXCAVATION, ANURADHAPURA

III වන ඡායාරූපයේ පිළිමයෙන් වෙන් වූණු හිස

SEVERED HEAD OF STATUE IN PLATE III

V III ප්‍රකාරයේ ප්‍රතිමාවේ පිටුපස පසුබිම
BACK VIEW OF STATUE IN PLATE III

අනුරාධපුර අසනාහර කැණීමෙන් ලත් වැඩිහිඳින බුදු පිළිමයක්
SEATED BUDDHA STATUE FROM ASANAGHARA EXCAVATION, ANURADHAPURA

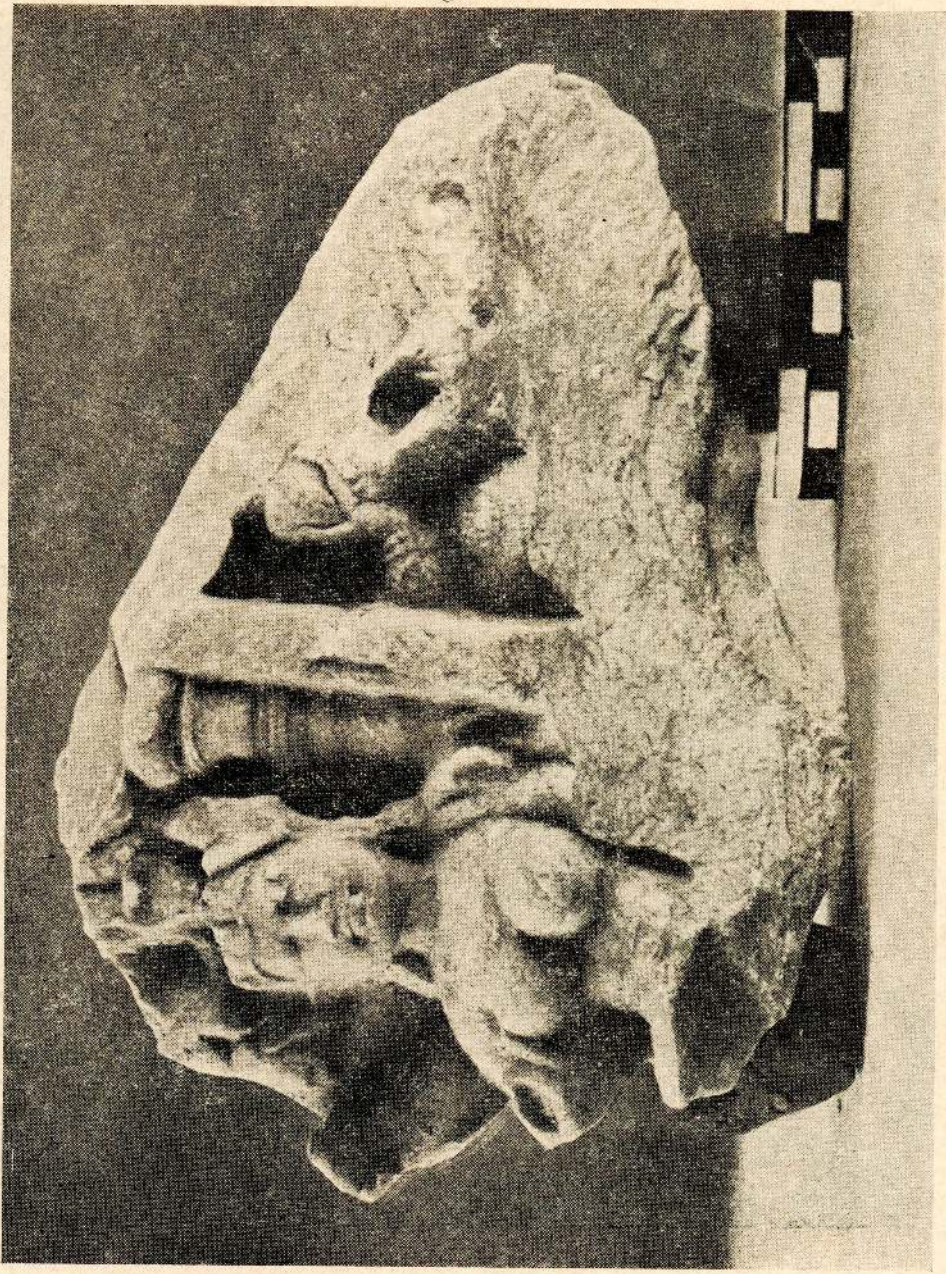
VII లోక కుబేరస్థలం ప్లేట్ VII అక్షరముల అక్షరాల కుబేరస్థలం లోక కుబేరస్థలం లో
SPUR STONES OF PILLARS IN SITU FROM ASANAGHARA EXCAVATION, ANTRADHAPURA

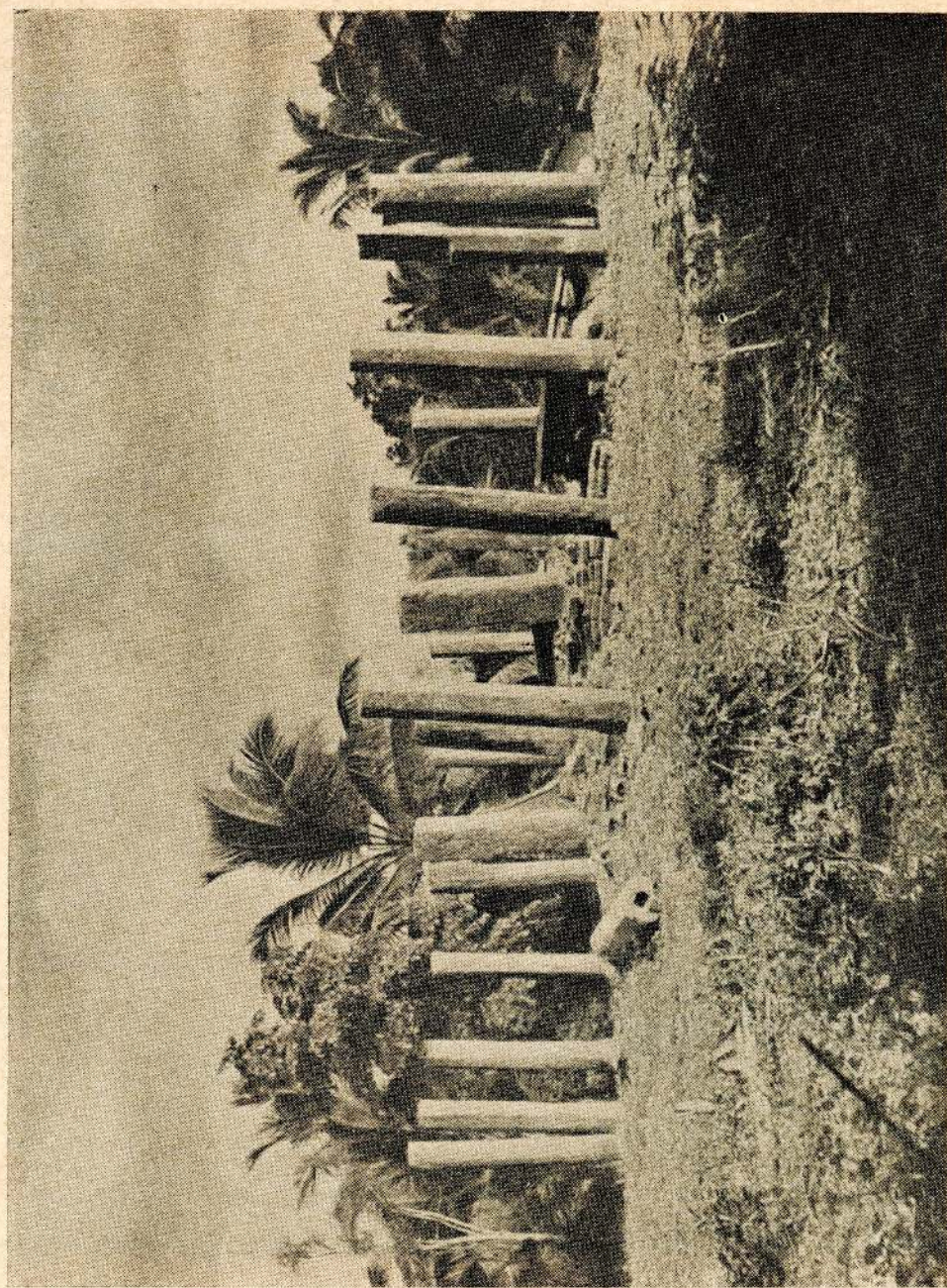

VIII ലെ കോട്ടയം പ്ലേറ്റ് VIII ക്വെറാപ്പൂർ ഘോഷര തൂക്കിലെ ലെ ഉള്ളൂർ രാജാവിന്റെ
 LIMESTONE FRIEZE FROM ASANACHARA EXCAVATION, ANURADHAPURA

IX මහා ජාතරාජය PLATE IX අනුරාධපුර පාසනහර කැණීමෙන් ලත් නිරෝධ රැකමින්
SCULPTURE IN MARBLE FROM ASANAGHARA EXCAVATION, ANURADHAPURA

XI ലെ കോട്ടയുടെ പ്ലാറ്റ് XI കൂട്ടിച്ചെടുക്കുമ്പോൾ പ്രവർത്തിച്ചിരുന്ന കോട്ടയുടെ പ്ലാറ്റ് XI
ASANAGHARA AT KUDAKATUVANNAYA WHILE EXCAVATION WAS IN PROGRESS

XII ലെ ഘടനാ പ്ലേറ്റ് XII മുതലുള്ളതാണ് ഘടനാ പ്ലേറ്റ് മുതൽ പ്ലേറ്റ്
FLIGHT OF STEPS ON THE WESTERN SIDE, ASANACHARA AT KUDAKATTUVANNAYA

XIII වන ඡායාරූපය
PLATE XIII

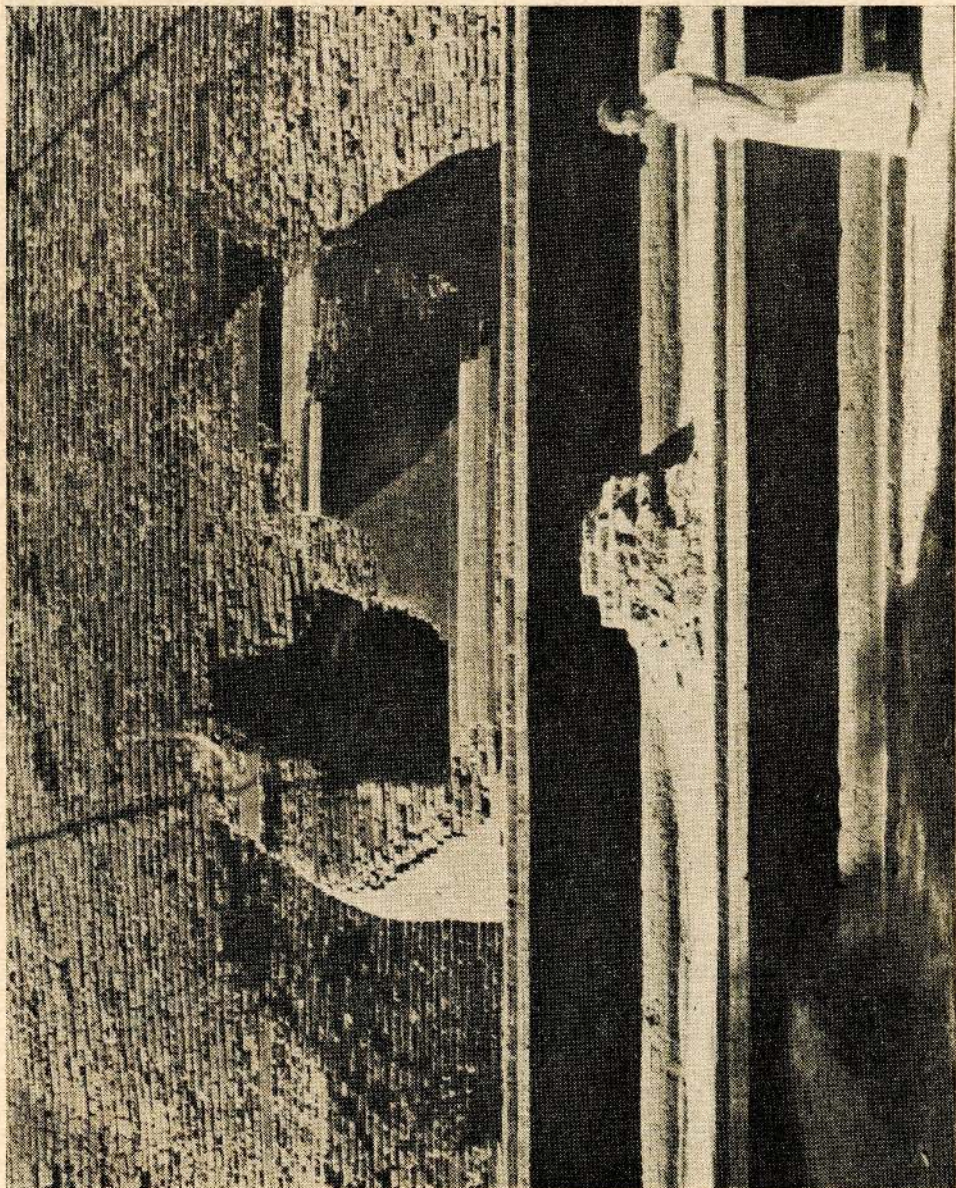

කොක්දෑවේ බුදුලන්දෙන් ගෙනා භික්ෂුණි හිටි පිළිමය
TORSO OF STANDING BUDDHA FROM BUDULANDA IN KOK-EBE

XIV වන ශ්‍රී සෞඛ්‍ය PLATE XIV අනුරාධපුරයේ ආසනිවි දොරටු (කැණි ගෙවුම් කැණවිමේ පසු)
 SOUTH PORCH OF ABHAYAGIRI DAGOBA, ANURADHAPURA, AFTER CONSERVATION

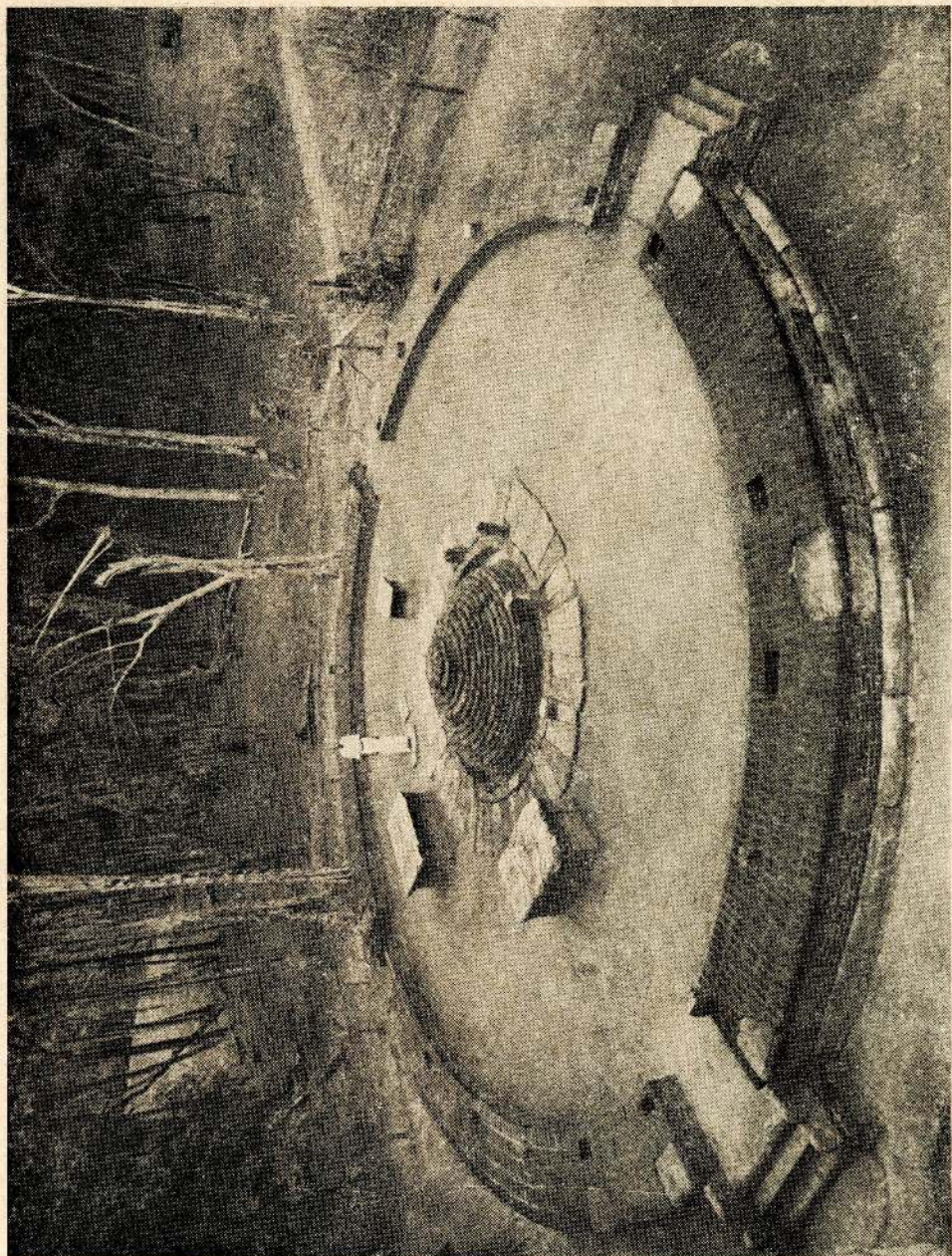
XV වන ප්‍රභවයේ ප්ලේට් XV දේශීය පුනරුත්ථාපයේ වැසුණු කුඩා දාගැබ් වැනිවිලක් පසු
THE SMALL DAGOBA COVERED BY THE SUTIGHARA CETIYA AT DADICAMA, AFTER CONSERVATION

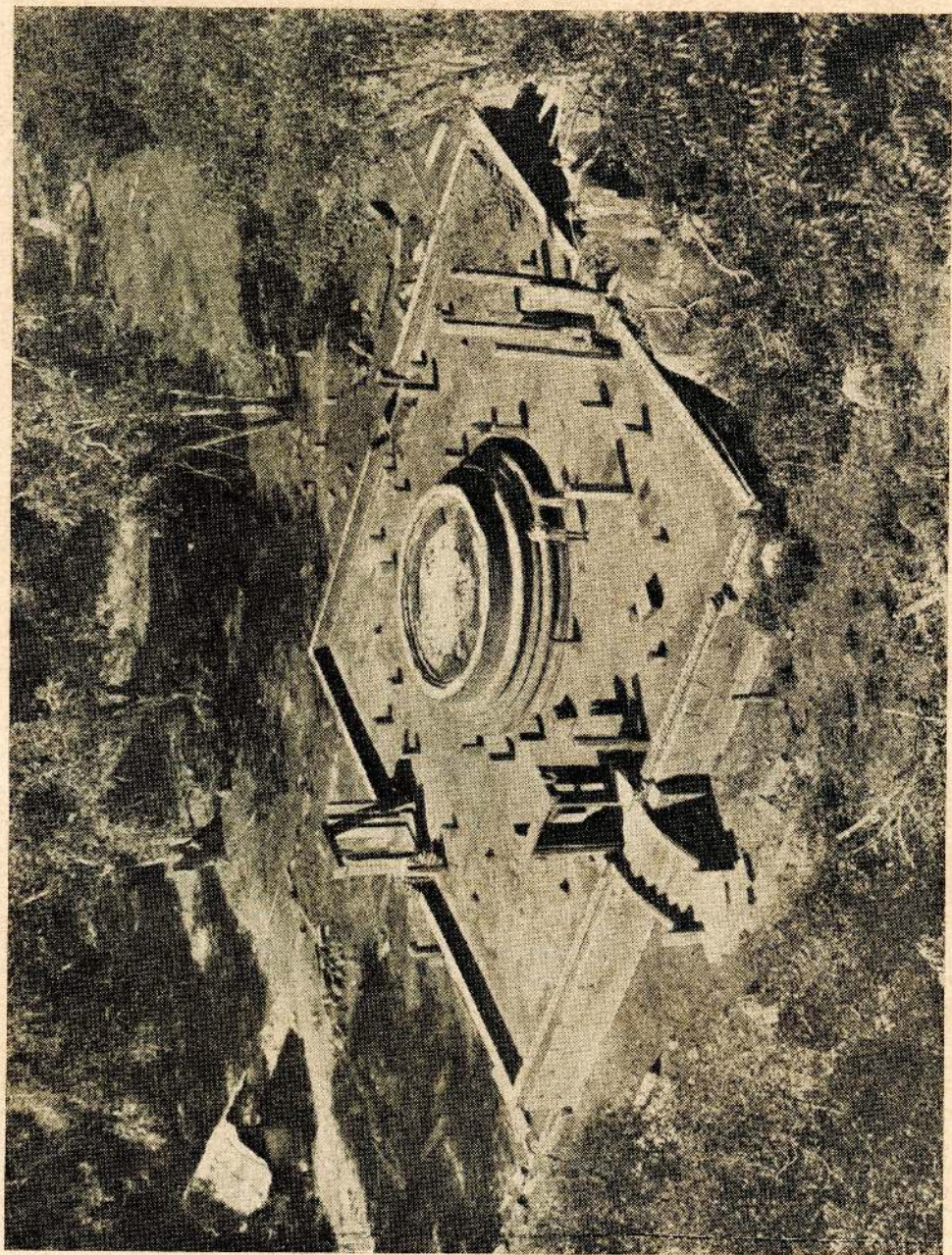

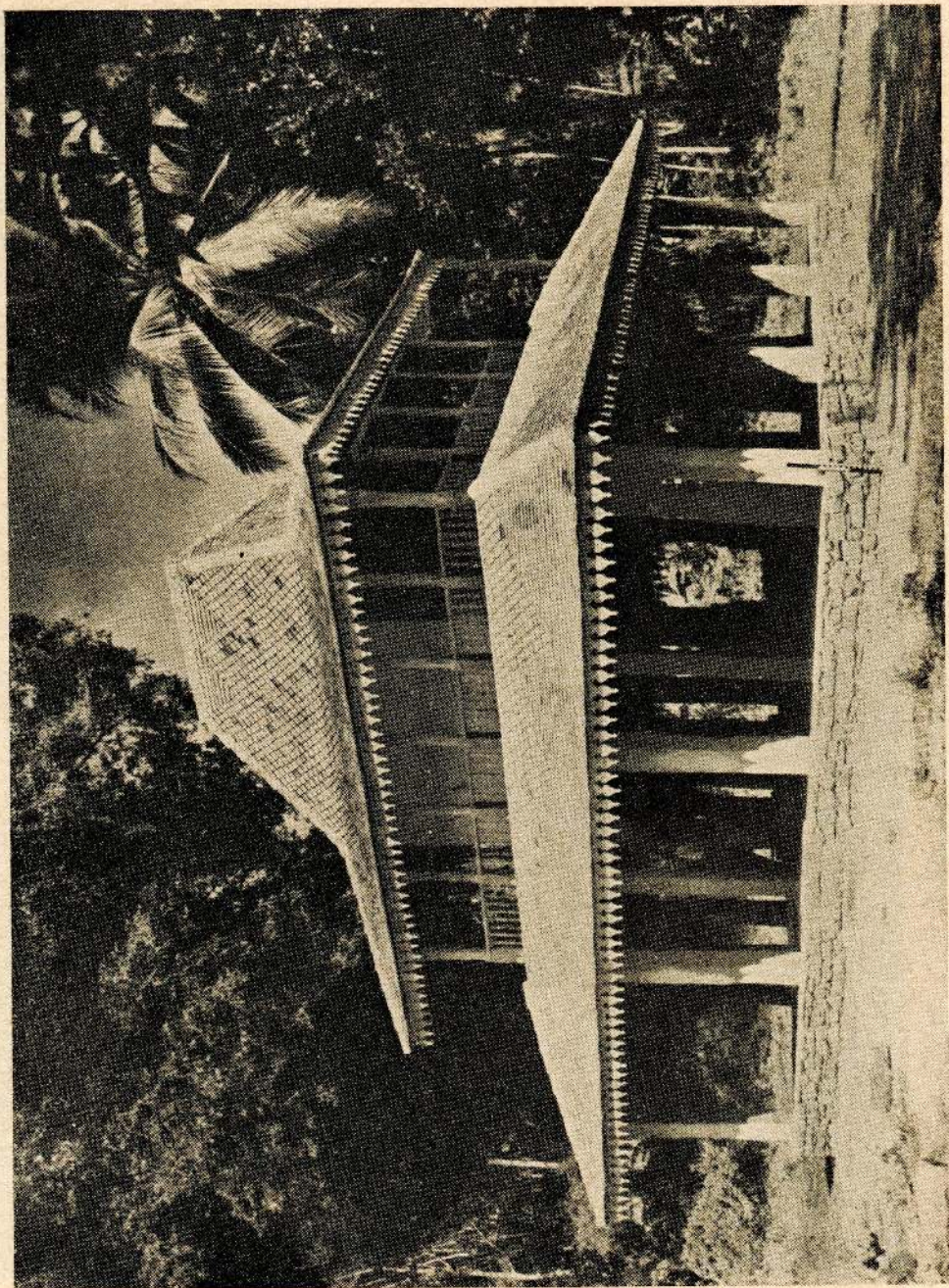
XVI වන ප්‍රාග්ධර්ම ප්ලේට් XVI ප්‍රතිකර්මයෙන් පසුව නැගෙනහිරින් පසු
DAGOBA AT PERIYAKULAM AFTER CONSERVATION

XVII ലെ കഥാസൂത്രം PLATE XVII മുകുന്ദന്റെയും മറ്റും ശില്പകലാകൃതികളുടെ പട്ടിക
VATADAGE AT MANIKDENA, AFTER CONSERVATION

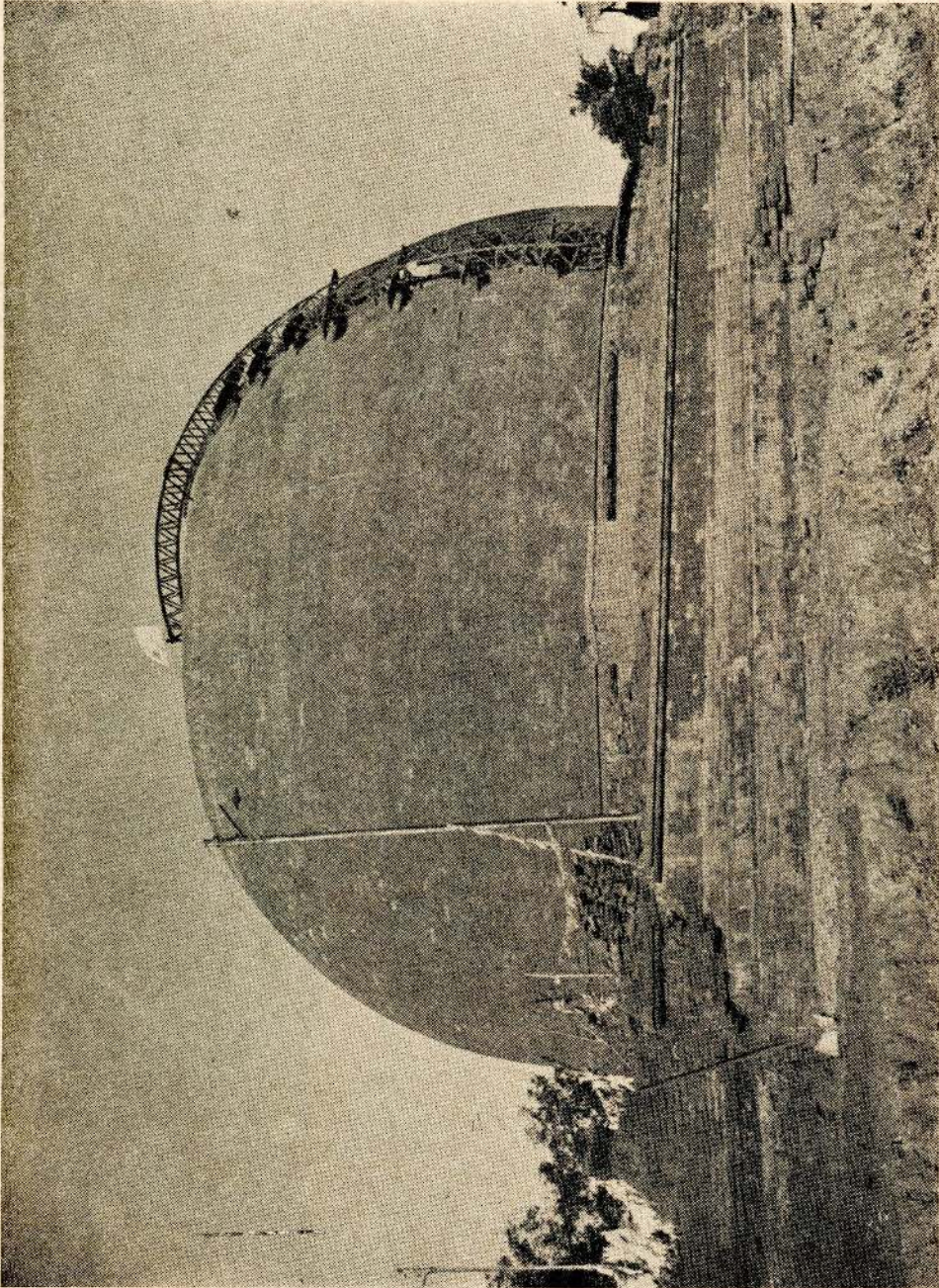

XVIII වන ප්‍රාග්ධ්‍යයා ප්ලේට් XVIII රජයේ ප්‍රතිරක්ෂණය වූ
VATADAGE AT RAJANGANE AFTER CONSERVATION

අමුදුලු වැවේ විහාර නැවැත්වීමෙන් පසු TEMPLE-ON-PILLARS, AMBULUGALA, AFTER CONSERVATION

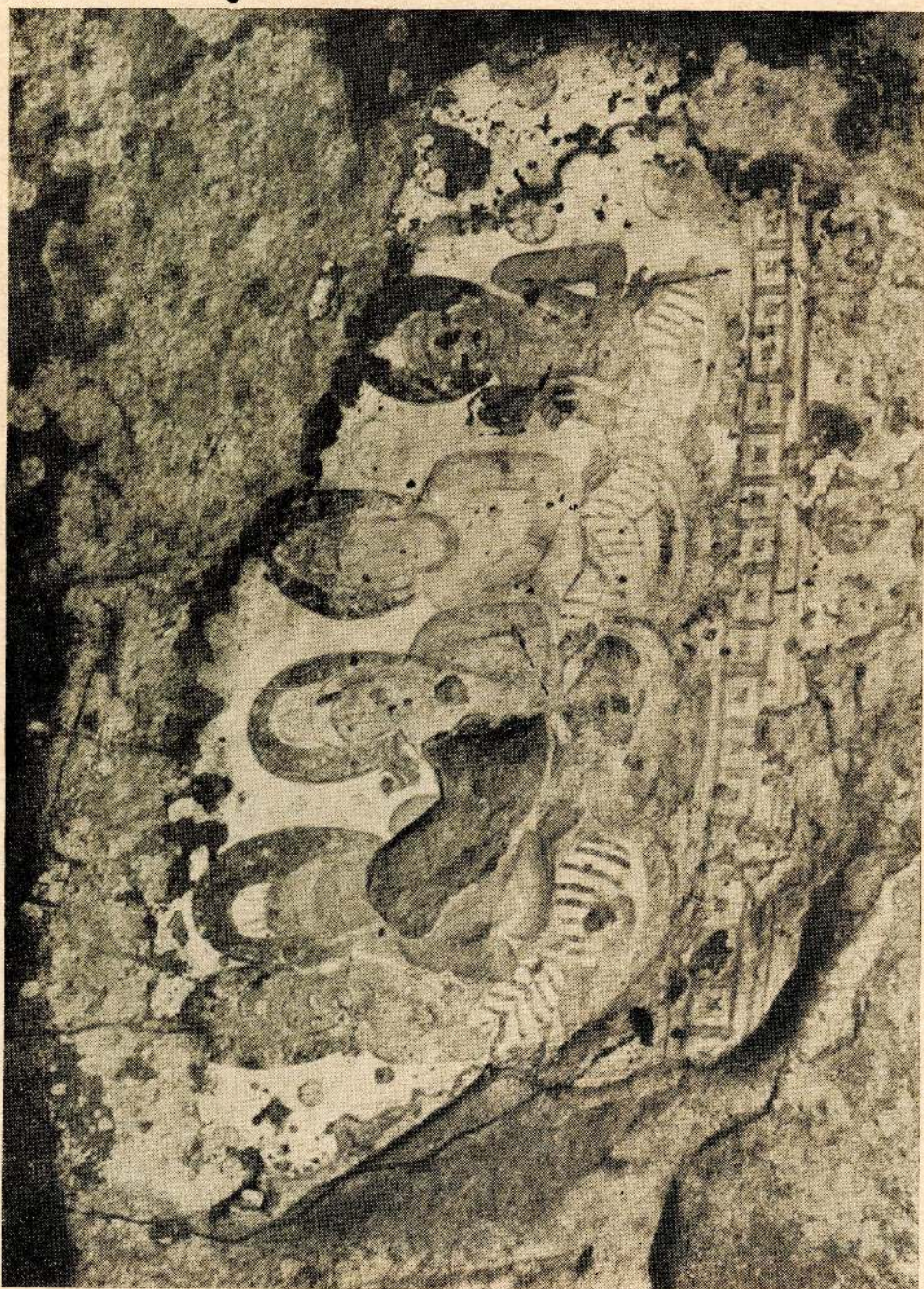
XXII ಚಿತ್ರ: ಕಿರಿವೇಹರಾ ಕಟ್ಟಡದ ಸುಧಾರಣೆ
KIRIVEHERA AT KATARAGAMA, RESTORATION IN PROGRESS

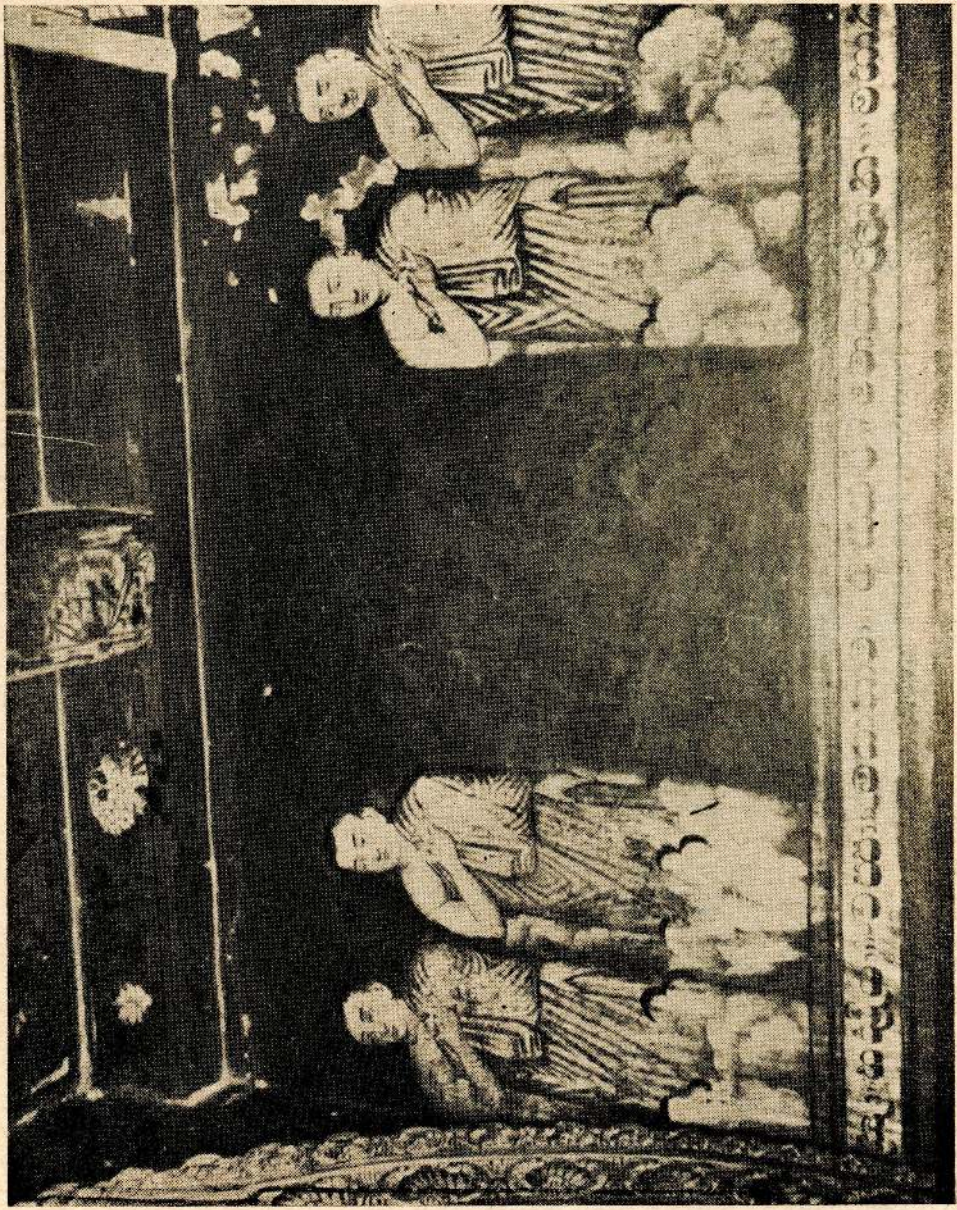
XXI වන ඡායාරූපය
PLATE XXI

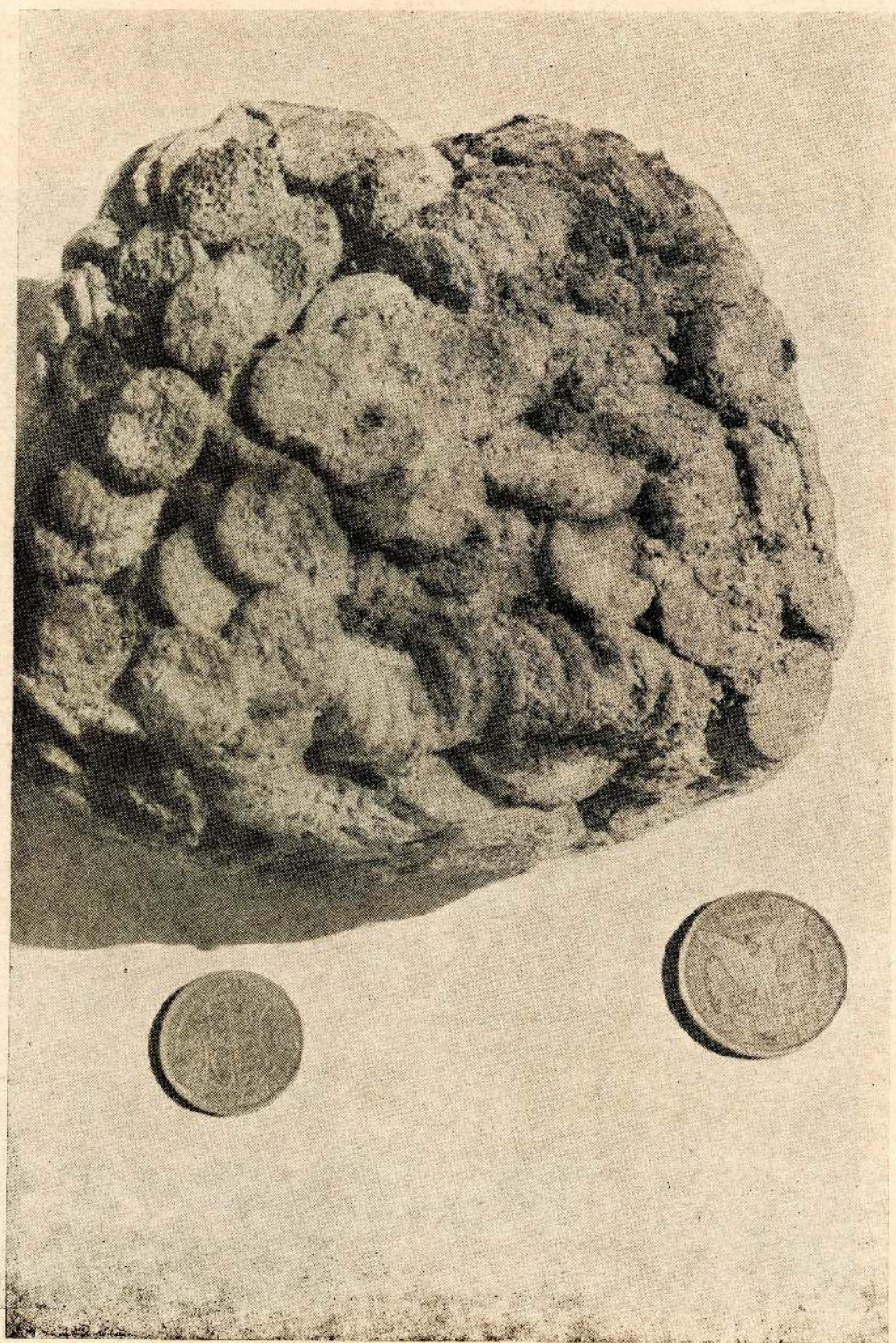

කන්තලේ මුක් 13 නෙන් ලැබුණු පිළිමය
STATUE FROM TRACT No. 13, KANTALAI

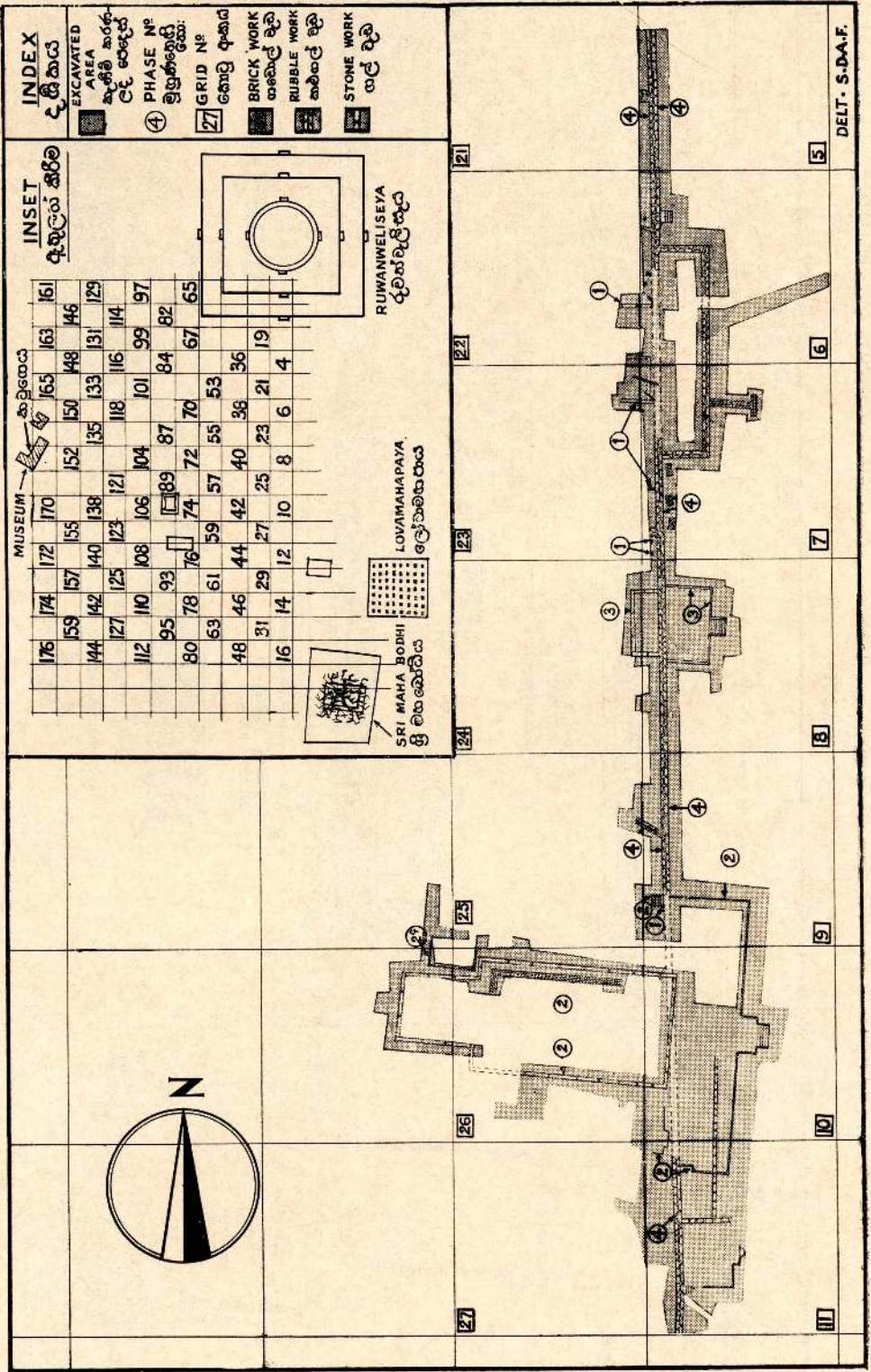

XXXIII ലെ ഷോഷരൂപം PLATE XXIII ടെൻപുറ്റു മഠത്തിൽ ശൈലേശ്വരൻ സിദ്ധിമൂർത്തി എന്നെൻ ശുദ്ധിക്കൽ പട്ടു
 PAINTINGS FROM MAHASAMAN DEVALA, RATNAPURA, PARTIALLY CLEANED

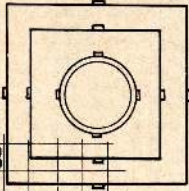
මහාරාජිකා කෝට්ටේ අසල මුද්‍රා බන්ධන කුඩු නැවෙහි සොයා ගෙන ඇති රිදී කොඩි
SILVER COINS FROM A SHIP WRECKED NEAR GREAT BASSES

INDEX
දැනුම

- EXCAVATED AREA කැමැති කැරලි ලද ප්‍රදේශය
- PHASE No ඉහළම අංශය: 1
- GRID No ග්‍රිඩ් අංකය
- BRICK WORK ගඩොල් වැනි
- RUBBLE WORK කැමැති වැනි
- STONE WORK ගල් වැනි

INSET
අඩු කිරීම

RUWANWELISEYA
අඩු කිරීම

MUSEUM
කුමාරයා

176	174	172	170	168	166	164	162	161
159	157	155	152	150	148	146	144	129
144	142	140	138	135	133	131	129	114
127	125	123	121	118	116	114	112	97
112	110	108	106	104	101	99	97	82
95	93	89	87	84	82	80	78	65
80	78	76	74	72	70	67	65	53
63	61	59	57	55	53	48	46	36
48	46	44	42	40	38	36	31	21
31	29	27	25	23	21	19	16	4
16	14	12	10	8	6	4		

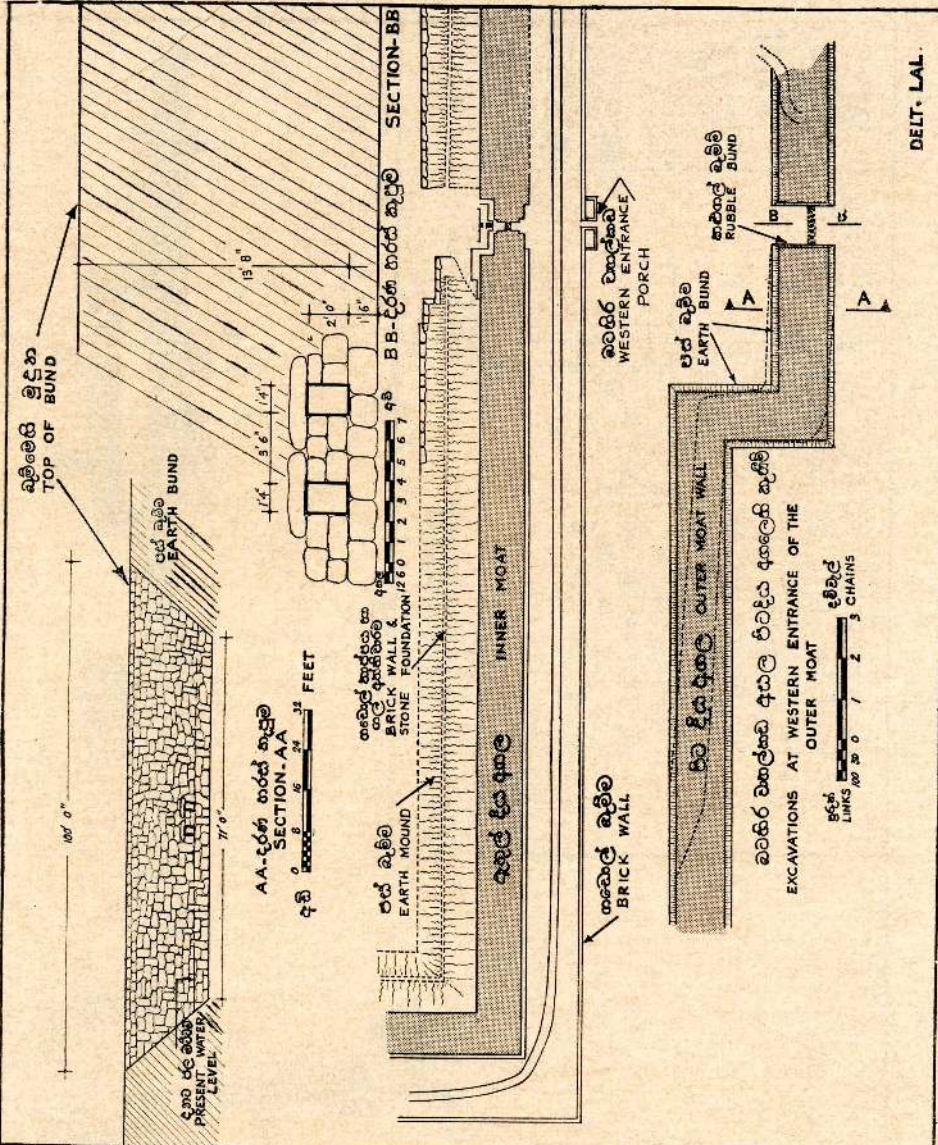
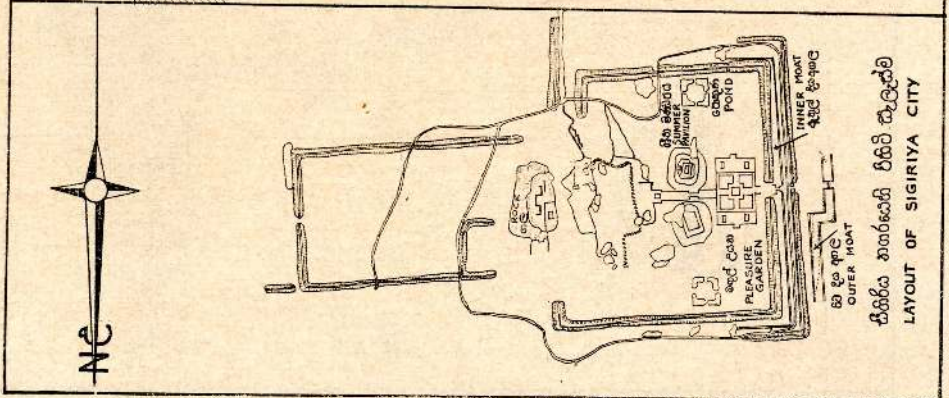

SRI MAHA BODHI
ශ්‍රී බුදුන්ගේ ස්ථානය

LOVAMAHAPAYA
ලෝමාහපයාගේ ස්ථානය

II වන සැලැස්ම
PLAN II

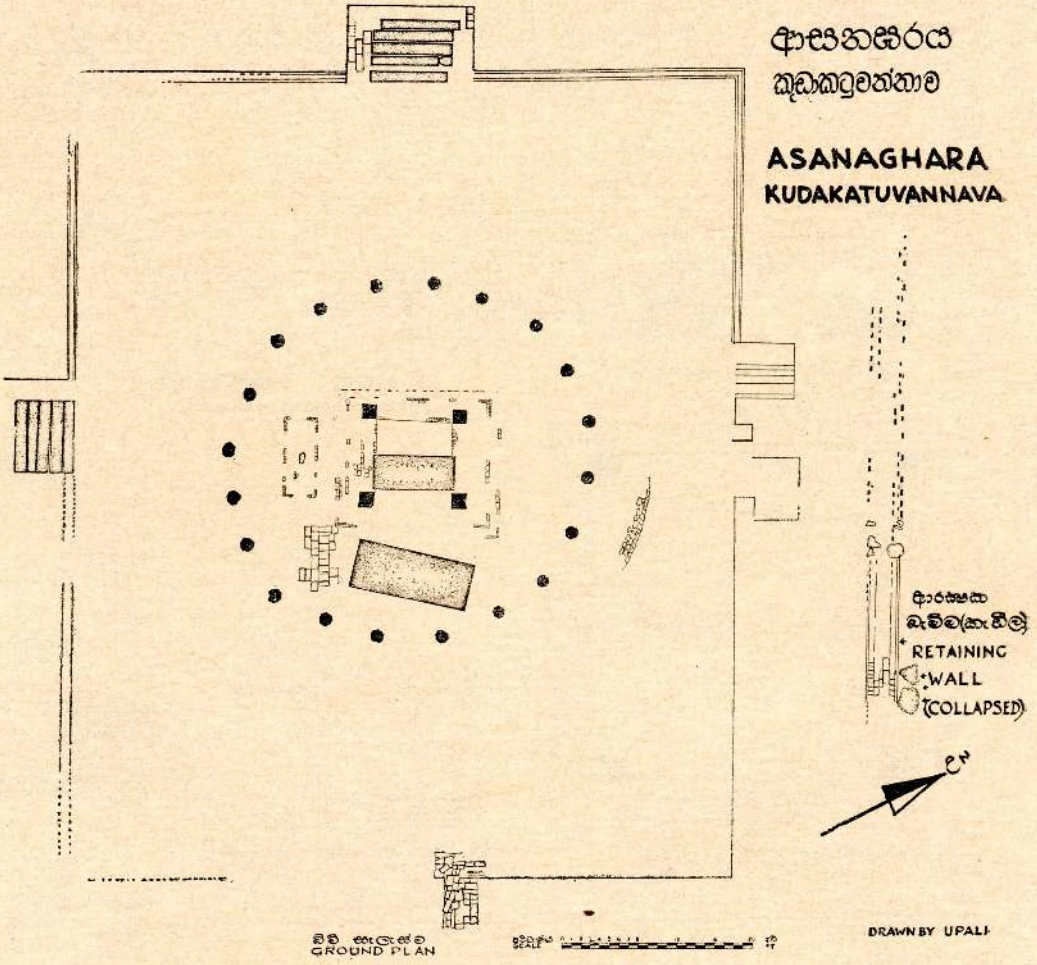

DELT. LAL.

III වන සැලැස්ම
PLAN III

ආසනඝරය
බුද්ධකටුවන්නාව

ASANAGHARA
KUDAKATUVANNAVA

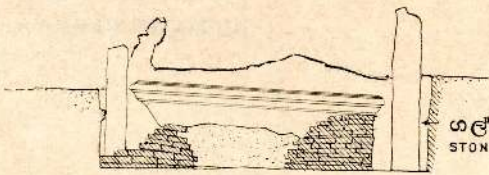

1961-62 වර්ෂයේ පුරාවිද්‍යා කොමසාරිස් තැනගේ පාලන වාණිජව ආ මේ ස්ථානයේ සැලැස්මේ උතුරු පැත්ත ලකුණකර තිබුණු සැටි වැරදිය.

The North point of this site was marked erroneously in plan appearing in *A.S.C.*, *A.R.* for 1961-62.

IV වන සැලැස්ම
PLAN IV

කොස් ආබේ ආසනගර කැණීම් පිළිබඳ සැලැස්ම
PLANS OF EXCAVATION AT KOSK - EBE

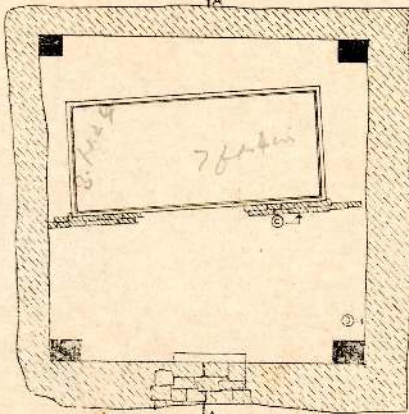

ඉදිරියෙන් සැපුම වෙහෙස හැටි
SECTIONAL ELEVATION

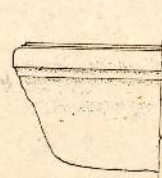
ගල් කණු
STONE PILLARS

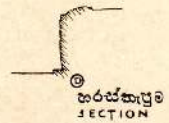
A-A ආහර හරස් කැපුම
CROSS SECTION THROUGH A-A

ආසනගරයේ මිටි බිම් සැලැස්ම
GROUND PLAN OF ASANAGHARA

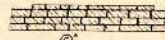
ආසනගලෙහි ලිස්තර වෙහෙස හැටි
MOULDINGS OF ASANAGHARA

හරස් කැපුම
SECTION

ගංඹුල් බිත්තියේ ඉදිරි පසුපස
ELEVATION OF BRICK WORK

ගංඹුල් බිත්තියේ ඉදිරි පසුපස
ELEVATION OF BRICK-WORK

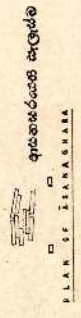
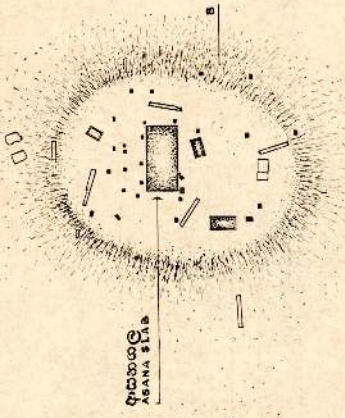
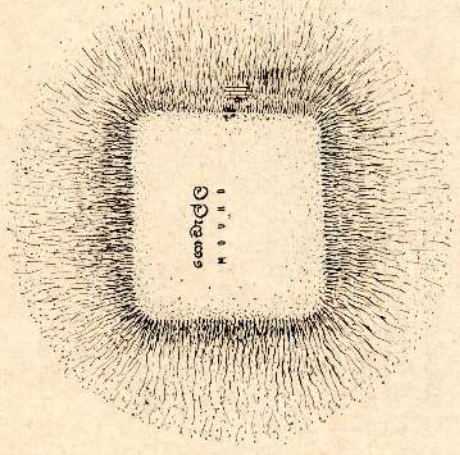
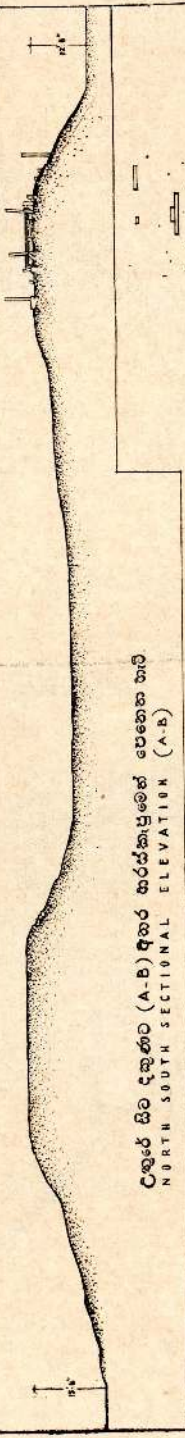

හරස් කැපුම
SECTION

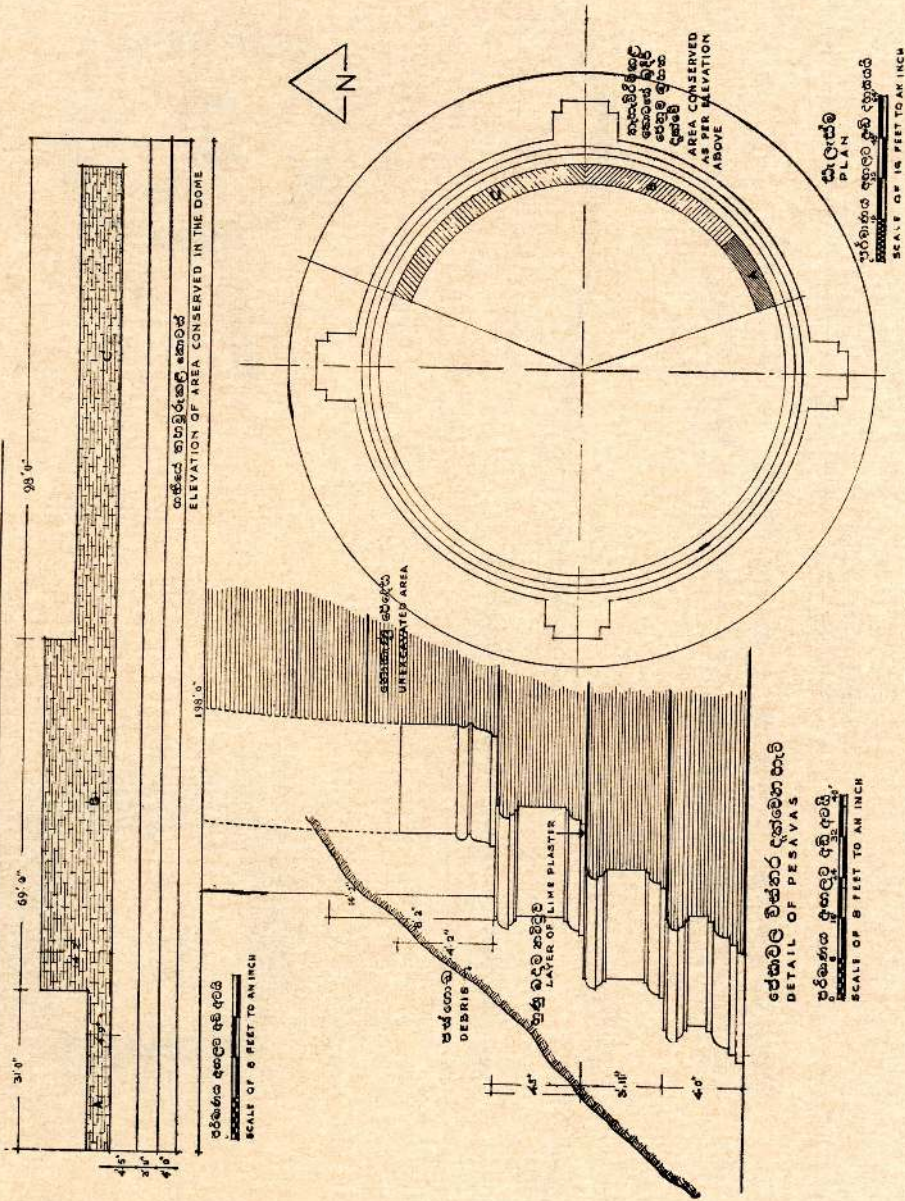
අඟල් 0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

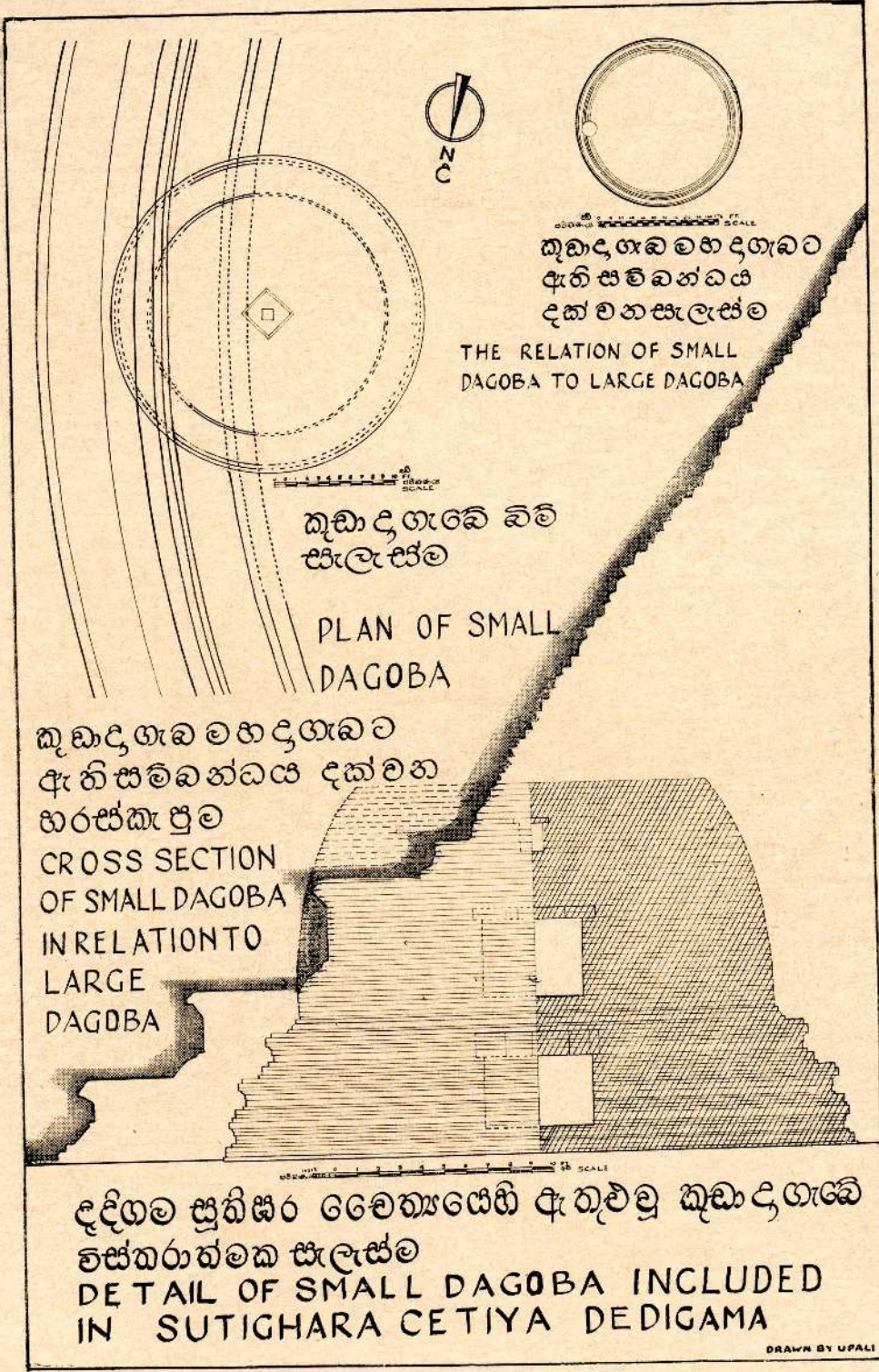
DELT. S. M. S

හම්මිලලවෙහෙයේ ආසනගාරය හා ගොඩැල්ල
 THE ĀSANAGHARA AND MOUND AT HAMMILLAVETIYA

රන්කෝත් වෙහෙර වෛලාන්තරාව
RANKOT VEHERA POLONNARUWA

සුචරිත සැලැස්මේ පරිදි
 කුඩා දාගැබ මහ දාගැබට
 ඇති සම්බන්ධය
 දක්වන සැලැස්ම

THE RELATION OF SMALL DAGOBA TO LARGE DAGOBA

කුඩා දාගැබේ බිම්
 සැලැස්ම

PLAN OF SMALL DAGOBA

කුඩා දාගැබ මහ දාගැබට
 ඇති සම්බන්ධය දක්වන
 හරස්කැපීම
 CROSS SECTION
 OF SMALL DAGOBA
 IN RELATION TO
 LARGE
 DAGOBA

දේශගම සුචරිත චෛත්‍යයෙහි ඇතුළුවූ කුඩා දාගැබේ
 විස්තරවත්ත සැලැස්ම
 DETAIL OF SMALL DAGOBA INCLUDED
 IN SUTIGHARA CETIYA DEDIGAMA

DRAWN BY UPALI

